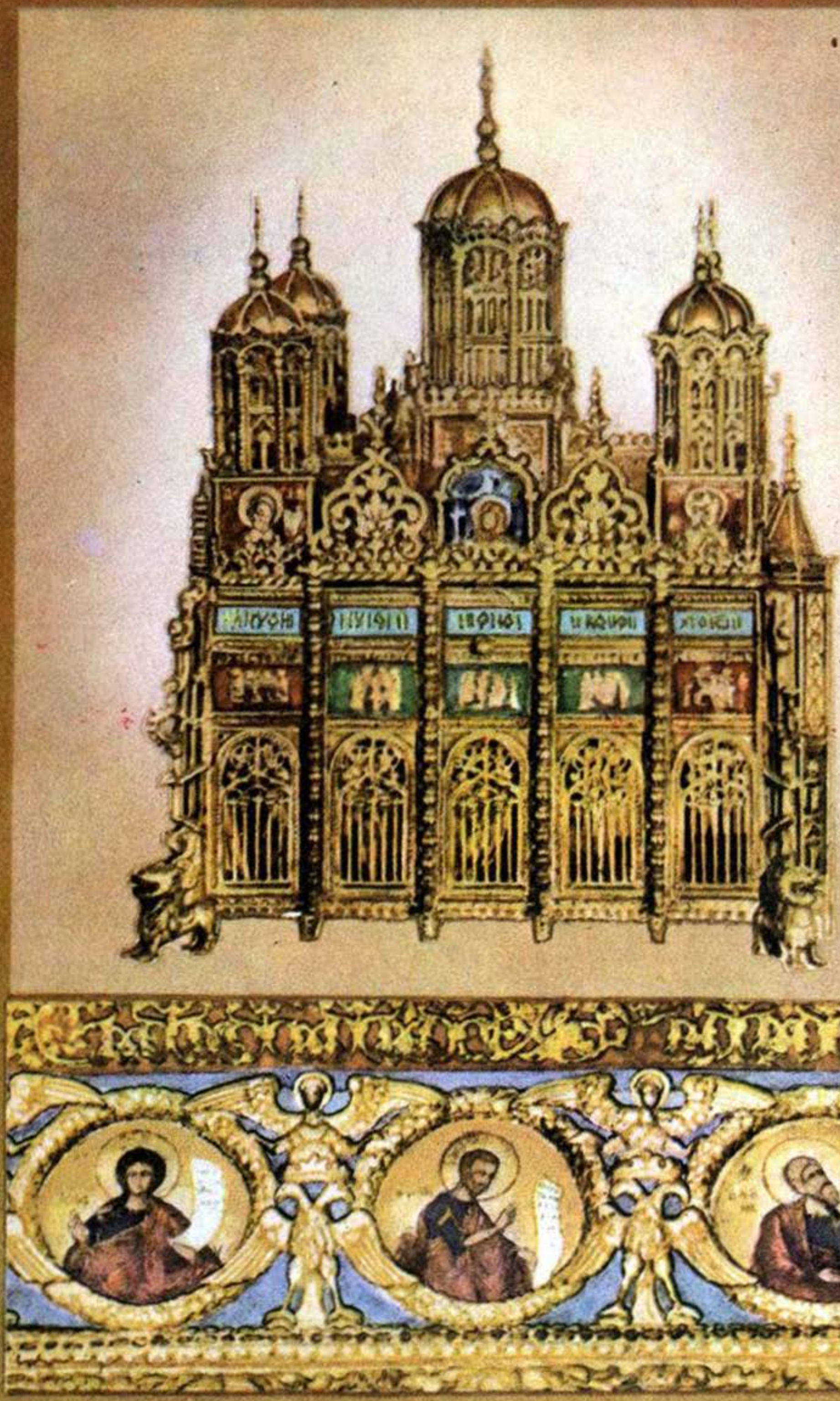

magazin istoric

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică — anul XXIV nr. 9 (282) septembrie 1990

SUMAR

• **Nosce te ipsum (II):** Anton Dumitriu...**2** • **21-22 decembrie 1989 — secvenţe braşovene...3** • **Monumente victime ale dictaturii ceauşiste — mănăstirea Cotroceni:** Gheorghe David...**6** • **Biblia la români:** Bartolomeu Valeriu Anania...**8** • **„Un dar românesc" culturii europene — Petru Movilă:** Ştefan S. Gorovei...**11** • **Treptata (re)descoperire a Tomisului:** Adrian Rădulescu...**15** • **Dionysios al Siracuzei şi Jason din Feres:** Gheorghe Vlad Nistor...**18** • **27 aprilie 1919. Adunarea naţională a ţiganilor din Transilvania — „Dragostea noastră faţă de neamul românesc":** M. Ştefan...**19** • **6 septembrie 1940. Carol II: „Iată-mă din nou pus pe drumuri"...20** • **Traian Bratu — „Credinţă profundă pentru ţara aceasta şi viitorul ei":** D. Ivănescu...**33** • **1941-1944. Ministrul Elveţiei la Bucureşti transmite... (VI):** Andrei Şiperco...**36** • **Heralzii:** Emmanuel Bourassin...**40** • **Vîntul Kamikaze scufundă flota lui Kubilay Han:** Nicolae Koslinski...**43** • **Cine era sau cine nu era Shakespeare:** J.D. Reed...**45** • **În Bucureşti, acum 50 ani...50** • **„Aveţi un potenţial minunat":** Vivian T. Abbott, William S. Moody...**54** • **1944-1945. Baloanele, ultima armă secretă a Japoniei:** W.H. Wilbur...**55** • **Ştefan Balş: ştiinţă şi pasiune...58** • **Liniile strategice Maginot şi Siegfried — diagnostic istoric:** Charles Whiting...**59** • **Cărţi sosite la redacţie...32** • **Rebus istoric...62** • **Dialog cu cititorii...63**

COPERTELE NOASTRE

① Stralucită realizare arhitectonică a Evului Mediu românesc, mănăstirea Cotroceni a avut, în patrimoniul ei, numeroase piese de cult şi podoabe de excepţională valoare artistică. În imagini păstrate în fototeca Institutului de arte plastice „Nicolae Grigorescu" din Capitală, cîteva dintre aceste opere de artă, scăpate ca prin minune de furia distructivă a dictaturii ceauşiste în urma căreia biserica mănăstirii a fost demolată: macheta miniaturală a bisericii (chivotul din argint aurit), aşa cum arăta ea în forma iniţială; detaliu din catapeteasma bisericii, cu o bogată ornamentaţie sculptată în lemn, în interiorul căreia se află pictate icoane. Ambele piese se află în patrimoniul Muzeului de Artă al României: machetă artistică de arhitect Martha Nicolescu **(Mănăstirea Cotroceni,** p. 6)

② Frescă din celebra „sală gotică" de la biserica Trei Ierarhi din Iaşi, înfăţişînd pe soţia lui Vasile Lupu, Ecaterina Cercheza, şi pe fiica voievodului, domniţa Maria. Cununia acesteia din urmă cu principele lituanian Ianusz Radziwill a fost oficiată de mitropolitul Petru Movilă, strălucit reprezentant al culturii româneşti la jumătatea veacului XVII **(„Un dar românesc" culturii europene: Petru Movilă,** p. 11)

③ Miniatură din manuscrisul intitulat **Obiceiurile şi ceremoniile turnirurilor,** în care heralzii îi prezintă lui René I cel Bun (1409-1480), duce de Bar, Lorena şi Anjou, conte de Provence şi rege cu numele al Neapolelui, armele — însemnele nobiliare **(Heralzii,** p. 40)

④ A început a doua invazie a Japoniei (1281) de către forţele lui Kubilay Han. Val după val, războinicii mongoli debarcă pe malul golfului Hakata, din insula Kyushu, dar rezistenţa opusă de japonezi i-a împins înapoi în apa mării **(Vîntul Kamikaze scufundă flota lui Kubilay Han,** p. 43)

Nosce te ipsum (II)

Vom trece acum[1] la celălalt punct de vedere, acela al conceperii omului de către greci.

Primul care şi-a pus problema în mod clar în filosofia grecească a fost Platon, în dialogul *Alkibiades*. Acest dialog, subintitulat mai tîrziu de către scoliaşti *Despre natura omului*, urmăreşte să ajungă printr-un examen logic la descoperirea a ceea ce este omul în realitate... Socrate începe prin a face o deosebire esenţială între cele ce-i aparţin cuiva şi el însuşi. Iată cuvintele lui: „Spune-mi deci ce înseamnă îngrijirea de sine însuşi, ca nu cumva să ne amăgim şi, cum se întîmplă adesea, să ne închipuim doar că ne îngrijim de noi. Aşadar, cînd se îngrijeşte omul chiar de sine? Care îngrijindu-se de cele ce-i aparţin, se îngrijeşte el şi de sine?" Din aproape în aproape, aşa cum cerea arta maieuticii, el ajunge la concluzia că, pentru a putea găsi o tehnică care să ne facă mai buni, trebuie să ştim mai întîi ce sîntem noi înşine, ceea ce înseamnă să ajungem la deviza de pe frontispiciul templului de la Delphi — „cunoaşte-te pe tine însuţi", — lucru evident, întrucît numai aşa putem să ne îngrijim efectiv de noi...

Să urmărim însă mai departe dialogul platonic. În continuarea discuţiei cu Alkibiades, Socrate aduce un nou argument în favoarea tezei sale: „Dacă inscripţia [de la Delphi] ar grăi ochiului nostru, ca unui om, îndemnîndu-l «Priveşte-te pe tine însuţi», cum am putea tălmăci un asemenea sfat? Oare nu în sensul ca ochiul să privească spre acel lucru în care, dacă s-ar privi, s-ar putea vedea pe sine însuşi?" „Să privim, explică el, în aşa fel încît să ne privim privirea şi pe noi înşine, adică spre ceva asemănător celui ce se priveşte". Prin urmare, dacă este vorba să te cunoşti pe tine însuţi, va trebui să priveşti înăuntrul tău, unde se găseşte, cum spune Socrate, „zeul şi cugetarea", adică cel ce pune astfel de probleme, deci o identificare subiect-obiect, şi care nu este altceva decît cugetarea, deci, de fapt, cunoaşterea de sine este implicit înţeleasă, chiar dacă nu este direct exprimată ca o cugetare a cugetării...

Concepţia grecilor despre om poate fi regăsită şi la alţi gînditori sau literaţi ai lumii antice. În filosofia indiană această distincţie a fost fundamentală, şi iată cum o descrie Rabindranath Tagore (după *Upanişade)* într-un stil mai literar: „La un pol al fiinţei mele eu sînt una cu lemnele şi pietrele. Acolo trebuie să recunosc domnia legilor lumii. Acolo se află fundamentul fiinţei mele, adînc, adînc dedesubt... Dar la celălalt pol al fiinţei mele sînt separat de toate. Acolo am întrerupt linia egalităţii şi stau singur, ca un individ. Sînt pur şi simplu unic, eu sînt eu, eu sînt incomparabil. Întreaga greutate a universului nu poate să distrugă această individualitate a mea".

Să observăm în pasajul de mai sus numai constatarea lui Tagore, după care există două conştiinţe în om: una, care face din om un lucru ca şi celelalte, şi alta, care îl face să fie unic şi să fie mai puternic decît toată existenţa...

Tot astfel, filosofia chineză ne spune că răul derivă din faptul că omul are un „Eu" Iată ce ne spune Lao-tse:

„Voi fi lovit de mari rele/ pentru că posed un Eu/ dacă aş fi liber de Eu/ ce rău ar mai exista pentru mine?".

Vedem dar că fiecare epocă filosofică a pus, în felul ei, problema cunoaşterii de sine, ca o problemă primordială a gîndirii, în afară de epoca noastră, în care reflecţia filosofică, în general, nu a mai făcut distincţie între „eul individual" şi celălalt eu „impersonal". Dar chiar eul psihologic, acela a cărui conştiinţă o avem fiecare din noi, a fost de multe ori pierdut pe drum.

S-a încercat totuşi uneori, în timpul nostru, să se facă o distincţie între cele două euri privindu-le din unghiuri diferite Chiar în limbile moderne s-a simţit nevoia acestei distincţii. Francezii de exemplu au găsit două expresii pentru a indica dublul aspect al fiinţei umane: pentru eul psihologic ei au utilizat *„le moi"*, iar pentru cel impersonal, *„le soi"*. În limba franceză aceste determinări par naturale: *„le moi"* este, într-adevăr, ceea ce înţelegem în mod obişnuit prin „eu". *„Le soi"*, deşi se referă la un individ, are în el ceva personal. În româneşte, problema este ceva mai puţin bine precizată, deoarece ar trebui ca să avem, în cel de al doilea sens, un termen care să redea ideea de „dezindividualizare". S-a încercat, pentru aceasta, să se traducă francezul *„le soi"* pentru termenul *„sinele"*. Dar „sinele", ca impersonal, îşi pierde sensul în acele texte româneşti, în care el capătă un înţeles individual...

Cum nu avem de[illegible] trivite în limba noast[illegible] a desemna exact cele[illegible] condiţii umane, una psihologică şi alta metafizică, cred că s-ar putea folosi expresiile *omul individual* şi *omul universal*.

Trebuie să recunoaştem că din punctul de vedere al construcţiei ei logice, concepţia aristotelică este remarcabilă, dar pentru un raţionalist al secolului al XX-lea mai rămîne încă ceva de elucidat. Există, oare, cu adevărat, un principiu universal în om care formează esenţa lui? ■

Anton DUMITRIU

[1] Publicăm în continuare consideraţiile profesorului Anton Dumitriu încredinţate revistei noastre din lucrarea sa *Homo universalis*, în curs de pregătire, referitoare la cunoaşterea umană.

Pentru o arhivă a Revoluţiei

Începînd chiar cu primul număr al noii serii a Magazinului istoric, **revista noastră a publicat numeroase mărturii ale unor participanţi la eroicele evenimente din decembrie 1989, care au dus la înlăturarea dictaturii ceauşiste. Relatărilor privind desfăşurarea evenimentelor revoluţionare din Bucureşti, Timişoara, Sibiu, Constanţa şi alte localităţi ale ţării le alăturăm, în paginile care urmează, mărturiile unor militari, care, în zilele fierbinţi de la sfîrşitul anului trecut, s-au aflat la datorie în diferite locuri din Braşov şi împrejurimi. Ele se adaugă altor mărturii din Braşov, publicate în numerele 2, 3/1990 ale revistei noastre, întregind astfel tabloul desfăşurărilor revoluţionare din acest vechi centru ce s-a ilustrat în lupta pentru libertate, împotriva dictaturii încă din 1987. Aducem, cu acest prilej, mulţumiri domnului maior Ion Bratu, care a adunat aceste mărturii ce se adaugă celor deja constituite în ceea ce am numit Arhiva Revoluţiei.**

Schimburi de focuri pe Tîmpa

Locotenent-major Gabriel Panac: În ziua de 21.12.1989 am primit ordin ca, împreună cu subunitatea pe care o comand, să mă deplasez la Braşov, în vederea unei intervenţii armate împotriva unor aşa-zise „bande de huligani".

Odată ajunşi la Braşov, am primit ordin să organizăm un sistem de apă-
trocen[illegible]lului Municipal Braşov.
ţională valoar[illegible]u domnul căpitan Cortice „Nicola[illegible]rellan, locotenent Ciola Arpate ca p[illegible]ocotenent Bunea Sergiu, locotenent Ianoşiu Florin am adoptat un

21-22 decembrie 1989:
SECVENŢE BRAŞOVENE

dispoziiv de apărare pentru respingerea unui eventual atac.

Atmosfera era încărcată; demonstranţii scandau împotriva regimului dictatorial, în schimb asupra armatei

26 decembrie 1989: populaţia braşoveană îşi exprimă bucuria pentru izbînda Revoluţiei

nu făceau nici un fel de presiuni; dimpotrivă erau evidente semnele unei înfrăţiri a acesteia cu populaţia: civilii ne aduceau hrană, îmbrăcăminte... În dimineaţa zilei de 22.12.1989 s-a primit ordin ca toate unităţile militare să se retragă la bază. Eu, împreună cu lt. Ianoşiu Florin şi 22 militari, am rămas, în continuare, în dispozitiv. Lucrurile au decurs normal toată ziua, pînă în jurul orelor 21.00, cînd am început să primim informaţii cu privire la bandele teroriste. Discutînd cu militarii, am constatat că toţi sînt hotăriţi să-i întîmpine cu toată forţa şi iscusinţa de care sînt capabili pe cei ce ne atacau.

Între timp, au sosit şi alte unităţi militare, care au adoptat dispozitiv de apărare. În jurul orelor 03.00 (23.12.1989) ne-am trezit sub o ploaie de gloanţe. Pentru moment s-a instaurat panica, nu ştiam de unde se trage, toţi eram dezorientaţi. Timp de 45 de minute s-a tras continuu. Demonstranţii — care nu conteneau să-şi exprime entuziasmul pentru doborîrea dictaturii — fugeau în toate părţile, în vreme ce militarii stăteau culcaţi pe trotuare, fără nici un paravan în faţă.

După aceste clipe grele, în jurul orelor 04.00 militarii au început să răspundă cu focuri, mai întîi izolate, apoi tot mai bine dirijate. Schimburile de focuri au continuat toată noaptea, militarii dînd dovadă — în pofida tinereţii lor şi, mulţi, a lipsei de pregătire adecvată — de deosebit calm şi stăpînire de sine.

La ora 08.00, s-a deschis focul asupra noastră de pe vîrful Timpa. În momentul respectiv am ocupat poziţie de luptă înapoia unei macarale, avînd astfel posibilitatea să conduc focul trupelor. La ora 10.30 am constatat că grupurile de atacatori se regrupează pe Dealul Melcilor. Am deschis un foc concentrat asupra lor pînă în momentul în care au dispărut.

În jurul orei 11.00 am primit misiunea să efectuăm percheziţie în clădirile unde se bănuia existenţa unor grupuri de terorişti. În aceste acţiuni s-au distins, în mod deosebit, soldaţii Ursac Ion, Pancu Adrian, Matei Constantin, Csibi Lorand, Hăineală Ion şi alţii. Au început urmăriri infernale, pe blocuri, prin ganguri, subsoluri. De pretutindeni răsunau focuri de armă, dar soldaţii nu s-au pierdut cu firea.

În noaptea zilei de 23.12.1989, cînd ne-am retras pe vechea poziţie (în zona macaralei) s-a deschis foc asupra noastră din cantina fostului sediu al comitetului judeţean al p.c.r. Soldaţii Matei şi Ursac, împreună cu căpitanul Mircea Ştefan şi maiorul Vaida Cornel au pătruns în bucătăria cantinei de unde au scos patru persoane pe care le-au predat organelor competente, pentru interogare. În jurul orelor 22.00, în spatele clădirii fostului consiliu popular s-a declanşat un puternic atac. Pentru respingerea lui am întîmpinat greutăţi foarte mari, deoarece în faţă aveam o clădire în construcţie care oferea condiţii foarte bune pentru adăpostirea celor care ne atacau. În cele din urmă am reuşit să neutralizăm culburile de unde aceştia executau foc. În continuare, am fost însă atacaţi din clădirea liceului de lîngă consiliu. Am reuşit să pătrund împreună cu soldaţii Hăineală Ion şi Csibi Lorand în incinta liceului, unde am capturat cinci atacatori.

Nu am apucat bine să răsuflăm uşuraţi cînd am fost informaţi că în magazinul Universal ar fi pătruns cineva. Cînd am intrat înăuntru, am descoperit o canistră de benzină şi o grenadă, cu care se urmărea probabil să se incendieze magazinul.

Pe data de 25.12.1989, orele 17.00 am fost rănit, fiind transportat la Spitalul judeţean Braşov. La comanda plutonului a rămas locotenentul Ianoşiu Florin, sub conducerea căruia subunitatea mea a continuat să poarte lupte de stradă pînă la data de 28 decembrie[1].

Pom de Crăciun pentru militari

Locotenent-major Iancu Docariu: 21.12.1989. La ora 14.30 am plecat din cazarmă, iar la 15.30 am ajuns în Braşov, la sediul fostului comitet judeţean al p.c.r. Am ocupat dispozitiv de apărare (cordon) în faţa casei de modă „Modarom".

Demonstranţii scandau lozinci ca: „Jos guvernul"; „Nu sîntem fascişti"; „Jos cu violenţa". După cît am putut vedea, conducătorii demonstranţilor erau oameni de calitate.

În jurul orei 22.00, manifestanţii s-au împărţit în două coloane care s-au îndreptat spre Uzina „Steagul Roşu" şi, respectiv Uzina „Tractorul". După aproape două ore, pe la miezul nopţii, au revenit în faţa sediului p.c.r., continuînd să revendice drepturi democratice, scandînd lozinci precum: „Azi la Timişoara, mîine-n toată ţara".

În ziua de 22.12.1989, orele 01.30, demonstranţii au părăsit Piaţa Centrală, îndreptîndu-se spre cele două uzine amintite, scandînd aceleaşi lozinci şi chemînd muncitorii la întărirea rîndurilor demonstranţilor. În jurul orelor 06.30-07.00, înspre sediul p.c.r. se îndreptau mai multe coloane de demonstranţi, din diferite direcţii: Bulevardul Lenin (coloanele de la „Steagul Roşu" şi „Tractorul"); strada Lungă — Hotel „Carpaţi" (coloana formată de muncitorii de la întreprinderea de radiatoare — platforma industrială Bartolomeu); Piaţa 23 August — str. Republicii — „Modarom". Manifestanţii scandau „Armata este cu noi" şi lozincile pe care le strigaseră anterior. În cadrul acestei manifestaţii, unul din preoţii din Braşov a ţinut o slujbă în memoria celor căzuţi la Timişoara. Manifestanţii au început să scandeze noi lozinci: „Jos guvernul", „Jos ceauşescu".

În jurul orei 10.30, oficialităţile locale au anunţat la microfon că o delegaţie formată din reprezentanţii uzinelor braşovene să meargă în sediul consiliului, pentru a-şi prezenta revendicările. Această delegaţie era formată din aproximativ 15-20 persoane. După aproximativ 45 de minute de discuţii, delegaţia s-a întors în mijlocul mulţimii, anunţînd că revendicările vor fi transmise guvernului. Prima revendicare cerea demiterea lui Ceauşescu.

În timp ce se purtau tratativele cu demonstranţii, cei din piaţă au dat foc portretului dictatorului; un grup de demonstranţi purta un brad împodobit cu fructe şi două cizme vechi. În jurul orei 12.00, un grup de demonstranţi a trecut prin faţa noastră, anunţînd că generalul Milea a fost asasinat. Demonstranţii strigau: „Jos securiştii!", „Jos securiştii!".

Peste aproximativ o jumătate de oră, personalul care deservea Poşta a ieşit la geamuri, strigînd: „A căzut guvernul", „Ceauşescu a fugit". În momentul anunţării căderii guvernului şi a fugii tiranului, oamenii, indiferent de vîrstă, sex, religie, profesie sau naţionalitate, plîngeau de bucurie, rîdeau, se îmbrăţişau.

În toată această perioadă, salariaţii de la Autoservirea şi restaurantul „Capitol" au împărţit militarilor alimente, ceai fierbinte, ţigări şi flori.

Peste scurt timp, la un megafon (portavoce) s-a anunţat crearea unei noi organizaţii în Braşov — Frontul Democrat Român.

Detaşamentul a primit ordin să se deplaseze în unitate. Am ajuns în cazarmă în jurul orei 15.00.

Pe data de 23.12.1989, orele 0.30, am primit ordin să ne deplasăm din nou în oraşul Braşov; o parte dintre demonstranţi ceruseră comandantului garnizoanei, generalului Florea Ion, ca armata să apere sediul consiliului provizoriu al Frontului Salvării Naţionale (fostul sediu al c.j.p.c.r.). Am ajuns în garnizoana Braşov în jurul orei 02.30.

O oră mai tîrziu ne găseam în dispozitiv, în apropierea sediului Consiliului F.S.N. (înapoia liceului „Unirea", vizavi de clădirea hotelului „Postăvarul"), cînd s-a deschis foc asupra noastră din clădirea Universităţii, lîngă „Modarom". Deoarece întunericul nu ne permitea o vizibilitate bună, ne-am repliat în jurul magazinului „Universal", organizînd, împreună cu o altă subunitate din Ghimbav, un sistem de apărare orientat către dealul Timpa şi clădirile din faţa magazinului „Universal".

Pe la 04.00-04.20, din clădirea liceului „Unirea" s-a deschis foc asupra sediului Consiliului F.S.N. Cei din clădire au ripostat. În jurul orei 05.00-05.30, în dispozitivul nostru s-a infiltrat o persoană civilă, care a fost reţinută şi percheziţionată, găsindu-se asupra sa un pistol-mitralieră cu ţeavă scurtă, muniţie şi grenade lacrimogene. A fost imobilizat şi predat, spre dimineaţă, celor din clădirea Consiliului.

În jurul orei 07.00-07.30, dinspre blocul de vizavi de Teatrul dramatic s-a tras asupra persoanelor civile, din rîndul cărora a căzut un ins; la sosirea Salvării, s-a tras şi asupra acesteia.

Pe la 09.30, în apropierea unei vile de pe strada C. Dobrogeanu-Gherea, la poalele dealului Timpa, vizavi de magazinul „Universal", au fost capturate încă trei persoane civile, asupra uneia dintre acestea găsindu-se un pistol-mitralieră şi muniţie. Au fost imobilizate şi predate organelor în drept.

Remarc sprijinul primit din partea populaţiei civile, care ne-a oferit în-

[1] Autorul acestei relatări, care pe timpul luptelor avea gradul de locotenent a fost avansat, datorită faptelor sale de arme, la gradul de locotenent major

formații, participînd, totodată, la percheziționarea unor locuri și persoane suspecte. Remarcăm, de asemenea sprijinul personalului sanitar (farmaciști și sanitari), cărora le mulțumim pentru ajutorul acordat. Pînă la sfîrșitul zilei, acțiunile au căpătat un caracter sporadic, starea generală fiind de acalmie aparentă.

În cursul nopții de 24.12.1989, în jurul orei 04.00 dinspre dealul Timpa s-a deschis foc asupra noastră, simulîndu-se, prin dispozitive speciale de iluminare și zgomot, un atac asupra noastră. Concomitent acțiunea a fost însoțită de aruncarea unor grenade, care au cuprins toată zona Timpa, continuîndu-se și spre Răcădău, avînd drept scop intimidarea populației.

În zilele următoare, acțiunile au fost sporadice, domnind o stare de acalmie. Am trecut apoi, împreună cu ostașii din subordine, la verificarea mașinilor și a persoanelor care circulau în zonă, urmărindu-se identificarea acestora și eventual, dacă au armament și muniție. În ziua de Crăciun, populația orașului ne-a dăruit, alimente, ceai, țigări, chiar și un brad împodobit.

Pînă pe data de 09.01.1990, ostașii din detașamentul nostru au acționat în cadrul unui dispozitiv de apărare, în avangardă, continuînd să apărăm zona, să verificăm locuri și persoane suspecte, după care am fost înlocuiți de alte subunități din unitatea noastră.

„Laptele" și „chiflele"

Căpitan Ion Tomogea: În noaptea de 22 decembrie 1989, am primit ordin ca, împreună cu compania pe care o comand, să mă deplasez în municipiul Brașov, cu misiunea de a proteja populația care demonstra și să prevenim unele evenimente deosebite care s-ar fi putut ivi.

Ajungînd la Brașov, am fost întîmpinați de mulțime cu cuvintele „Armata este cu noi", „Cinste lor, cinste lor, cinste militarilor". Am ocupat un dispozitiv ce includea localul fostului comitet județean p.c.r., casa de modă „Modarom", hotelul „Capitol", strada Republicii.

Am mers apoi să controlez felul cum militarii au ocupat dispozitivul de apărare, cînd mi s-a raportat că o persoană civilă solicita să nu mai fie controlat un camion ce transporta „lapte" și „chifle", care urmau să se împartă demonstranților. Precizez că în mașină (care era de fapt o Dacie 1300) se aflau trei persoane, șoferul purta pe mîna dreaptă o banderolă roșie, pe care am putut distinge două litere scrise în alb „A.O." Oamenii s-au repezit spre mașina cu pricina, arestînd apoi pe toți cei trei pasageri, timp în care, din hotelul „Capitol" s-au tras asupra noastră patru focuri de armă. Am ordonat retragerea și adăpostirea militarilor. A început un viu schimb de focuri între cei ce ne atacaseră și militarii pe care-i comandam, duel care s-a prelungit cîteva ore în șir. Situația a devenit dramatică, compania suferind pierderi. Aflîndu-mă în spatele unor boschete, în fața hotelului am văzut la etajul trei al clădirii o gură de foc de unde se trăgeau rafale de cîte patru-cinci cartușe; un soldat aflat în apropierea mea a fost rănit, alte gloanțe s-au înfipt chiar în castanul după care mă adăpostisem (singurul de altfel).

Întrucît, între timp, au fost răniți și alți soldați, care aveau nevoie de ajutor, am încercat să ajung la punctul unde se afla sanitarul. Acesta, împreună cu cîțiva civili și ofițeri, au improvizat targi și au transportat răniții către salvări.

În dimineața zilei de 23 decembrie 1989 am continuat să apărăm fostul sediu al p.c.r., în care ae aflau acum Consiliul Local de salvare națională și ofițeri superiori ai armatei.

Începînd cu data de 25 decembrie, militarii s-au constituit în grupuri, pentru a apăra sediul F.S.N., Poșta, hotelul „Parc", liceul, Universitatea, pînă ce situația s-a stabilizat.

Menționez că în toată această perioadă am fost înconjurați cu căldură de populația din Brașov, singura în măsură să judece contribuția companiei și a unității noastre la restabilirea liniștii în această zonă a Brașovului.

În misiune la Predeal

Locotenent Ștefan Harapu: 25 decembrie 1989. Zi de Crăciun. Primul Crăciun liber după atîtea și atîtea decenii în care nu ne era îngăduit să ne bucurăm deschis de această sărbătoare. Nu mi-a fost dat nici în anul acesta, deoarece pe la ora 13.00 am primit misiunea de a mă prezenta de îndată, împreună cu doi militari în termen, la Oficiul P.T.T.R. din Predeal.

Ce se întîmplase? Ca urmare a faptului că personalul centralei telefonice scosese din funcțiune echipamentul special pe care-l foloseau organele de securitate locale, doi lucrători de la miliție (ni s-a spus) au somat cu pistolul-mitralieră pe diriginta oficiului, obligînd-o să-i conducă în incinta centralei telefonice automate. Acțiunea lor a fost însă zădărnicită de lucrătorii oficiului P.T.T.R., care erau și ei înarmați.

Am primit misiunea de a nu permite nimănui să intre în oficiul P.T.T.R., cu excepția personalului oficiului și să legitimez, să percheziționez și să controlez bagajele tuturor celor ce ar încerca să intre, iar în caz că oficiul ar fi atacat, să fiu în măsură ca, împreună cu militarii din subordine și luptătorii din gărzile naționale să apărăm clădirea.

La orele 17.00, am primit ca întărire doi membri ai acestor gărzi, cărora le-am dat misiunea să supravegheze activitatea din holul oficiului (în fața cabinelor telefonice), precum și eventualele mișcări din afara oficiului, pentru a sesiza din timp orice act suspect.

Din fericire — au fost și asemenea excepții, în zilele fierbinți ale revoluției — nu s-a întîmplat nimic deosebit. Misiunea a decurs fără incidente pe toată durata ei de execuție, adică între 25 decembrie și 10 ianuarie 1990, cînd am fost schimbat de un alt coleg. ■

Grupaj alcătuit de
Gheorghe DAVID

LUCIAN BLAGA: „ȚARA DIN INIMA NOASTRĂ"

Unitatea etnică, istorică, geografică, culturală, lingvistică și, vreme de multe veacuri, confesională a constituit o realitate vie a patriei și poporului nostru. Această unitate — cum relevam în referatul pe care l-am susținut la întrunirea din 28 ianuarie 1989 a Comisiei române de istorie eclesiastică, s-a dovedit, în cursul veacurilor, puternică, vie, istorică și, ori de cîte ori s-a putut, s-a refăcut complet politic-administrativ: așa a fost la 1599-1601, sub Mihai Vodă Viteazul, apoi în 1859 și s-a desăvîrșit în 1918.

Încercînd să-mi explic resorturile adînci ale acestui fenomen, mi-a rămas vie în amintire o afirmație a marelui om de cultură — filosof și poet — Lucian Blaga. În 1940, după dictatul de la Viena, împreună cu ceilalți profesori și studenți de la Universitatea din Cluj, Lucian Blaga a fost nevoit să se strămute la Sibiu. Toamna și-a început cursul său universitar despre Filosofia religiei cu următorele cuvinte: „Pînă ieri am fost o țară mare, din punct de vedere etnic și geografic; astăzi sîntem o țară mult mai mică. Totuși ni s-a dat să trăim douăzeci de ani în orizontul unei țări largi, aproape împărătești. Acest orizont, care de pe pămînt s-a retras în inima noastră, îl purtăm în noi, ca orizont viu și neuitat... Este țara din inima noastră, țara de totdeauna, ce rămîne neatinsă acolo, înlăuntrul nostru".

Aceasta este explicația unității românești ce a uimit și înfiorat lumea: Țara s-a aflat și se află mereu în inima noastră.

Preot Gheorghe CUNESCU

Monumente victime ale dictaturii ceaușiste

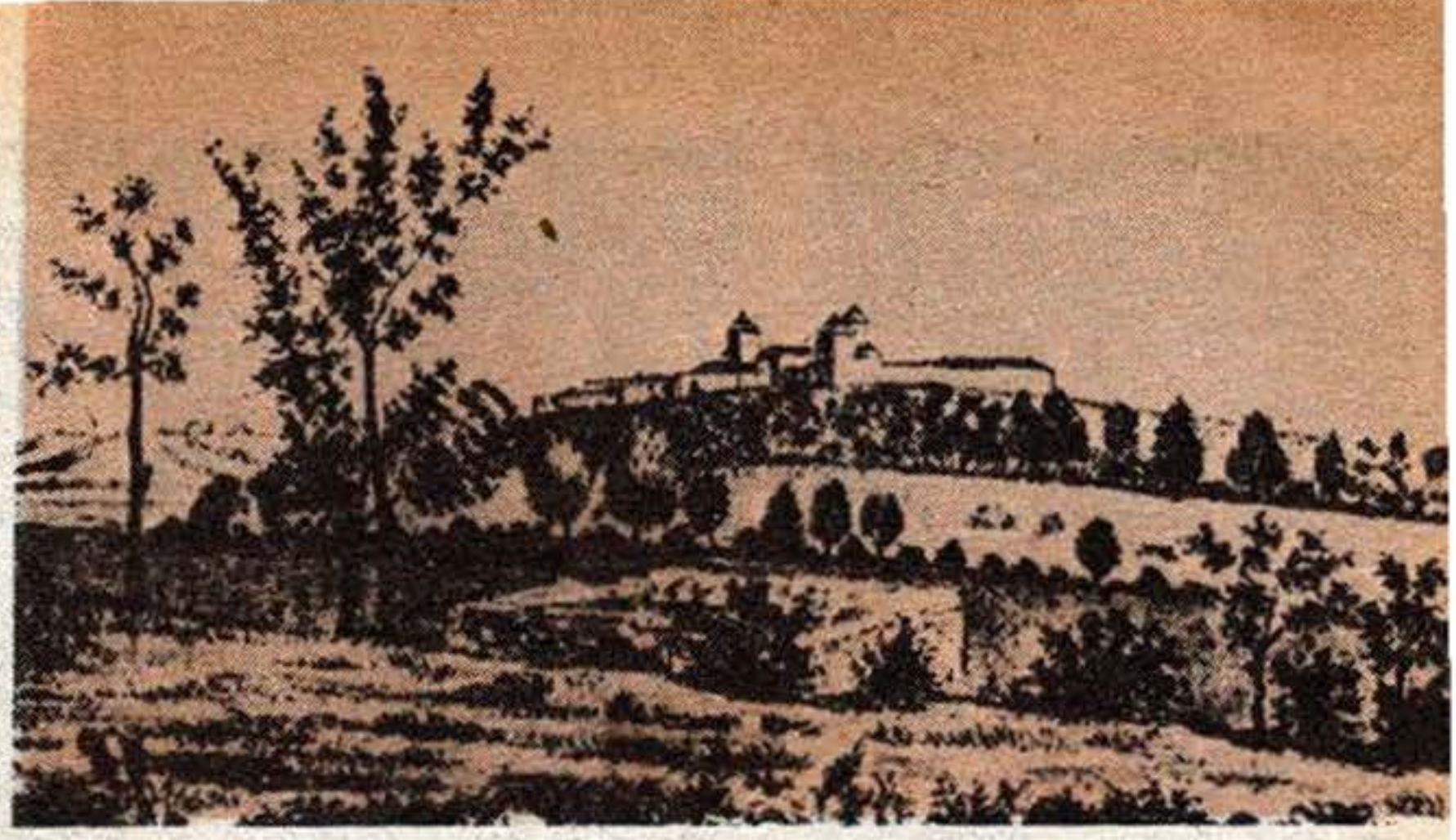

MĂNĂSTIREA COTROCENI

Istoria mănăstirii Cotroceni ar putea începe în felurite chipuri: cu cele dintîi documente ce amintesc de existența satului Cotroceni — azi cartier al Capitalei — în vremea lui Radu Mihnea (1614); cu istorisirea unui atac de tîlhărie, petrecut în marii codri de la marginea de sus a Bucureștilor, în anul 1660, cînd Ghioca Căpitanul l-a pîndit pe tînărul „logofăt al doilea" Șerban Cantacuzino, furîndu-i cei 12 cai pe care îi aducea „la domnie". În urma judecării acestei tîlhării s-a decis trecerea satului din proprietatea amintitului Ghioca în aceea a Cantacuzinilor.

Preferăm s-o facem cu o poveste de iubire tainică. În 1678 domnul Țării Românești la acea dată Gheorghe Duca, cel care, potrivit cronicii lui Neculce, își „cernè" barba (adică și-o cănea) pentru a arăta mai tînăr, a fost vestit de vinovata legătură de dragoste dintre soața lui, Anastasia Duca și același Șerban Cantacuzino, ajuns la acea vreme mare logofăt.

Mînios foarte (temperament coleric, avea să-și afle sfîrșitul într-un atac de apoplexie), Gheorghe Duca a trimis slujitori domnești să-l prindă pe Șerban, mai cu seamă pentru că aflase că logofătul, uneltea nu numai împotriva onoarei familiei, ci și a tronului.

La 6 octombrie 1678, aflînd că este urmărit, logofătul Șerban a fugit, ascunzîndu-se vreme de trei zile în marele codru de pe moșia Cotrocenilor, care îi aparținea, după care a trecut Dunărea, oprindu-se tocmai la Istanbul, de unde s-a întors cu firman de nouă domnie. Cîteva luni mai tîrziu, la 26 mai 1679, în amintirea puțin glorioasei, dar sănătoasei fugi, Șerban Cantacuzino — acum domn — a decis zidirea unui lăcaș, în mijlocul pădurii ce-i înlesnise fuga: „Această mănăstire — glăsuia pisania pusă pentru sfințirea lăcașului — zidită iaste din temeliaei pînă în svîrșit... de prealuminatul și slăvitul domn Io Șărban Voievodul, adevăratului nepot răposatului Șărbanu Basarabu Voevodu [Constantin Șerban], strămoșilor, moșilor, părinților și măriei sale vecinică pomenire".

Voievodul însuși, după o însemnare făcută de Stoica Ludescu, a fost cel dintîi care „a înfipt sapa" pentru fundația noului lăcaș și „cu mîna noastră jos, în temelie, cărămizi am pus".

Încă de la începuturile sale, noul așezămînt a beneficiat de danii însemnate: sate, odoare, cărți de cult, moșii — primite atît de la ctitorul ei, cît și de la o seamă de mari boieri ai țării.

Mănăstirea însăși se arăta o construcție „minunată", așa cum o caracteriza învățatul grec Helladius. Edmund Chishull, reverendul care l-a însoțit pe sir William Paget, ambasadorul britanic la Poartă, cu prilejul călătoriei întreprinse în Țara Românească și Transilvania în 1702, o descria astfel: așezată „cam la o jumătate de ceas afară din oraș... este socotită cea mai frumoasă din toate cele clădite în acest ținut de domnii de acum ori de dinainte... Are forma unui dreptunghi alungit, zidit din blocuri de piatră cioplită, despărțit în chilii pentru vreo patruzeci de călugări, cu locuință pentru stareț, o sală de masă comună [trapeză], cuhnie, ca și alte încăperi pentru găzduirea străinilor. Chiar în mijlocul curții este ridicată biserica", ale cărei „podoabe zugrăvite și aurite sau broderiile sînt peste măsură de bogate și picturile atît de abundent răspîndite încît acoperă în întregime biserica". Era o construcție ce făcea legătura între stilul arhitectonic specific epocii lui Matei Basarab și cel ce va căpăta desăvîrșire în timpul urmașului lui Șerban Vodă, Constantin Brîncoveanu, — chintesență a arhitectonicii muntene.

Așezată în mijlocul falnicei păduri a Cotrocenilor, mănăstirea a continuat a fi cadrul romantic al unor istorii de dragoste, așa cum a fost aceea dintre Ienăchiță Văcărescu

În imagine: litografie din anul 1860, aparținînd gravorului german Venrich, înfățișînd o sugestivă imagine a mănăstirii Cotroceni.

și doamna lui vodă Alexandru Moruzi. De altfel, în această vreme, clădirile aferente mănăstirii serveau și de reședință domnească de vară, desigur, tot datorită cadrului deosebit de pitoresc în care se afla așezată. După puternicul incendiu care a mistuit palatul domnesc din Dealul Spirii (palat denumit de atunci Curtea Arsă) în timpul lui Ioan Gheorghe Caragea (1812-1818), Cotrocenii au servit și ca reședință domnească permanentă.

Reședință a „Domnului Tudor" a fost mănăstirea Cotroceni și în timpul marii ridicări la luptă pentru deșteptare națională din anul 1821. După triumfala intrare în București (16 martie 1821) Tudor Vladimirescu și-a așezat tabăra chiar în incinta mănăstirii, întărind-o „cu șanțuri, cu tabie, cu meterezuri".

Aici, potrivit cronicii pe care ne-a lăsat-o un modest cronicar, un oarecare Ion sin Dobre *(Magazin istoric,* nr. 4/1981) „se făcea Divan, la el se da jălbi, de acolo se împărțea poștile [adică plecau corespondențele diplomatice], slujindu-i boierii ca unui domn".

La Cotroceni au fost închiși, după înăbușirea revoluției muntene de la 1848, o seamă de fruntași politici ai acesteia: Nicolae Bălcescu, Alexandru și Ștefan Golescu, C.A. Rosetti, Cezar Bolliac, Costache Aristia, Ioan Voinescu II, trimiși apoi de acolo în surghiun. Tot la Cotroceni a locuit, în cîteva rînduri, domnul Unirii Principatelor, Alexandru Ioan Cuza, și tot aici a fost închis, după detronarea sa, înainte de a porni în exil.

O nouă etapă a început în istoria Cotrocenilor după 1877. Reședință regală secundată, casele domnești de aici nu mai corespundeau noilor cerințe ale dezvoltării moderne a țării. În anul 1893, ele au fost dărîmate, făcînd loc actualului palat, construit după planurile arhitectului francez Paul Gottereau, mai puțin aripa dinspre miazănoapte, refăcută după planurile arhitectului Grigore Cerchez, cele două foișoare imitînd un cunoscut monument de arhitectură brîncovenească: foișorul lui Dionisie de la mănăstirea Hurez.

Din 1950, pînă în primii ani ai deceniului opt a ființat aici Palatul pionierilor, biserica continuîndu-și în tot acest interval, existența ca monument istoric de seamă, deși mai puțin cunoscut, al Bucureștilor, multe dintre odoarele și prețioasele ei realizări artistice: ușile, porțile împărătești ale altarului, fiind transferate în patrimoniul unor instituții de artă. Faptul încă nu era foarte grav. În fond, chiar și în afara circuitului turistic, biserica își continua ființarea ca monument artistic și religios de mare valoare.

După anul 1972 însă, printr-o decizie a dictatorului și a soției acestuia, palatul a fost scos din patrimoniul organizației pionierilor, trecînd nu sub autoritatea Direcției Monumentelor Istorice, cum ar fi fost atît de firesc pentru o realizare arhitectonică de valoarea sa, ci — ca atîtea alte bunuri artistice și culturale naționale — la discreția familiei ceaușescu.

La Cotroceni a început o febrilă activitate de restaurare a Palatului (făcîndu-se uriașe eforturi de către arhitecți, constructori și restauratori pentru a se rezista prin ingenioase subterfugii „prețioaselor indicații" de prefacere a lui, indicații sinonime cu distrugerea a tot ceea ce îi dădea nota de originalitate).

Restaurat admirabil, palatul, în urma victoriei Revoluției din decembrie 1989, va adăposti, conform hotărîrii Senatului un muzeu. Una din aripile nou construite ale palatului a devenit reședința oficială de lucru a președintelui României.

Furia distructivă s-a dezlănțuit mai cu seamă împotriva bisericii, care, în urma dispoziției dictatorului și a soției lui a fost demolată. Distruse au fost de asemenea și pietrele tombale. (Între altele, cele ale voievodului ctitor, Șerban Cantacuzino, ale fratelui său, Matei, precum și ale altor înalți dregători din secolele XVII și XVIII. Tot aici, se afla și piatra tombală a principelui Mircea, fiul regelui Ferdinand și al reginei Maria.)

Nu s-a reușit decît fotografierea — amănunțită — a tuturor detaliilor arhitectonice, precum și a frescelor. Obiectele de cult și-au găsit adăpost în diferite instituții de artă — acolo unde se aflau de mai mulți ani și alte prețioase valori artistice de la Cotroceni: porțile împărătești, ușa de la intrare, chivotul ș.a.

Într-adevăr, printr-o recentă hotărîre a Sinodului Bisericii Ortodoxe Române, o serie de lăcașuri ce au avut de suferit în anii dictaturii ceaușiste vor fi reconstruite. Printre ele și biserica mănăstirii Cotroceni. Totuși, nu există posibilitatea refacerii lăcașului în forma sa inițială. Și iată de ce.

Pe lîngă splendidele sale dantelării în piatră și lemn, pe lîngă piesele de cult și de podoabă de extrem rafinament, mănăstirea Cotroceni mai adăpostea o serie de comori artistice: era singurul monument din Capitală în care pictura fusese realizată de marele artist al epocii brîncovenești — Pîrvu Mutu Zugravu.

Straturile ulterioare de pictură, datorate diferitelor prefaceri, acoperiseră frescele inițiale. „Cercetărilor viitoare — își exprima în 1968 credința Gh. I. Cantacuzino, autorul unei micromonografii a lăcașului — le revine menirea de a stabili dacă, sub zugrăvelile datorate veacului trecut, se mai păstrează ceva din opera marelui artist de la sfîrșitul veacului al XVII-lea". Exista deci posibilitatea ca, printr-o restaurare minuțioasă, măcar o parte a operei reputatului artist muntean să fie scoasă la iveală, îmbogățind Capitala cu vestigii artistice de preț. Prin demolarea din ordinul celor doi dictatori a vechiului lăcaș, acest lucru nu va mai fi posibil niciodată. ■

Gheorghe DAVID

BIBLIA
LA ROMÂNI

În cartea mea de amintiri literare *[Rotonda plopilor aprinşi – n.r.]* am însemnat o conversaţie cu Marin Preda, în cursul căreia el m-a întrebat: „Care este, la noi, cea mai bună traducere a *Bibliei?*" I-am răspuns: „După părerea mea, cea mai bună traducere rămîne tot cea din 1688, Biblia lui Şerban".

Aceasta se întîmpla în anul 1979, la vremea cînd, implicat în proiectul unei ediţii jubiliare a celebrului tom — ediţie pe care, iată, astăzi o întîmpinăm sărbătoreşte[1] —, deschideam aproape zilnic această veche Scriptură şi mă uimeam, o dată mai mult, de frumuseţea şi cuprinderile ei. N-aş putea spune că pînă atunci o ignoram. În tinereţe obişnuiam să citesc, mai mult la întîmplare, capitole sau numai pagini dintr-un exemplar pe care îl aveam în biblioteca mea proprie şi pe care, în 1954, i l-am dăruit lui Tudor Arghezi. O făceam însă numai cu interesul de a iscodi izvoarele graiului, căutînd cuvinte, expresii şi forme gramaticale menite să mă sustragă rutinei şi să-i adauge scrisului meu cîte ceva din prospeţimea celor de demult.

Mai tîrziu, la vremea de care am pomenit, mi-am dat seama că această frumoasă carte trebuie să-l intereseze nu numai pe scriitor, ci şi pe teolog, că ea nu este doar limbă românească, ci şi ortodoxie militantă...

Biblia este, într-adevăr, un text literar de mare amploare, de la universalitatea temelor la bogăţia lexicului şi varietatea stilului. Mai presus de toate, însă ea este *Cartea Sacră* prin excelenţă, *Cartea Cărţilor, Sfînta Scriptură*, principalul vehicul al revelaţiei divine; ea este, dacă vreţi, modalitatea literară a încarnării Logosului, prelungirea întrupării Lui prin pana inspirată a autorilor sacri. „Cerul şi pămîntul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece" (Matei 24, 35). În Sfintele Scripturi nu există carte, capitol sau verset care să nu aibă o dimensiune teologică, explicită sau implicită, după caz. Nici nu ar fi nevoie să menţionez Epistolele pauline, care sînt teologie pură. Să ne gîndim încă la viaţa lui Moise, aşa cum este înfăţişată în patru din cele cinci cărţi ale Pentateuhului. În aparenţă, ea nu ar fi altceva decît un capitol fundamental din istoria poporului evreu; cu

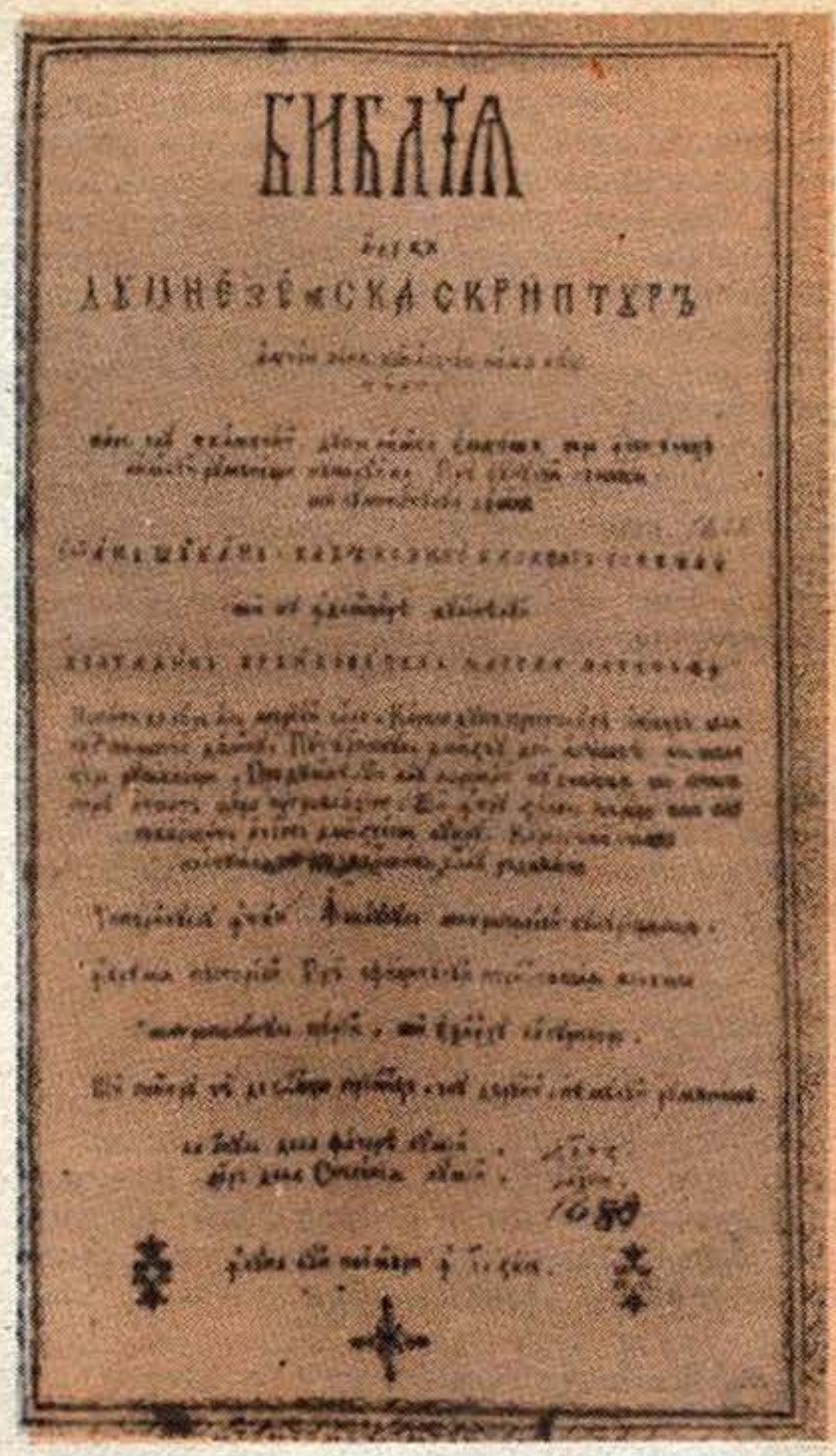
БИБЛІА
ДЕЦІЖЕ
ДЕВНЄЗЄ́ЙСКА СКРИПТЎРЪ

Foaia de titlu a Bibliei *din anul 1688, cea mai veche ediţie a Cărţii Sfinte în grai românesc...*

toate acestea, Sfîntul Grigorie de Nyssa a descifrat în ea o vastă teologie a devenirii noastre duhovniceşti. Poate cineva să spună că splendidul poem *Cîntarea Cîntărilor* nu este literatură în cel mai deplin înţeles al cuvîntului?; frumuseţea lui nu a fost egalată de nici un scriitor profan. Cu toate acestea, sensurile lui teologice i-au preocupat stăruitor pe gînditorii şi literaţii lumii, de-a lungul a optsprezece secole, de la Origen la Paul Claudel. Dacă cele două firi ale Mîntuitorului — dumnezeiască şi omenească — nu pot fi gîndite, abordate sau tratate separat, ci numai în indisolubila unitate a persoanei lui Iisus Hristos, acelaşi lucru se poate afirma şi despre teologia şi literatura Sfintei Scripturi.

Afirmînd că versiunea din 1688 rămîne cea mai bună traducere a Bibliei în limba română nu am vrut să impietez asupra versiunilor care i-au urmat, şi cu atît mai puţin să sugerez că acestea ar trebui anulate, că adică Biblia lui Şerban s-ar cere restaurată ca bază exegetică în învăţămîntul teologic

[1] Fragmente din comunicarea prezentată la Institutul Teologic din Bucureşti, în ziua de 17 noiembrie 1988, în cadrul Simpozionului dedicat aniversării a 300 de ani de la apariţia *Bibliei de la Bucureşti*.

sau ca instrument de catehizare pentru credincioşii de astăzi. Admitem că ea va fi avînd unele erori de traducere şi că sintaxa ei este, în foarte mare măsură, tributară originalelor greceşti, ceea ce face ca limba să ne apară greoaie pe alocuri, strînsă pe un calapod care nu-i este propriu. Cartea este şi rămîne însă, un unicat. Mitropolitul Andrei Şaguna avea dreptate să afirme *[Prefaţă,* la *Biblia de Sibiu,* 1858 — *n.r.]* că „limba Bibliei pentru un popor numai odată se poate face. Dacă s-au învins piedica cea mare a traducerii credincioase şi înţelese, şi dacă poporul au primit limba aceia, aşa zicînd în însăşi fiinţa sa, atunci următorii n-au de a mai face alta, ci numai a o reînnoi şi îndrepta, aşa după cum ar fi rennoit şi îndreptat traducătorul cel dintîi al Bibliei, de ar fi trăit pînă în veacurile lor".

Într-un studiu publicat, nu demult, în *Revista de istorie şi teorie literară,* profesorul Virgil Cândea a demonstrat, cu spirit critic şi rigoare filologică, faptul că Biblia lui Şerban a devenit un textus receptus de supremă autoritate în evoluţia tipăriturilor noastre sacre, că adică toate — absolut toate — versiunile Bibliei în limba română, fie ele „traduceri", fie revizuiri, se sprijină pe textul din 1688, un text pe care autorii acestor versiuni l-au folosit din plin, chiar dacă rareori au şi mărturisit-o — şi chiar dacă nu întotdeauna i-au urmat îndreptarul.

Mi-aş îngădui să adaug şi un alt aspect. O incursiune cît de sumară în istoria ortodoxă a Bibliei româneşti ne duce la concluzia că nici o ediţie nu a fost considerată perfectă şi, în consecinţă, vrednică de a fi retipărită ca atare. Fiecare nouă ediţie a fost supusă unei îmbunătăţiri, fie în ce priveşte exactitatea traducerii, fie în ce priveşte limba. Chiar cea mai bună dintre cele ale secolului nostru, *Biblia din 1914* — a Sfîntului Sinod — încă mai putea fi amendată. În şedinţa din 12 mai 1915 (deci, la un an după apariţie), în urma unor observaţii de fond ale episcopului Nicodim Munteanu, Sfîntul Sinod amintea, în principiu, posibilitatea ca în noua ediţie să se fi strecurat unele greşeli şi a apreciat că, în viitor, la o nouă ediţie, lucrurile se pot îndrepta.

Nici faimoasa traducere din 1936 nu a pornit sub semnul şi cu idealul desăvîrşirii. La 3 decembrie 1932, Sfîntul Sinod aproba ca Biblia iniţiată şi propusă de patriarhul Miron Cristea să fie tipărită „într-o ediţie de probă", urmînd ca, în vederea unei a doua ediţii, persoanele de specialitate să-şi facă observaţiile şi să le comunice Sfîntului Sinod. Următoarea ediţie însă (lăsînd la o parte pe cea „laică" din 1938) a apărut de abia sub patriarhul Nicodim, în 1944. După 22 de ani, această „a doua ediţie", cum o intitula însuşi patriarhul, era încă socotită — ca şi cea din 1936 — „de probă".

Tot ediţie „de probă" se declara şi cea din 1968, iniţiată de patriarhul Justinian. Deşi prezenta un text revizuit — după ediţiile anterioare —, ea se considera, totuşi o versiune provizorie, „pînă la definitivarea în limba română a textului Bibliei".

Nici cea tipărită „acum pentru a doua oară" de acelaşi patriarh Justinian, în 1975, nu şi-a revendicat perfecţiunea; ea o reproducea pe cea din 1968, „cu unele îmbunătăţiri ale textului, constînd din revizuiri de traduceri pe alocuri şi din îndreptări de cuvinte".

Cît despre ediţia din 1982, iniţiată de patriarhul Iustin, ea reproduce Vechiul Testament din ediţia 1975, fără nici o schimbare, şi include Noul Testament din 1979, al cărui text fusese, iarăşi, revizuit.

Nici aceasta însă nu a fost socotită drept ediţie definitivă, de vreme ce Prea Fericitul patriarh Teoctist, preluînd o scumpă moştenire de la înaintaşul Său, patronează în momentul de faţă întocmirea unei versiuni stabile a Sfintei Scripturi, începînd deocamdată cu Noul Testament, în speranţa că se va ajunge, în sfîrşit, la acea „definitivare în limba română a textului Bibliei", visată de fericitul întru pomenire patriarh Justinian.

Această „definitivare", însă, are — şi ea — un înţeles relativ. *E bine să reţinem adevărul că o traducere sau revizuire a Bibliei în versiune „definitivă" (cu sensul de „în veci neschimbabilă"), nu este posibilă niciunde, în nici o cultură şi în nici o limbă,* iar aceasta, pentru două motive principale: mai întîi, textele originale apar în ediţii critice tot mai bune şi mai complete; în al doilea rînd, orice limbă evoluează. Dacă mitropolitul Simion Ştefan era îndreptăţit să afirme — în celebra

...şi stema voievodului Şerban Cantacuzino, iniţiatorul acestei lucrări

sa prefață [la *Noul Testament de la Bălgrad*, 1648] — că „cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sînt buni carii îmblă în toate țările", nu mai puțin realist era Șaguna în a observa că „limba noastră e pom viu, ... ramurile bătrîne și fără suc se usucă și cad, mlădițe tinere ies și cresc; ... toate ale lui se fac și se prefac, iar tulpina rămîne totdeauna aceeași".

Așadar, nu se poate vorbi de o ediție „definitivă" în înțelesul exact al cuvîntului, ci numai de o versiune îmbunătățită sau stabilă, părerea specialiștilor — cel puțin o sută de ani. Or, ce constatăm în istoria Bibliei românești? Edițiile revizuite s-au succedat la intervale mult mai mici, începînd cu 4-5 decenii și ajungînd, în ultima vreme, la 4-5 ani. Biblia lui Șerban este singura care a stat în picioare, neclintită, timp de un secol și jumătate. Această neobișnuită performanță se datorează nu atît împrejurărilor istorice, cît calităților intrinsece ale unui text bine gîndit și scris într-o limbă românească solidă, menită nu numai să consolideze o cultură, ci și să mențină încrederea cititorilor în propria lor ortodoxie...

De cîte ori m-am referit la cărturarii din a căror pană s-a ivit *Biblia de la București* i-am numit, într-adins, tălmăcitori, nu traducători. A tălmăci e mai mult decît a traduce (adică a transpune un text dintr-o limbă în alta); înseamnă — după dicționar — a interpreta, a tîlcui, a explica, a lămuri, a dezlega, a desluși, a ghici o problemă sau o întrebare. Opera lor stă mărturie. Alegînd cuvintele, gîndul lor a iscodit veșnic pe dedesubt, să se lovească cu gîndul celui ce a scris întîi; potrivindu-le, grija lor a fost la cei ce le vor citi. Nu întotdeauna și peste tot au izbutit, dar biruințele lor, iată, străbat veacurile unei culturi care le datorează enorm.

Întreaga noastră recunoștință față de voievodul Șerban Cantacuzino, patronul și chivernisitorul acestei uriașe opere, ca și față de marele și sfîntul Constantin Brîncoveanu, urmașul și continuatorul său; întreaga noastră venerație pentru Dositei al Ierusalimului și Teodosie al Ungrovalahiei, cei ce au binecuvîntat-o; toată admirația noastră pentru Constantin Stolnicul Cantacuzino, care va fi avut adevărata inițiativă; întreaga noastră cinstire lui Mitrofan, episcopul tipograf și cărturar! Dacă însă trebuie să aducem astăzi cuiva un omagiu profund și cuprinzător, acesta trebuie așternut întru amintire, la picioarele celor ce ne-au tălmăcit Scripturile, pentru întîia oară și pentru totdeauna, în limba părinților și a urmașilor noștri. Iar omagiul nostru este cu atît mai emoționant cu cît nici măcar nu le știm, tuturor numele; și nici numărul. Încercăm să-i descoperim pe cei necunoscuți, ne străduim — noi — să-i reabilităm pe cei năpăstuiți; care mai de care — filologi, critici, istorici literari sau simpli scriitori — emitem ipoteze, deschidem controverse, stîrnim pasiuni, încrucișăm spade numai ca să știm, de pildă, dacă Spătarul Nicolae Milescu a avut sau nu o contribuție în făurirea acestei opere — și dacă da, de ce numele său nu este scris în carte, de ce a fost omis de frații Greceanu, de ce l-a ignorat voievodul Șerban Cantacuzino, de ce nu l-a repus în circulație prietenul Constantin Brîncoveanu, de ce el nu a protestat, de ce nu i se face odată dreptate..., ca să nu mai vorbim de acei „oameni ai locului" — cîți vor fi fost —, cărturarii pe ale căror pagini au lucrat, în final, Grecenii: Toate acestea sînt bune și folositoare; o cultură este obligată să-și consolideze conștiința de sine prin luminarea unghiurilor ei obscure. Dar, privind lucrurile pe dinlăuntrul și de departe, e probabil că Spătarul ar zîmbi cu îngăduință. Noi îi judecăm pe cei vechi prin optica noastră de oameni ai secolului XX, cu aplombul celui ce iscălește o carte cu gîndul la originalitate, priorități, drepturi de autor, ediții de lux și tiraje de masă, publicitate, glorie, asigurarea posterității... Orgoliile noastre însă nu erau și ale lor. Dacă chiar în vremea noastră se afirmă că principala însușire morală a traducătorului biblic trebuie să fie umilința, bătrînii noștri de demult o aveau în sînge. Cînd se hotărau să-și pună numele pe o carte, ei o făceau nu pentru a-și revendica merite, ci pentru a-și asuma responsabilități. „Eu am a da seamă de toate cîte scriu" exclama, îngrijorat, cronicarul Miron Costin. Iertarea pe care tipografii obișnuiau s-o ceară cititorului nu era o simplă formulă ceremonială, ci un act de smerenie sinceră. Însuși Șerban Cantacuzino, poate singurul îndreptățit la orgoliu, ca principe ce se afla, își prezintă opera nu ca pe o premieră, ci cu conștiința că absența ei însemnase o rămînere în urmă, că ea este menită să umple un gol. Cu atît mai smerit era cărturarul pe care îl omagiem astăzi, omul datoriei, rob al gîndului muncitor, singuraticul nopții de taină, frămîntat de neliniști și îndoieli, înfricoșat că stă față-n față cu graiul însuși al lui Dumnezeu, de a cărui dreaptă tălmîcire va trebui să dea seama la Judecata de Apoi. „Unde voi găsi cuvîntul ce exprimă adevărul?" va striga, din adîncul disperării, Eminescu. Este, desigur, și strigătul șerbului lui Șerban, chinuitul slovei nesupuse, cel ce caută zadarnic cuvîntul adevărului și care, în cele din urmă, ostenit, deznădăjduit, aproape învins, se ridică de sub opaiț, se duce la fereastră, își lipește fruntea de geam și așteaptă să-i vină cuvîntul pe o rază de lună..., el, știutul sau neștiutul de astăzi, în veci pomenitul de graiuri îngerești. Deschidem cartea și nu-l aflăm în carte, închidem cartea și el se află într-însa... ■

Arhim. Bartolomeu Valeriu ANANIA

La 12 martie 1633, Vladislav IV Vasa, regele Poloniei, confirma calitatea de arhiepiscop mitropolit al Kievului, Galiţiei şi al întregii Rusii (Rutenia) unui fost camarad de arme, de origine română şi de noblețe polonă: Petru Movilă, pînă atunci arhimandrit al Lavrei Pecerska („mănăstirea din peşteră"), tot din Kiev. Pentru a doua oară, cronica neamului domnesc al Movileştilor (Magazin istoric, **nr. 6/1973) consemna încoronarea unuia din membrii ei cu mitra arhierească în locul coroanei princiare**[1].

„UN DAR ROMÂNESC"

CULTURII EUROPENE:

PETRU MOVILĂ

„Un tînăr cu suflet ales"

Petru Movilă — „una din figurile cele mai reprezentative ale culturii din ţările Europei răsăritene în prima jumătate a secolului al XVII-lea", cum l-a definit, mai de mult, profesorul G. Mihăilă — a fost cel de-al treilea fiu al lui Simion Movilă, domn al Ţării Româneşti şi al Moldovei. S-a născut la Suceava, la 21 decembrie 1596; chiar în acel an, tatăl său — pe atunci, numai hatman şi portar de Suceava în domnia fratelui său Ieremia vodă — fusese primit, la recomandarea acestuia, în rîndurile nobilimii polone. Astfel, viitorul prelat cărturar s-a născut cu calitatea de nobil polon, amănunt care nu a putut rămîne fără urmări asupra personalităţii sale. Copilăria petrecută în Moldova, la Curtea domnească şi pe moşiile familiei, i-a rămas în suflet şi în minte ca vremea cea mai luminoasă a vieţii sale, amintindu-şi întotdeauna cu nostalgie de ea, deşi fusese plină de zbucium, după cum a fost şi viaţa Movileştilor în acei ani de la răscrucea veacurilor XVI-XVII. În 1600, în primăvară, cînd Mihai Viteazul a adăugat Moldova stăpînirilor sale, Petru şi-a urmat părinţii şi rudele în cetatea Cameniţei, din Podolia, unde a rămas vreme de un an, în grija mamei sale Marghita, din neamul boierilor moldoveni Hâra. Între timp, în octombrie 1600, Simion Movilă devenise domn al Ţării Româneşti, dar familia sa a rămas sechestrată în Cameniţa, împreună cu doamna Elisabeta a lui Ieremia vodă. Au fost necesare insistente rugăminţi din partea celor doi fraţi voievozi pentru ca familiile să le fie eliberate din Cameniţa.

În anii care au urmat acestei furtuni, în partea a doua a domniei lui Ieremia Movilă, micul Petru şi-a început studiile cu profesori trimişi de *Frăţia* din Liov (aşezămînt cultural-religios ortodox). După scurta domnie moldovenească a lui Simion Movilă (1606-1607) şi după aceea, şi mai scurtă, a fiului său Mihăilaş, înfrînt de vărul Constantin (fiul lui Ieremia) în lupta de la Ştefăneşti (16-19 decembrie 1607), doamna Marghita s-a refugiat, cu fiii ei, în Ţara Românească, la curtea lui Radu vodă Şerban, cu a cărui fiică, Ancuţa, fusese logodit Mihăilaş vodă; peste cîteva zile însă acesta a murit şi a fost îngropat la mănăstirea Dealul (mai tîrziu, Ancuţa

Cărturar şi proteguitor al învăţămîntului şi tiparului românesc: mitropolitul Petru Movilă

[1] Acest articol încredinţat publicaţiei noastre în 1976 şi reluat în 1981 a fost amînat *sine die* din dispoziţia forurilor care cenzurau conţinutul politic al revistei; publicarea lui capătă aşadar valoarea unei duble restituiri.

a devenit soția lui Nicolae-Pătrașcu, fiul lui Mihai Viteazul). În primăvara anului următor, Marghita și fiii ei au trecut, din Țara Românească, în Transilvania și apoi în Polonia, unde au găsit adăpost la Zolkwa, moșia marelui hatman Stanislav Zolkiewski, pe care unele izvoare îl indică drept unchi al fiilor lui Simion Movilă. Cu mama și frații săi, Petru a rămas acolo nu mai puțin de 11 ani, continuîndu-și învățătura tot cu profesori ai *Frăției* liovene, dar poate și în *Academia Zamoiska,* un colegiu umanist avînd latina ca limbă de predare, întemeiat pe o moșie a familiei Zamoiski. Astfel, Petru Movilă apare ca un produs al aceleiași spiritualități umaniste sub a cărei influență s-au format și alți doi cărturari români, Grigore Ureche și Miron Costin.

În mai 1618, al doilea fiu al lui Simion, Gavril Movilă, a fost numit domn al Țării Românești, unde însă a plecat singur; abia peste un an, în aprilie 1619, l-a urmat doamna Marghita cu frații Moise și Ioan; Petru a fost reținut de poloni. La 23 ianuarie 1620 (cu cîteva luni înainte de încheierea domniei), Gavril vodă scria din Tîrgoviște contelui Balthasar Kemény că aducătorul acelei scrisori avea și misiunea de a ajunge „la fratele nostru mai mic, Pătrașcu vodă, pe care leșii l-au oprit acolo în vremea venirii noastre aici". Turcii se pregăteau să atace Polonia — sîntem în preajma războiului turco-polon din 1620-1621, purtat pe pămîntul Moldovei și încheiat cu armistițiul de la Hotin, la 9 octombrie 1621 — și Gavril vodă ar fi vrut să-și scoată fratele dintre poloni, pentru „ca în vremea mergerii [turcilor] asupra lor să nu se găsească printre ei" și-i cerea contelui Kemény să-i acorde permisiunea de a trece prin Transilvania.

Dar Petru Movilă n-a mai avut timp să ajungă în Țara Românească: în luna mai, Gavril vodă a fost mazilit și, „împreună cu maica lui și doi frați", a trecut munții în Transilvania, de unde, însă, principele Gabriel Bethlen „nu i-a îngăduit să-și urmeze drumul [mai departe], căci el voia să meargă în țara leșească, ci l-a pus sub pază, într-o cetate", probabil la Satu Mare, de unde, în mai 1621, doamna Marghita solicita o moșie pentru fiii ei Gavril, Moise și Ioan; pe celălalt, Petru, nu-l va mai revedea niciodată: în 1622, ea a murit în pribegia din Transilvania.

Rămas în Polonia, Petru Movilă a avut ca protector, întîi, pe însuși hatmanul Stanislav Zolkiewski iar după moartea acestuia (la 9 septembrie 1620, în lupta turco-polonă de la Țuțora, lîngă Iași) — pe hatmanul Jan-Karol Chodkiewicz. Sub comanda celui din urmă, a participat, în 1621, în expediția de la Hotin, alături de prințul Vladislav, fiul regelui Poloniei, Sigismund III Vasa. Jurnalul expediției ne-a păstrat o mărturie emoționantă a atitudinii sale în timpul luptelor: „Pătrașcu, fiul lui Simion, fostul domn al Țării Românești, care păstra nădejdea nestrămutată [...] că țara nu va fi pustiită", a intervenit pe lîngă marele hatman pentru a se interzice prădăciunile în satele moldovene. La mijlocul anului următor (1622), tînărul „voievodici" (fiu de voievod) moldovean — cum își va spune, cu mîndrie, întotdeauna — a plecat la Kiev, cumpărînd moșia Rubejowka, din preajma acestui oraș.

După retragerea fraților săi în Transilvania, Petru Movilă rămăsese singurul din neamul său ale cărui pretenții domnești ar fi putut fi luate în considerație de Sublima Poartă. De aceea, la 15 octombrie 1622, regele Sigismund III al Poloniei l-a recomandat marelui vizir pentru a i se acorda domnia Moldovei, fiind „un tînăr cu suflet ales și demn de virtuțile strămoșilor săi". Meritele lui Petru Movilă au fost elogiate și în adunările nobiliare din 1624 și 1625, subliniindu-se că, în lupta de la Hotin, din 1621, „nu puțin a slujit Republicii [Polonia se considera republică încoronată — *n.n.],* în paguba sănătății lui" — cu alte cuvinte, fusese rănit. Curînd, însă, cariera sa de pretendent s-a încheiat, prin urcarea (1626) pe tronul Moldovei a rudei sale, Miron vodă Barnovschi *(Magazin istoric,* nr. 5/1976), împotriva căruia, firește, nu putea fi contracandidat. A purtat, pînă la sfîrșitul vieții sale, cu aceeași mîndrie, titlul voievodal și frumoasa stemă, cuprinzînd capul de bour al Moldovei și acvila Țării Românești, alături de stemele cuvenite calității sale de nobil polon.

„Pentru libertatea patriei"

Așezat la Rubejowka, Petru Movilă a statornicit relații de strînsă prietenie cu starețul Lavrei Pecerska, Zaharia Kopistenski și cu însuși mitropolitul Kievului, Iov Borețki. Aceste prietenii i-au accentuat înclinarea spre viața monahală — pentru care mai avusese exemple în familie: bunicul călugărit, ca și unchiul patern, Gheorghe Movilă, ajuns mitropolit al Moldovei — îndreptîndu-l spre studiile teologice; în scurt timp, omul de vastă cultură a devenit și un erudit cunoscător al dogmelor și un priceput interpret al lor. Datorită acestor calități — dar nu mai puțin și însușirilor sale morale — la moartea lui Kopistenski, Petru Movilă a fost ales (6 septembrie 1627) — și apoi, îmbrăcînd rasa călugărească, a fost hirotonisit, în decembrie — arhimandrit-egumen al Lavrei Pecerska. În această calitate l-a primit, în decembrie 1628, pe ieromonahul Varlaam (viitorul mitropolit al Moldovei), sol al lui Miron vodă Barnovschi la țarul Moscovei, dîndu-i și o scrisoare semnată „Petru Moghilă, domn ereditar al țărilor Moldovlahiei și Ungrovlahiei, din mila lui Dumnezeu mare arhimandrit al Sfintei Mari Lavre făcătoare de minuni din peștera Kievului". Cu această întrevedere — menționată și în notele sale me-

morialistice — încep legăturile intelectuale ale lui Petru Movilă cu țara sa de baștină.

În 1631, cînd a avut bucuria să-și vadă unul din frații mai mici, Moise, urcînd în scaunul domnesc al Moldovei, Petru Movilă i-a adresat frumoase sfaturi, cuprinse în prefața unei cărți pe care a tipărit-o în acel an la Kiev. Unul din aceste sfaturi — pe care specialiștii le socotesc demne de a fi puse alături de celebrele *Învățături ale lui Neagoe Basarab* — este un îndemn care rezumă gîndirea politică și sentimentele nutrite de autorul lor pentru pămîntul unde văzuse lumina zilei: *„Pentru libertatea patriei și a supușilor tăi să te lupți bărbătește"*.

Ca arhimandrit și egumen al Lavrei, Petru Movilă a participat, în calitate de reprezentant și locțiitor al mitropolitului de Kiev, la lucrările Dietei care au dus la alegerea, ca rege al Poloniei (13 noiembrie 1632), a lui Vladislav IV, cel alături de care luptase la Hotin. Regele, la rîndul său, a sprijinit alegerea lui Movilă în scaunul mitropolitan al Kievului, confirmîndu-i apoi alegerea. Însuși patriarhul ecumenic din Constantinopol, Chiril Lucaris, i-a trimis binecuvîntarea și confirmarea, odată cu prestigiosul titlu de exarh (locțiitor) patriarhal. Înscăunarea lui Petru Movilă a prilejuit oficierea unei somptuoase slujbe de către un sobor de ierarhi în frunte cu mitropolitul Varlaam al Moldovei; prezența și poziția lui la această ceremonie se datorau faptului că pe tronul Moldovei se afla încă Moise vodă.

Alegerea lui Petru Movilă ca mitropolit al Kievului s-a făcut într-un moment de mare încordare și de cumpănă pentru ortodocșii din Ucraina. În 1595, o parte a populației rutene acceptase unirea cu Biserica Romei (Uniația de la Brest); acum, propaganda catolică amenința cu deznaționalizarea și diferendele religioase se adăugau celor, mai acute, sociale și politice. Petru Movilă a luat asupra sa înfăptuirea unei mari opere de apărare și întărire a Ortodoxiei *prin știință și cultură*. Încă din noiembrie 1631, ca executor testamentar al mitropolitului Boreţki, el întemeiase la Kiev, după modelul universităților occidentale, un colegiu umanist, devenit, apoi, academia care i-a purtat numele: *Academia kievo-movileană*. Aici se studiau diferite obiecte de profil umanist, numai după cărți în limba latină (uneori, și în polonă), întrucît Petru Movilă considera că celelalte două limbi „sacre" de cultură — greaca și slavona — nu mai puteau constitui vehicule adecvate pentru civilizația vremii sale.

Opera începută de Petru Movilă tindea, astfel, atît spre o reformă culturală, cît și spre ameliorarea raporturilor dintre locuitorii Ucrainei și statul polon, raporturi deteriorate din motive religioase și sociale. Movilă milita, în felul acesta, pentru libertatea credinței, dar și pentru integritatea statului polon. Modul în care el a înțeles să lupte, *prin cultură*, pentru apărarea Ortodoxiei, a provocat, însă, derută și confuzie, chiar printre contemporani, unii socotindu-l ușor de atras spre unirea cu Biserica Romei, alții declarînd, chiar, că numai „în public e ortodox, dar în ascuns e unit", în timp ce papa însuși îl îndemna să treacă la catolicism! Confuzia pornea, mai ales, din răspîndirea culturii în haina limbii latine, socotită — greșit, desigur — a fi un mijloc de expresie exclusiv al Bisericii catolice, ca și din atitudinea lui Petru Movilă față de raporturile dintre biserică, stat și cetățeni. Această atitudine, de largă toleranță, a caracterizat, de altfel, întreaga familie a Movileștilor, care se mîndreau cu descendența română a poporului din care proveneau, cu latinitatea limbii române, dar nu înțelegeau să renunțe la tradițiile și credințele moștenite din străbuni. Originalitatea operei lui Petru Movilă constă în modalitatea înfăptuirii ei: „Deși a fost un luptător pentru Ortodoxie, totuși a luat, pentru apărarea Bisericii răsăritului, armele Bisericii catolice, sau, mai lămurit, în reforma lui culturală, el s-a inspirat din Biserica latină" (P.P. Panaitescu).

În concepția sa, Academia kieveană trebuia să fie — a și fost, de altminteri, vreme de peste două secole — un focar de cultură, cu tipografii și școli răspîndite în toate țările locuite de ortodocși. Profesori ai Academiei movilene au ajuns pînă la Moscova, unde activitatea lor a premers epoca de reforme a lui Petru cel Mare.

Nobil și prelat polon, conducător al unei eparhii rutene, Petru Movilă a rămas, însă, un fiu el poporului român, deplin și permanent conștient de acest lucru. Nu e, de aceea, întîmplător faptul că opera sa a avut cele mai largi ecouri și cele mai frumoase roade tocmai pe pămîntul românesc.

Tipografii și școli

Desigur, primul gînd al cărturarului reformator s-a îndreptat spre Moldova; încă de pe cînd era doar stareț al Lavrei, el înlesnise apariția unor cărți, tipărite la Liov cu ajutorul material al lui Miron vodă Barnovschi, care dorea mult întemeierea unei tipografii la Iași. Tragicul sfîrșit al acestui domn zădărnicise planul, la a cărui îndeplinire Movilă era gata să-și dea tot concursul. Apoi, Vasile vodă Lupu și-a început domnia (1634-1653) ca adversar al Movileștilor și al polonilor (pe Miron Costin îl va primi în țară doar spre sfîrșitul domniei) și atunci nu s-a mai putut pune, o vreme, problema colaborării culturale între Moldova și școala de la Kiev. De aceea, influența operei lui Petru Movilă s-a făcut simțită mai întîi în Țara Românească.

Prin 1634, Matei vodă Basarab (1632-1654) a trimis la Kiev o solie pentru a cere lui Petru Movilă să-i faciliteze cumpărarea unei tipografii. Solii s-au întors cu o tipar-

niță „întreagă, desăvîrșită, cu litere de cinci feluri, de asemeni și cu tipograf iscusit", în persoana fostului șef al tipografiei de la Lavra Pecerska, Timotei Verbițki. Atelierul a fost așezat la mănăstirea Sf. Nicolae Domnesc din Cîmpulung, domnitorul asigurînd meșterilor toate cele necesare traiului și muncii lor. Prima carte — un *Molitvelnic* slavon — care a văzut lumina tiparului acolo are o „predoslovie" ca din partea lui Matei Basarab, datată 30 iulie 1635. După mai bine de un veac, arta tipografică reînvia, astfel, în spațiul românesc extracarpatic datorită lui Petru Movilă, pentru a nu se mai stinge niciodată; în cîteva decenii, pînă la sfîrșitul aceluiași veac, ea va atinge — sub Șerban vodă Cantacuzino și Constantin vodă Brîncoveanu — o înflorire extraordinară, luminînd pînă departe, pe tărîmuri caucaziene.

Școala de la Kiev a avut în Țara Românească un strălucit exponent în persoana lui Udrișteă Năsturel, cumnatul lui Matei Basarab, mare boier și cărturar al vremii sale, bun cunoscător al limbii latine, în care scria cu ușurință, semnînd *Oreste*. A îngrijit editarea unor cărți și a făcut traduceri, atît din slavonește, cît și din latinește. Într-una din aceste traduceri, dedicată mitropolitului Varlaam, Năsturel a adăugat o prefață, în care arată că latina „este o limbă evident înrudită cu a noastră", afirmație care rămîne — după cum a precizat P.P. Panaitescu — „una dintre cele dintîi pe care le-a făcut un învățat român asupra originii latine a limbii sale".

În Moldova, cea dintîi carte în limba română ieșită din tiparnița adusă de la Kiev a fost celebra *Cazanie* (predici asupra Evangheliei) sau *Carte românească de învățătură*, alcătuită de mitropolitul Varlaam și apărută în 1643. În prima prefață, semnificativ intitulată *Cuvînt împreună către toată semenția românească*, Varlaam prezintă lucrarea sa, prin gura domnitorului, ca pe un „dar limbii românești"; în a doua prefață, mitropolitul arată originea tipografiei ieșene — „Petru Moghilă [...] pre pofta Măriei Sale [= Vasile vodă] au trimis tipariul cu toate meșteșugurile cîte trebuiesc" — și justifică lucrarea pe care a întreprins-o, arătînd că „limba noastră românească [...] n-are carte pre limba sa". Cu această carte — în care unitatea de neam a românilor din cele trei țări era atît de pregnant (am zice, chiar, *programatic)* afirmată — se începe și în Moldova o perioadă de înflorire a artei tipografice, cu roade la fel de bogate ca în Țara Românească. În plus, însă, aici influența operei lui Petru Movilă s-a exercitat mult mai direct, prin Colegiul înființat la Iași. În 1639, Vasile Lupu terminase construcția splendidei sale ctitorii de la Trei Ierarhi; pentru a-i spori strălucirea și faima, el a cerut lui Petru Movilă să-i trimită nu numai tipografia cu meșterii respectivi, ci și un număr de profesori cu care să deschidă cursurile unui colegiu după modelul Academiei movilene. În aprilie 1640, școala de la Iași era deja întemeiată, avînd în frunte pe fostul rector al Academiei din Kiev, cărturarul călugăr Sofronie Poceațki, numit și stareț al mănăstirii Trei Ierarhi; în grija sa revenea și conducerea tipografiei. Colegiul de la Iași a avut, din păcate, o viață scurtă: un incendiu l-a mistuit, la 25 ianuarie 1646, după care profesorii kieveni au fost alungați de călugări greci; o altă școală a continuat să funcționeze în clădirea restaurată, pînă în 1724, cînd un nou pojar, mai puternic, a ars totul, rămînînd „locul slobod și pustiu".

Prestigiul și influența dobîndite de Petru Movilă în lumea ortodoxă s-au vădit, cu deosebire, cu prilejul Sinodului de la Iași, convocat în 1642, în legătură cu intensificarea propagandei calvine; era necesară o consfătuire a fruntașilor Ortodoxiei pentru stabilirea unei unice „mărturisiri de credință" și apărarea memoriei fostului patriarh ecumenic Chiril Lucaris (asasinat de turci în 1638), sub numele căruia calvinii din Geneva publicaseră o „mărturisire de credință" cu interpretări potrivite vederilor lor. Această manifestare de solidaritate ortodoxă a avut loc la Iași, între 6 septembrie și 27 octombrie 1642, fiind organizată pe cheltuiala lui Vasile Lupu. Petru Movilă nu a participat la Sinod, dar a trimis o „mărturisire de credință" pe baza căreia s-au purtat discuțiile și care a fost, apoi, acceptată de fruntașii Ortodoxiei.

Abia în 1645, după o absență de 38 de ani, Petru Movilă a revăzut țara de unde plecase, cu mama și frații săi, la vîrsta de 11 ani. A fost poftit, atunci, la nunta domniței Maria (fiica lui Vasile vodă) cu cnezul lituan Janusz Radziwill (înrudit cu Movilă prin prima sa soție, o nepoată a lui Ieremia vodă). Căsătoria dintre domnița ortodoxă și cneazul protestant s-a făcut prin mijlocirea mitropolitului, dornic să apropie pe Vasile Lupu de Polonia în vederea aderării Moldovei la Liga antiotomană patronată de regele Vladislav IV. Se pare, de altfel, că și împăcarea lui Vasile Lupu cu Matei Basarab, în anul precedent, a fost tot opera lui Movilă, înfăptuită prin intermediul lui Varlaam și vizînd aceeași perspectivă, a închegării coaliției creștine.

Căsătoria s-a făcut la Iași, în biserica Trei Ierarhilor, slujba fiind săvîrșită de Petru Movilă, „cel mai de seamă dintre toți oamenii Bisericii din întreaga Rusie" (cum va scrie, mai tîrziu, germanul Happel, după datele unui martor ocular). Ioan Kemény, care reprezenta pe Gheorghe Rakóczy, principele Transilvaniei, și el însuși viitor principe, a scris și el cuvinte frumoase despre Petru Movilă, „bun cărturar [...] și foarte cinstit și blînd". După slujbă, mitropolitul Kievului a rostit

(Continuare în p. 42)

Treptata (re) descoperire a Tomisului

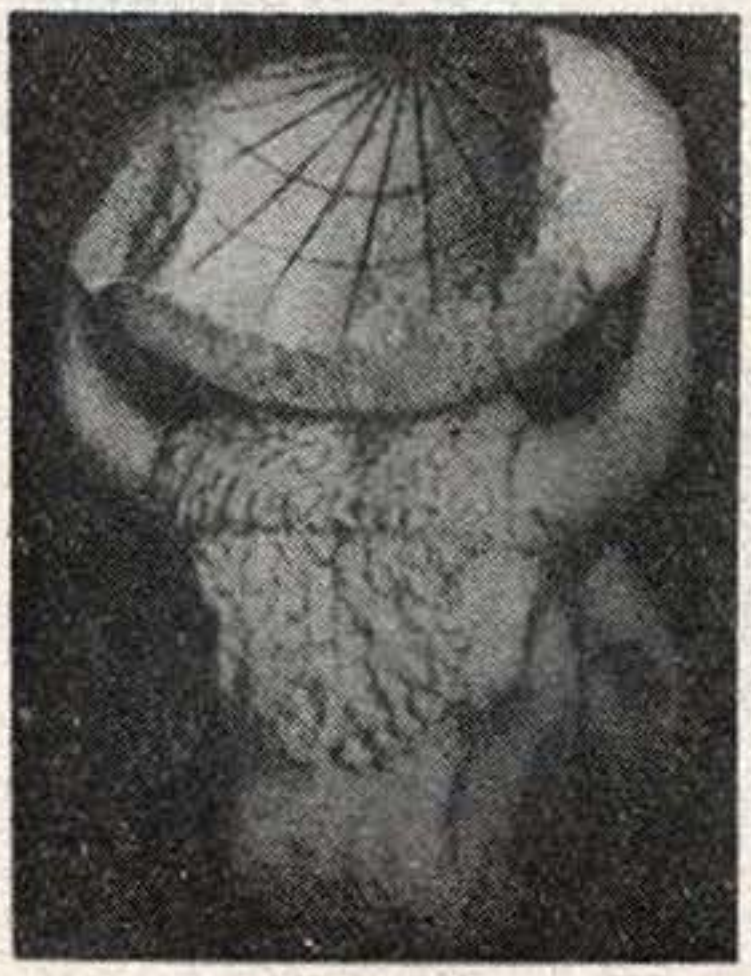

„M-am hotărît să urmez coasta Mării [Negre] pe uscat, pentru a vedea urmele vechilor oraşe, Tomi, Kallatis, Bizone, Dyonisopolis, Apollonia, Marcianopolis, Mesembria... Am închiriat în acest scop doi cai, unul pentru mine, al doilea pentru o călăuză şi, plecînd de dimineaţă, am ajuns pe la nouă seara la Tomi, numit de turci Pangala, de moldoveni Tomisovara şi de greci numai Panglicara (oraşul vechi). Cum încercasem adesea ospitalitatea preoţilor greci [ortodocşi], am tras la preotul din localitate, pe care călăuza mea îl cunoştea. Buna primire pe care mi-a făcut-o a răspuns la aşteptarea mea, născută din experienţă. I-am pus diferite întrebări despre această localitate şi despre ruinele ei... Întrebîndu-l ce credea despre poetul Ovidiu, mazilit odinioară de [Octavian] August în acel loc. Mi-a spus zîmbind, ca şi cînd ar fi fost destul de cunoscător al nenorocirilor lui, pentru a mi le împărtăşi şi mie. «Ştiu ce vreţi să spuneţi; este un sfînt romano-catolic care a suferit martiriul pentru credinţa sa. Vă voi arăta mîine ruinele unde a fost închis»... A doua zi dimineaţa i-am reamintit de făgăduiala lui şi ne-am dus să vedem pretinsele ruine ale turnului lui Ovidiu... pe care eu le socotesc a fi ruinele bastioanelor şi zidurilor cu care pare să fi fost înconjurat vechiul Tomi".

Astfel descria într-o lucrare publicată în 1727, călătorul francez Aubry de la Motraye întîlnirea sa în anul 1714 cu meleagurile tomitane. De bună seamă astăzi identitatea Tomis-Constanţa e notorie pentru toată lumea. Veacuri în şir, mai exact pînă în anul 1858 acest semn de egalitate era greu de intuit. Însuşi călătorul francez era convins că vestitul oraş al antichităţii „este aşezat între Kustangi **(vechea Constanţa) şi Varna". De altfel numele pe care îl dă localităţii vizitate (ba Tomi, ba Pangala, cum se numea în vechime Mangalia) este el însuşi contradictoriu.**

Poetul metamorfozelor...

La început un *emporion* (punct de schimb) neînsemnat, creat de corăbierii şi negustorii milesieni, Tomisul a devenit, după sec. VI î.e.n., unul dintre cele mai importante oraşe-cetăţi de pe coasta apuseană a Pontului Euxin, un adevărat *polis*, care rîvnea la întîietate în comerţul maritim al epocii. Graţie tot mai strînselor raporturi economice pe care locuitorii le întreţineau cu geto-dacii din zona înconjurătoare şi de mai departe, din nordul Dunării, ale căror produse luau calea mării prin portul tomitan, ajungînd în centre dintre cele mai căutate, din bazinul Mării Negre, al Mării Egee şi al Mediteranei, negustorii din Tomis dobîndeau însemnate avantaje economice, la fel cum aristocraţia locală, geto-dacică dobîndise condiţia unei pături avute. Astfel, Tomisul a ajuns ca, la sfîrşitul erei vechi şi începutul celei noi, să capete statutul unui centru de primă mînă sub protecţia dominaţiei romane, instaurată pe ţărmul de vest al Mării Negre, încă din anii 29/28 î.e.n. O dovedeşte faptul că între anii 9-17 e.n., a trăit la Tomis, poetul *Publius Ovidius Naso*. Nefericitul exilat şi-a petrecut aici amarul unei existenţe triste, departe de cercurile aristocratice pe care le delectase cu producţii poetice elevate *Ars Amandi, Metamorphoses, Fasti* etc. Dar această perioadă trăită în ţara geţilor îndepărtată de Roma, a fost urmată în veacurile de după dispariţia sa, de stimă şi recunoştinţă pentru importantele culegeri de elegii scrise la Tomis, *Tristia* şi *Ex Ponto*, ambele cu ştiri extrem de preţioase privind viaţa strămoşilor geto-daci, credinţele, obiceiurile, îndeletnicirile lor, lucrările fiind un nepreţuit tezaur pentru reconstituirea istoriei noastre vechi.

Poetul iubirilor gingaşe s-a stins din viaţă la Tomis, unde, după cîte se pare, există încă mormîntul său — sarcofag în cazul cînd a fost înhumat sau urnă funerară în cazul că a fost incinerat.

După Ovidiu (şi datorită, în parte, şi lui) faima oraşului a crescut mereu, pe fundalul unei practici comerciale şi portuare foarte intense. Descoperirile arheologice, epigrafice şi numismatice, alături de izvoarele literare ale epocii, ni-l înfăţişează ca reşedinţă a federaţiei oraşelor vest-pontice, cel mai de seamă oraş al Pontului Stîng.

În veacurile următoare însă, oraşul a trăit vicisitudinile istovitoarelor atacuri ale neamurilor invadatoare, în special cu începere de la mijlocul sec. al III-lea e.n.; distrus din temelii, Tomisul a fost refăcut prin grija împăraţilor bizantini Constantin cel Mare (306-337), Anastasius (491-518), Justinian (527-565), în timpul cărora s-au construit edificii publice şi particulare, de mare va-

loare arhitectonică și artistică: edificiul cu mozaic, termele, rețeaua de apeducte subterane, zidul de apărare, basilici paleocreștine de dimensiuni, pe măsura importanței pe care o avea orașul în organizarea eclesiastică a epocii.

Loviturile primite în veacurile IV-VII e.n. de la valurile succesive de huni, avari, slavi, bulgari au redus însă treptat măreața cetate la o existență precară, faima sa ilustrîndu-se doar prin construcțiile de piatră și de marmură care au mai rezistat o vreme furiilor barbare. În epoca medievală timpurie, orașul intra cu amintirea unui renume mare, dar treptat-treptat se stingea, pierzîndu-și cu vremea și numele; izvoarele mai tîrzii îl vor menționa cu un toponim schimbat total, ceea ce a făcut pe învățații din epoca medievală, ai Renașterii, la fel ca și pe cei din perioada modernă, să caute multă vreme Tomisul, pentru a-l identifica și localiza conform cu existența sa din antichitate.

...și metamorfoza unei denumiri

De ce s-a numit orașul Constanța, și nu Tomis ca înainte? Să lămurim, pe cît posibil metamorfoza.

Inscripțiile, monedele și izvoarele literare din sec. I-IV e.n. menționează, aproape în exclusivitate, toponimul tradițional *Tomis*. În perioada romano-bizantină, orașul deși într-o stare economică și culturală înfloritoare, și-a pierdut, cum arătam, treptat-treptat numele, ca după secolul VII denumirea Tomis, să intre într-un total anonimat.

În vremea lui Constantin cel Mare, sau mai probabil Constantius II (337-361) cînd Tomisul a fost refăcut după distrugerile anterioare, numele împăratului, dat orașului, va fi început să se impună. Deci încă din sec. IV pare să fi început folosirea acestui toponim de către localnici.

În veacurile următoare, denumirea Tomis mai apare, sporadic, la unii autori bizantini (Theophylaktos Simokata, Theophanes Confesor) ca un ecou al obîrșiei grecești a autorilor.

Faptul că Procopius din Caesarea și Hieracles fac în scrierile lor o distincție netă între Tomis și Constantiniana, a determinat însă pe unii cercetători să considere că, la început erau două lo-

Monedă tomitană din sec. III, înfățișînd poarta cetății orașului

În p. 15: *cadran solar descoperit pe teritoriul rural al Tomisului — mărturie semnificativă a vieții spirituale tomitane*

calități învecinate: Tomis și Constantia, aceasta din urmă substituindu-se treptat Tomisului. Supoziția a căpătat și mai multă consistență prin descoperirea — la sfîrșitul veacului trecut — a unei inscripții în limba greacă, în care era săpat toponimum *apo Constantiana*, considerată de Gr. Tocilescu un indiciu cert al acestui proces de schimbare a numelor. Cercetări recente au infirmat însă părerea sa, toponimul din inscripție desemnînd, de fapt, o localitate aflată mult mai la nord de Tomis, la Capul Dolojman, pe malul lacului Razelm, unde se afla un *Castellum*, identificat pe cale arheologică cu această Constantiana.

Numele Constanța, ar fi fost dat, potrivit celor mai recente opinii, de populația străromânească din zonă, căreia îi venea mult mai lesne să folosească o denumire de rezonanță latină. Că este așa o demonstrează numeroasele hărți nautice și portulane genoveze, venețiene etc., din sec. XIII-XVI, unde orașul apare frecvent sub aceasta denumire, cu variante nesemnificative de ordin fonologic.

Stăpînirea otomană asupra Dobrogei a determinat unele modificări toponimice pe cuprinsul acestei străvechi provincii românești. Denumirea *Constanza* a fost și ea adaptată limbii osmane, izvoarele menționînd-o sub forma *Köstendge, Köstendce* etc.

În sec. XVIII, cînd războaiele ruso-turce s-au înmulțit, Dobrogea fiind adesea arena unor lupte devastatoare, la Köstendge s-a ridicat o fortăreață ale cărei ziduri din piatră încă se mai vedeau pe malul actualului port, pînă acum cîteva decenii. Se pare că erau resturile unui zid construit de otomani pe locul întăriturilor similare făcute de genovezi în sec. XIII-XIV. Orașul continua să fie însă o așezare modestă, cum îl descriu și îl zugrăvesc în gravuri o seamă de artiști și cărturari care îl vizitează: Hector de Béarn, Ion Ionescu de la Brad ș.a.

Eliberarea Dobrogei, în urma Războiului de independență din 1877-1878 și unirea ei definitivă cu patria mamă, România, statuată prin tratatul de pace de la 25 noiembrie 1878, au deschis orașului — numit din nou Constanța potrivit tradiției românești — perspectivele unei dezvoltări impetuoase. Revenirea la patria română a coincis, practic, în timp, și cu redescoperirea faptului că anticul Tomis și moderna Constanță sînt unul și același oraș. Identificarea nu a fost însă nici simplă, nici lipsită de surprize.

Determinarea exactă a pozițiilor geografice ale cetăților pontice (și, în special, a Tomisului, al cărei nume era legat de cel al poetului Ovidiu, deosebit de prețuit de umaniștii Renașterii), a preocupat mulți cărturari, carto-

grafi și călători, dornici să descopere mormîntul celebrului autor al atîtor scrieri.

Și Mommsen se poate înșela

În sec. XVI, Caelius Calganini din Ferrara înclina să creadă că Tomisul ar fi identic cu Timișoara, numită în unele scrieri Temisvara. Eroarea s-a transmis pînă tîrziu, între alții Bruzen la Martinière, în *Marele dicționar de geografie critică* (Veneția, 1741, tom. 10) plasîndu-l tot acolo, afirmînd, sigur, că în „Temisvara" a suferit Ovidiu exilul său.

Impins de ineditul și entuziasmul unor descoperiri arheologice ocazionale, tot în sec. XVI, geograful olandez Abraham Ortelius (în *Thesaurus Geographicus*, 1586) credea să fi găsit mormîntul lui Ovidiu, tocmai în Szombathely în Ungaria iar din dicționarul istoric al lui Moreri (Paris, 1740, t. VI) reținem: „Tomi, Tomiswar, oraș în Turcia europeană. Este între orașele Varna și acela al Kiustencei [Constanței].

Cîțiva geografi luară Tomiswar pentru vechiul Tomis, Tomi, Tomaro, Tomos, pe care exilul și moartea poetului Ovidiu l-a făcut celebru, dar alții pun această veche Tomis la Babba [Babadag], situată pe aceeași coastă, la nord de Tomiswar".

Confuzii similare constatăm și la Hercule Ciofano, din Sulmona — orașul de naștere al poetului, din zona Abruzzilor italieni — care știind că Ovidiu a murit la Tomis, credea că acesta s-ar numi în zilele lui... Kiew, deoarece locuitorii din împrejurimile acestui oraș numeau o localitate învecinată *Ovidevozero*, lacul lui Ovidiu. Această identificare a îndemnat pe căutătorii de mai apoi să bănuiască existența orașului cam în aceeași zonă, cei mai mulți fixîndu-se asupra Cetății Albe; alții asupra Tulcei și, cum s-a văzut, chiar asupra Babadagului.

Miron Costin, în a sa *De neamul moldovenilor*, credea că Tomisul era totuna cu Cetatea Albă, datorită existenței în apropierea unui lac: „Și o baltă ce este acolo, *Vidovul*, pe numele acelui Ovidiu este", iar Dimitrie Cantemir, în *Descrierea Moldovei* consemna că locul în care se varsă Nistrul se numește *Lacul Ovidiului*; „Hunc Lacum... Moldavi de nomine Ovidii poeta ita appellatum tradunt" — tradiție care a persistat de-a lungul întregului sec. XVIII și mai tîrziu, localizarea fiind preluată și de unii autori din Occident. De exemplu, autorul francez Villeneuve, scriind despre Ovidiu, în 1822, afirma: „În 1802 *Monitorul* și alte ziare din Paris, anunță că, săpîndu-se la fundațiile unei fortărețe la Gura Dunării, țăranii au descoperit un mormînt ce se crede a fi al lui Ovidiu, pentru că acolo a fost vechiul Tomis, căci aceste locuri erau cunoscute de multă vreme sub numele de *Laculi-Ovidoli*, lacul lui Ovid. Tot aceste ziare adăugau că s-a găsit în mormînt un bust și că noua fortăreață s-a numit *Ovidopol*.

Mai în urmă — 21 martie 1803 — (consemna același autor) un colonel german care a fost în serviciul Rusiei, dezminte știrea; numele lacului despre care este vorba, nu era dat în memoria poetului, ci se numea lacul oilor, căci aici se spălau oile înainte de a fi îmbarcate la Ackermann [Cetatea Albă — *n.n.*]; această numire este dată cu mult înaintea săpăturilor făcute".

Localizarea Tomisului în părțile Cetății Albe a persistat însă, între alții însuși Pușkin menționînd-o în poemul său *Către Ovidiu*.

În literatura istorică din România, Gheorghe Asachi și Mihail Kogălniceanu au susținut, de asemenea, această ipoteză.

Dar încă din sec. XVIII o seamă de călători și învățați au intuit identitatea de denumiri: *Tomis — Kustendge*. L-am menționat deja pe Aubry de la Motraye, pasionat numismat și însoțitor al regelui Suediei Carol XII în

Motiv floral din celebrul mozaic tomitan

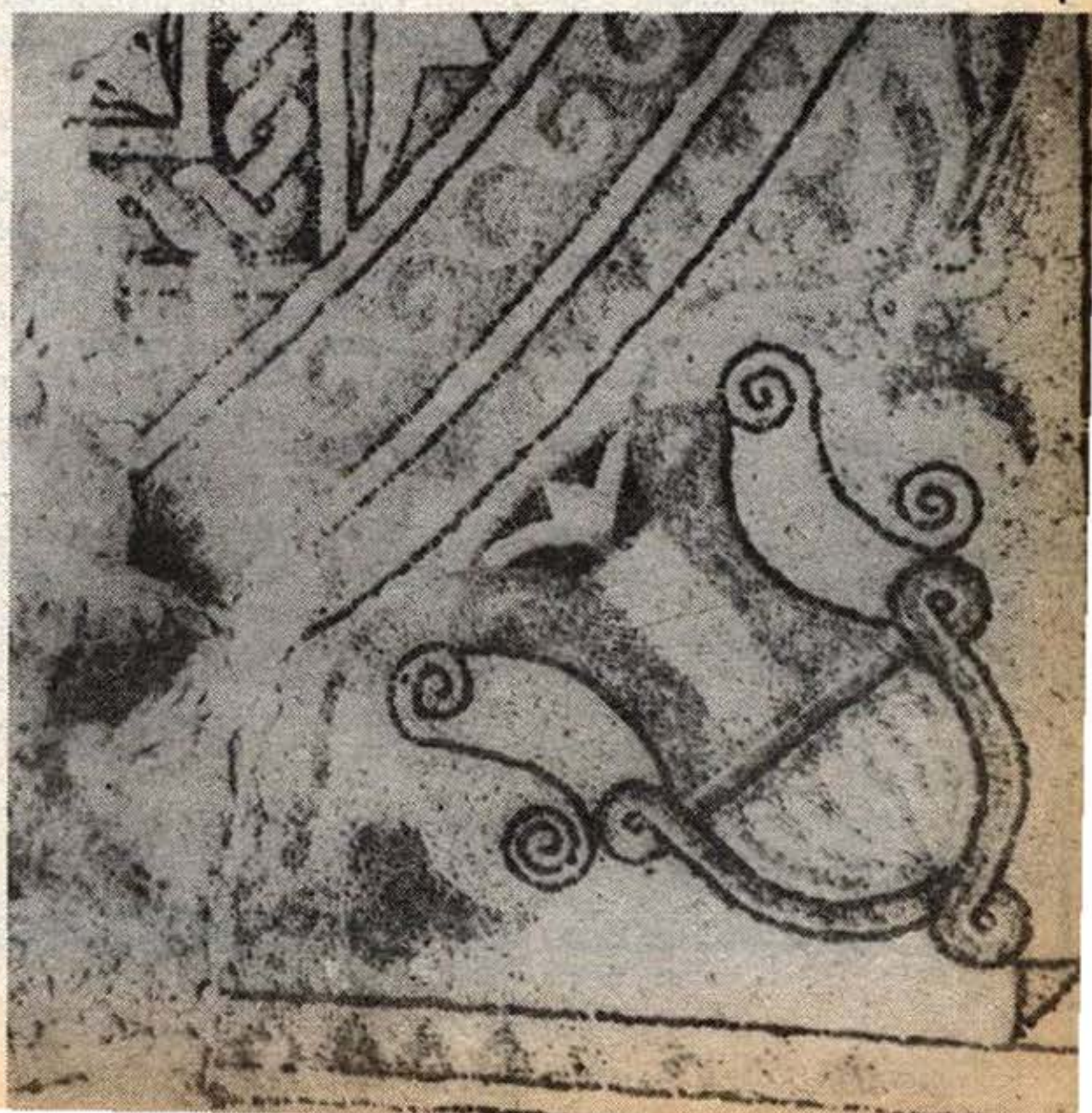

peregrinările acestuia prin Imperiul otoman, inclusiv în Dobrogea.

Dar cel care are meritul de a fi contribuit şi mai mult la stabilirea relaţiei exacte Tomis-Constanţa a fost consulul Greciei la Varna Papadopoulos Vretos, care în 1851, călătorind prin Dobrogea, a descoperit în satul Anadolköi, de lîngă Constanţa, o coloană de marmură cu inscripţiile în limba greacă (se pare ca de fapt un altar) ce a servit, spune el, drept soclu de statuie pentru împăratul Lucius Verus. Inscripţia a ajuns la cunoştinţa marelui istoric şi epigrafist Theodor Mommsen care a admis neîndoios că anticul Tomis este la... Anadolköi. Nu mai era de făcut decît un pas pînă la fixarea exactă a oraşului. Şi acesta a fost făcut de căpitanul Henrich de Mühlbach, component în 1877 al unei misiuni militare germane în armata otomană, care a descoperit două inscripţii (cele cu numerele 765 şi 770 din celebra *Corpus inscriptionum latinarum*). Epigrafiştii şi istoricii care s-au ocupat de ele, au conchis neîndoielnic că mult căutatul Tomis nu este altul decît Köstendge, portul neînsemnat de atunci la Marea Neagră compus din cîteva zeci de case şi cîteva sute de locuitori, vieţuind între ruinele impunătoare, răspîndite pretutindeni.

Punerea cap la cap a tuturor acestor date şi evidenţierea logică a identităţii Tomis = Constanţa aparţine unui cercetător român, distinsul numismat M. C. Soutzo, în lucrarea *Coup d'oeil sur les monuments antiques de la Dobroudja*, publicată în *Révue archéologique française* (1881, tome XLII). În contextul revenirii Dobrogei la statul român, stabilirea acestei punţi de legătură căpăta semnificaţii simbolice. ■

Adrian RĂDULESCU

Dionysios al Siracuzei şi Jason din Feres

Multe dintre elementele autorităţii tiranilor veacului al IV-lea al erei vechi fac parte dintr-un prototip tiranic general. Ei sînt însă, cu siguranţă, produsul unor alte tensiuni sociale, avînd cu totul altă natură decît cele ale Greciei arhaice. Şi exploatează această încordare pentru a se instala iar, mai tîrziu, pentru a se menţine la putere.

Pe de altă parte, noile condiţii ale veacului permit uzurparea autorităţii publice în primul rînd de către experţi militari, comandanţi de mercenari deci, realitate stimulată uneori şi de existenţa unui pericol extern. Este cazul lui Dionysios cel Bătrîn, la Siracuza, unde rolul pericolului cartaginez nu pare a fi fost deloc neglijabil, sau al lui Clearhos la Heracleea Pontică.

Desigur, toate aceste condiţionări cu caracter teoretic sînt completate de o realitate concretă cu mult mai diversă.

Dionysios pare a fi arhetipul şi în acelaşi timp un caz de excepţie, atîta vreme cît tiranul din Siracuza a reuşit, pentru aproape o jumătate de veac, un control real asupra celei mai mari părţi a Siciliei. Metodele sale sînt foarte dure. Grandomania îl obligă la decizii politice de amploare. Spre pildă, sub protecţia trupelor sale de mercenari, preluînd controlul Siracuzei, Dionysios recurge la eliberarea killyrienilor şi la împărţirea unor mari proprietăţi confiscate, beneficiarii fiind aceşti proaspeţi cetăţeni şi unii apropiaţi ai tiranului *(philoi)*.

În cazul Siciliei, instabilităţii sociale i se poate alătura, ca element favorizant al longevităţii tiranice, prezenţa cartagineză în insulă.

Tirania lui Dionysios cel Bătrîn la Siracuza s-a caracterizat prin brutalitate (distrugeri de oraşe, transplantarea unor populaţii, includerea forţată a unor categorii inferioare în corpul cetăţenesc), utilizarea constantă şi consistentă a trupelor de mercenari în consolidarea autorităţii tiranului şi chiar includerea unor mercenari în corpul cetăţenesc, acţiuni constructive, în cele mai multe cazuri cu scopuri strategice, de foarte mari proporţii. Toate supradimensionează imaginea lui Dionysios al Siracuzei în conştiinţa contemporaneităţii.

Jason, tiranul din Feres, beneficiază de o importantă forţă mercenară (20 000 de hopliţi şi 8 000 de călăreţi, susţin izvoarele), ceea ce îl aduce pe Jason în poziţia de concurent la calitatea de campion al elenităţii în mult visata confruntare cu Orientul.

Campionul nu va fi însă un grec ci un mixo-barbar, nu un tiran, ci un rege, Filip al II-lea al Macedoniei *(Magazin istoric*, nr. 2/1971). Cu el începe un alt capitol în istoria tiraniei antice.

Gheorghe Vlad NISTOR

27 aprilie 1919. Adunarea naţională a ţiganilor din Transilvania:

„Dragostea noastră faţă de neamul românesc“

În ziua de 27 aprilie 1919, în oraşul Ibaşfalău (azi Dumbrăveni, în judeţul Sibiu), „în sala castelului contelui Apafy, 3 ore d.a., conform convocatorului publicat şi în ziaristica română, sub prezidiul ordinar al d-lui Gheorghe Humagiul din Ucea de Jos, jud. Făgăraş, conform programului statornicit şi aprobat din partea poliţiei locale“, delegaţi ai locuitorilor ţigani din mai multe comune şi judeţe ale Ardealului, s-au constituit în Adunarea naţională a ţiganilor din această provincie istorică. După constituirea ei, adunarea a desemnat o delegaţie „care, în numele acestei adunări, să se prezenteze la Consiliul Dirigent din Sibiu, pentru admanuarea [înminarea] procesului verbal şi a rezoluţiilor ce se vor lua“.

Cum rezultă din rezoluţia Resortului afacerilor interne a Consiliului Dirigent, în ziua de 3 mai 1919, delegaţia s-a prezentat şi a înaintat Procesul-verbal al adunării amintite şi un memoriu, documente despre care „s-a referat în Consiliu şi s-a luat act“ în ziua de 6 mai 1919.

Reproducem conţinutul acestui document inedit, a cărui valoare istorică nu mai trebuie, credem, subliniată, fiind elocventă.

M. ŞTEFAN

MEMORIU

Compus în adunarea ţiganilor români locuitori în părţile ardelene ale României Mari, ţinută la 27 aprilie 1919, în oraşul Ibaşfalău, pe baza convocatorului publicat în ziaristica română şi primit din partea acestei adunări, conform procesului-verbal luat în această adunare, cu aprobarea autorităţilor politice competente.

Subsemnaţii reprezentanţi ai ţiganilor români transilvăneni, ca urmaşii înaintaşilor noştri, cari de veacuri au locuit pe pămîntul Ardealului şi laolaltă cu celelalte popoare şi în deosebit cu naţiunea română au adus toate jertfele recente pentru susţinerea şi înaintarea acestei ţări şi patria noastră iubită —, îndemnaţi de dragostea noastră faţă de neamul românesc şi faţă de noua noastră patrie, România Mare, declarăm sărbătoreşte şi pentru totdeauna, şi tot odată ne şi rugăm cu supunere, ca să ni se împlinească şi nouă, celor oropsiţi pînă acuma, dorinţele următoare:

I) Atît noi, cît şi următorii noştri să fim consideraţi de cei mai supuşi şi credincioşi fii şi cetăţeni ai României Mari, conform punctului I a[l] hotărîrei aduse în adunarea naţională română ţinută la Alba Iulia la 18 nov./1 dec. 1918.

II) Ca fii şi cetăţeni a[i] marei naţiuni române, nevoind şi neputînd fi consideraţi ca popor străin în ţară străină, după cum am fost consideraţi de veacuri, ne rugăm: 1) Să fim primiţi în sînul marelui popor românesc nu numai cei cu limbă, port şi datine româneşti, ci şi ceilalţi locuitori de origine ţigănească care şi-au pierdut acest caracter, aflători în toate ţinuturile Ardealului, Bánatului şi părţile ţărei ungureşti alipite acuma la România Mare. 2) De asemenea ne rugăm ca de aci înainte, în toate actele oficiale româneşti, să nu se mai folsească pentru noi şi următorii noştri numirea (porecla) ca batjocură „ţigan“, ci aceasta, dacă nu se şterge cu totul chiar din uzul oficial, să se circumscrie cu o altă numire care se va afla de corespunzătoare. 3) Conform hotărîrei p[unctului] III a[l] adunărei naţionale române din Alba Iulia, să fim şi noi consideraţi întru toate egali în drepturi cît şi în datorinţi cu ceilalţi români din România Mare, prin urmare, să fim şi noi şi următorii noştri instruaţi [instruiţi], administraţi şi judecaţi în limba şi după legile româneşti. Să fim primiţi la toate oficiile de stat şi bisericeşti-culturale şi nu ca pînă acuma în Ungaria. 4) Conform legilor ce să vor aduce pentru împroprietărirea celor fără pămînt, să fim şi noi şi următorii noştri împărtăşiţi din pămîntul care să va împărţi (arător, păşune şi pădure) între cetăţenii României vrednici pentru aceasta, spre a putea a avea şi noi şi următorii noştri vatra noastră şi moşia care să ne lege pentru totdeauna de moşia românească, pentru care şi înaintaşii noştri au muncit, pătimit şi sîngerat şi pentru care şi următorii noştri vor aduce toate jertfele ce li să cere. Pînă la esecutarea acestei legi, ne rugăm ca să fim luaţi în seamă şi sub ocrotire, la esarendarea moşiior (păşunat şi arător), precum şi la întreprinderile mucitoreşti-industriale.

III) Pînă la îndeplinirea acestor dorinţe îndreptăţite, legale, pentru liniştirea şi asigurarea noastră, ne rugăm ca să fim şi noi ţiganii barem în Ardeal reprezentanţi, în Marele Sfat Naţional Românesc prin trei reprezentanţi, aleşi din această adunare a noastră, şi anume: prin dl. Ionel Cîmpeanu — teolog şi profesor, mijlocitorul şi protectorul nostru binevoitor, care deşi nu aparţine poporului nostru ţigănesc, s-a arătat vrednic de încrederea noastră şi sîntem convinşi că şi pe viitor ne va ajuta pînă la împlinirea dreptelor noastre dorinţe, 2) George Humagiul, locuitor din Ucea de Jos, jud. Făgăraş şi 3) Gheorghe Criţean din Braşov.

Dat din Adunarea Naţională a Ţiganilor

Preşedinte: Gheorghe Humagiul

Notar: Niculae Velţan

[La sfîrşitul documentului urmau încă 22 semnături ale delegaţilor la adunare]

6 septembrie 1940

CAROL II: „IATĂ-MĂ DIN NOU PUS PE DRUMURI“

„Vineri, 30 august [1940]

M-am sculat tîrziu cu teama în suflet de ce va fi ştirea ce va veni de la Viena.

După-masă, am primit în audienţă [pe] acei consilieri care au lipsit ieri, începînd cu Iorga, care avea intenţia de a fi supărat, căci fuseseră convocate şi alte elemente decît consilierii, mai ales Horia [Sima], Codreanu. Din punct de vedere politic — rezonabil, vede realităţile. S-a declarat duşman al Străjeriei şi [a] rugat pentru catedra ajutătoare de aci să fie numit Mateescu de la Cluj, nu Gh. Brătianu, pe care-l disprețuieşte.

A urmat mitropolitul Niculescu, care, ca ardelean, este în contra oricărei cedări. Pe urmă, cel mai interesant, Maniu. Tema lui este cunoscută, rezistenţă la extrem, căci nimeni n-are dreptul de a dispune de un popor decît el însuşi. A trecut, pe urmă, la o critică a sistemului politic de astăzi, punîndu-se pe tema că prea sînt eu expus şi că singur [numai] o democraţie, cu tot adausul ei de instituţiuni, poate să stăpînească situaţia. El consideră starea ţării ca dezastruoasă şi că comunismul bate la uşă; nefiind libertate de grai, nu poate fi combătut, căci el vede combaterea lui numai în legătură cu combaterea regimului.

Ultimul a fost Gheorghe Brătianu, care pricepe, deşi nu admite, arbitrajul, care, după informaţiile lui, ar fi dezastruos; crede că nu-l putem primi.

Vine, pe urmă, ştirea hotărîrilor, care, într-adevăr, sînt ceva nemaipomenit. Ni se trasează o nouă graniţă, care, plecînd de la Salonta, se îndreaptă spre Oradea Mare, urmează Crişul, ne ia Ciucea, Cluj, ne lasă Turda şi, pe urmă, ne ia secuimea de la Sf. Gheorghe spre nord, adică jumătate de miază noapte a Transilvaniei, înglobînd şi centrul cel mai mare românesc al Bistriţei-Năsăud. Cînd am auzit aceasta am fost ca lovit de o măciucă în cap şi indignarea mea n-a mai avut culme. Singura compensaţie este garanţia «erga omnes» ce ne-o dă Germania şi Italia.

Urmînd impulsul meu de luptă, l-am şi chemat pe [generalul Gh.] Mihail, spre a lua măsurile necesare. Totuşi, trebuie foarte multă chibzuinţă. Am eu dreptul de a împinge ţara la un dezastru sigur? Era o vreme cînd credeam că o rezistenţă eroică poate scăpa o ţară, dar astăzi, după pilda Poloniei şi a Belgiei, în faţa unor armamente şi a unei aviaţii covîrşitoare, ţările cu mijloace limitate pot ele oare rezista? Cedînd, pot să-mi păstrez armata intactă, pot păstra entitatea statului român, pot să reclădesc, cu o muncă fără preget, un suflet nou ţării mele, pot să nădăjduiesc într-un viitor mai bun. S-a recreat iridenta românească. Ne-au întors la zilele copilăriei mele, cînd toţi aveau pe buze şi în inimă «Idealul naţional».

Ştiu, pe de altă parte, ce risc personal iau primind această înfrîngere, ştiu că, pentru cel puţin mult timp, eu sînt pierdut şi că tot ce voi face şi voi zice va fi considerat ca vorbele şi faptele unui trădător de neam şi unui vînzător de ţară. La 8 iunie [1930] eram la Zenit, azi sînt la Nadir.

Mă chinuie de ieri gîndul dacă am dreptul de a lua această răspundere într-un fel sau altul, dacă n-aş face mai bine să renunţ la toate şi să fac gestul suprem de a abdica. Simt că, în zilele ce vor veni, se va acumula aşa o cantitate de ură împotriva mea, încît cu greu voi putea ţine capul sus... Aşa este soarta noastră a acelora care sîntem pironiţi la locul de răspundere şi, adesea, dacă îl părăsim, dezastrul ţării este şi mai mare...

La ora 20, soseşte Nindi [Al. Romalo] de la Viena, aducînd protocoalele. Povesteşte atmosfera de acolo şi felul în care nici n-au vreo putinţă de apărare. El consideră că dacă am fi rezistat la injoncţiunile Axei eram şterşi de pe suprafaţa pămîntului...

La 12, Consiliul de Coroană, unde au mai luat parte şi Maniu şi Gheorghe Brătianu. Atmosferă grea, aş putea spune chiar încărcată, se simte în atitudinea majorităţii consilierilor o vădită ostilitate împotriva celor ce s-au întîmplat...

Primul vorbeşte Argetoianu, care conchide că trebuie cu frunţile sus să acceptăm inevitabilul. Iorga, pe urmă, făcînd consideraţiuni istorice, nu acuză decît trecutul şi nu se pronunţă contra; vorbeşte rezonabil. Urmează Maniu, care se răsteşte ca la o întrunire publică, spre a vorbi de drepturile Ardealului şi ale poporului ardelenesc, care singur este stăpîn pe destinele sale; atacă regimul, făcînd incursiuni în politica internă, pe care sînt obligat a le opri. După el, mai spune lucruri vagi şi încurcate Gh. Brătianu, care este pentru rezistenţă. Au mai vorbit şi alţii, fără importanţă.

Așa se încheie această tristă, sfîșietoare zi de adîncă mîhnire sufletească. Eu nu mai sînt om. Acestea toate m-apasă într-un mod îngrozitor. N-aș fi crezut că în timpul vieții mele să văd așa o catastrofă națională.

Azi de dimineață a fost un incident cu [ministrul Germaniei W.] Fabricius, care a protestat împotriva comunicatului de azi-seara, cerînd să se șteargă cuvintele care arată că totul ne-a fost impus. Ar dori să zicem că am primit arbitrajul de bună voie. S-a refuzat, spunîndu-i că este prea tîrziu, căci s-a și publicat..."

Pasajele citate sînt extrase din însemnările zilnice ale regelui Carol II și poartă data de 30 august. Dramatismul cuvintelor este explicabil; se produsese, în acea zi, ultimul act al evenimentelor sfîșietoare din vara anului 1940 care au pus la grea încercare însăși existența statului român. Însemnările ne-au readus însă în memorie afirmația făcută de Carol cu puțină vreme înainte de revenirea sa în țară, în iunie 1930. Spunea atunci, orgoliosul și nerăbdătorul viitor monarh: „Eu voi fi, într-o zi, cel către care se vor îndrepta toate speranțele, subiectul tuturor intrigilor, responsabil pentru toate".

Istoricii, exegeții care au făcut pînă acum o disecție a celor zece ani de domnie a lui Carol II au semnalat multe din fenomenele care au contribuit la eroziunea sistemului politic parlamentar din România și la instituirea regimului de autoritate personală a monarhului. Ei au desprins tendințele și trăsăturile de caracter care aveau să-l împingă pe Carol II spre concentrarea puterii în mîinile sale, speculînd cu abilitate rivalitățile principalelor partide politice, pe care a făcut tot ce i-a stat în putință spre a le exacerba, așa cum, de altfel, își propusese încă din prima zi a restaurației (Magazin istoric, nr. 5/1968). Concomitent cu măsurile de limitare a drepturilor și libertăților democratice inițiate de monarh după 10 februarie 1938, în viața politică a țării s-au manifestat tot mai periculos organizațiile politice extremiste, îndeosebi Garda de fier, devenită agentură a Germaniei naziste și factor de destabilizare a vieții politice interne românești. Trebuie precizat, de asemenea, că după asasinarea lui I.G. Duca și pînă la 10 februarie 1938, aproape se permanentizase sistemul de guvernare prin decrete-legi sub stare de asediu.

Dacă aceasta a fost trăsătura dominantă a politicii interne din deceniul patru, ea nu poate fi explicată și înțeleasă în toată complexitatea ei decît în contextul general european al epocii, iremediabil marcat de ascensiunea vertiginoasă și amenințătoare a statelor fasciste, revizioniste, în frunte cu Germania nazistă și Italia fascistă, de înțelegerea dintre U.R.S.S. și cel de al 3-lea Reich pentru sferele de influență, proces care, în anii '40 va împinge România într-o situație de totală izolare internațională (Magazin istoric, nr. 12/1989, 2-3/1990). Suita dureroaselor cesiuni teritoriale din vara anului 1940 a determinat reorientarea întregii politici a țării, soluția adoptată izvorînd, eminamente, din preocuparea pentru păstrarea ființei statale românești.

Pentru a oferi o imagine mai nuanțată asupra factorilor interni și externi care au generat aceste mutații în situația generală a țării, mutații care au coincis în timp cu degradarea și cu finalul domniei și regimului politic reprezentate de Carol II, am selectat un grupaj de documente din epocă, a căror valoare constă în faptul că provin de la principalii responsabili nemijlocit implicați în chiar centrul evenimentelor. Din dorința de a pune în balanța înțelegerii marelui public punctele de vedere cele mai reprezentative ale epocii, am întocmit prezenta selecție de documente. Desigur, mărturia fostului monarh, așternută pe hîrtie în fierbințeala evenimentelor, comportă un interes aparte, ea fiind cronica cea mai detaliată a gravelor evenimente de acum o jumătate de veac.

„Vechile principii constituționale pentru mîntuirea țării"

Demiterea guvernului Goga la 10 februarie 1938 și formarea unei nou cabinet sub președinția patriarhului Miron Cristea au marcat momentul instituirii regimului dictaturii personale a regelui Carol II. Din noul guvern făceau parte persoane provenind din diverse partide și grupări politice; foști prim-miniștri au fost incluși în guvern ca miniștri secretari de stat (Al. Averescu, A. Văitoianu, Al. Vaida-Voievod, G. G. Mironescu, N. Iorga, C. Angelescu, Gh. Tătărescu); I. Maniu a refuzat să colaboreze, dar a declarat că nu va face dificultăți noului regim.

La 20 februarie a fost publicată o nouă constituție, care, prin articole speciale, concentra întreaga putere în mîinile monarhului. Noua constituție a fost supusă aprobării cetățenilor prin plebiscitul din 24 februarie 1938, organizat după norme deosebit de restrictive stabilite printr-un decret-lege special. La 30 martie, prin decretul-lege nr. 1 421, a fost înființat Consiliul de Coroană, organism consultativ compus din persoane numite de rege și care purtau titlul de consilieri regali, avînd rang de miniștri de stat. Consilierii proveneau din rîndul demnitarilor de stat, din clerul superior, dintre militarii ce se bucurau de încrederea regelui, dintre apropiații Curții regale și din rîndul personalităților de vază ale țării. În aceeași zi, a fost decretată desființarea partidelor politice, sub pretext că „activitatea unor organisme incompatibile cu noua așezare ar putea con-

stitui o piedică în calea unei normale dezvoltări a noii vieţi publice în România".

Iată cum au interpretat toate aceste măsuri şi ce consecinţe întrevedeau şefii celor două mari partide politice de atunci: C. I. C. Brătianu (Partidul Naţional Liberal) şi Iuliu Maniu (Partidul Naţional Ţărănesc), precizînd că opiniile lor erau împărtăşite de majoritatea forţelor politice democratice ale naţiunii.

„...Dar problema[1] trebuie privită mai ales din punct de vedere politic.

Tocmai Partidul Naţional Liberal este acela care a dovedit folosul partidelor politice în viaţa unei ţări. El a ştiut întotdeauna să închine interesul de partid în faţa interesului naţional; ori de cîte ori s-a făcut apel la concursul său, în momente grele, el nu şi l-a precupeţit. Voi reaminti numai cîteva fapte mai însemnate din istoria ţării:

În 1866, Ion C. Brătianu, şeful partidului liberal, a adus pe tronul României dinastia Hohenzollern, al cărei urmaş este Maiestatea Voastră; în acest scop, a trebuit să facă multe demersuri la Curtea Franţei, la Curtea Prusiei, să convingă pe principele Anton de Hohenzollern de importanţa şi viitorul statului român, în fruntea căruia voia să aducă pe fiul său Carol. Ion Brătianu în acest scop nu şi-a precupeţit munca, şi-a părăsit familia în împrejurări grele, a vîndut moşia de zestre a soţiei sale, pentru a putea călători în ţări străine şi aduce pe tronul ţării pe principele Carol de Hohenzollern.

Sub conducerea lui Ion Brătianu, Partidul Naţional Liberal a luat parte activă la crearea independenţei şi a regatului, la emanciparea economică a României, la răscumpărarea căilor ferate şi a monopolurilor, la dezvoltarea industriei naţionale, la organizarea şi întărirea regatului român. Dacă regele Carol I a fost unul din suveranii cu mai mare autoritate în concertul european, el a putut îndeplini rolul său sprijinindu-se pe acţiunea partidelor politice şi, în special, pe aceea a partidului liberal.

În toate momentele de dezechilibru ale situaţiei financiare a României s-a făcut apel, pentru restabilirea situaţiei, la partidul liberal, în 1876, ca şi în 1901, în 1922, ca şi în 1933.

Spre a putea duce la bun sfîrşit războiul independenţei din 1877 şi acela de întregire din 1916, suveranii ţării au făcut apel la guvernele partidului liberal. Răscoala agrară din 1907 a putut fi stinsă decît prin priceperea şi încrederea ce partidul liberal o inspira ţărănimii.

Întotdeauna, prin munca sa încordată şi dezinteresată în serviciul patriei, partidul liberal este acela care a contribuit mai mult la înălţarea, întărirea şi întregirea României.

[1] Din acest document s-au găsit numai ultimele două pagini.

Chiar Maiestatea Voastră, cînd a constatat că treburile statului merg rău, a făcut apel la partidul liberal ca să readucă economia noastră naţională la starea de prosperitate în care a lăsat-o la sfîrşitul anului 1937, iar Maiestatea Voastră nu a precupeţit laudele şi mulţumirile sale guvernului pe care partidul l-a dat şi l-a susţinut cu toate puterile sale politice şi economice.

Este, desigur, straniu să fiu nevoit să amintesc o parte din serviciile făcute de partidul ce îl prezidez ţării şi tronului şi să fiu silit să spun că *marile domnii ale regilor Carol I şi Ferdinand s-au sprijinit pe partidul care s-a pus întotdeauna în serviciul regelui.*

Se pune însă întrebarea: pentru ce motiv un decret-lege întocmit într-o noapte [30 martie 1938] hotărăşte desfiinţarea factorului celui mai folositor din viaţa politică a poporului român?

A săvîrşit el oare vreo greşeală care să dăuneze treburilor publice sau a creat o agitaţie periculoasă liniştei şi ordinei în stat?

Partidul Naţional Liberal a lucrat întotdeauna pe baza unor programe practice, pe care le-a realizat spre folosul ţării, ferindu-se de făgăduielile deşerte sau de dezlănţuirea curentelor demagogice. El a fost acela care a împăcat revendicările şi năzuinţele tuturor claselor sociale, fiind între ele şi deasupra lor un factor permanent de unire şi de solidaritate naţională. Prin înţeleptele sale guvernări şi prin propaganda sa, el a ştiut să depărteze pericolul revoluţiei, lucrînd întotdeauna într-un ritm evolutiv.

Dacă cineva ar examina situaţia ţării noastre de la 1859 pînă astăzi, ar putea constata că România, condusă de partide politice şi în primul rînd de Partidul Naţional Liberal, a progresat mai mult decît orice altă ţară în aceleaşi condiţii, că nu s-a făcut nici o greşeală în politica sa externă care să dăuneze intereselor naţionale.

De aceea, faima partidului liberal depăşeşte hotarele, iar el inspiră încredere cercurilor conducătoare din celelalte ţări.

Desfiinţarea unui partid organizat, cu un program bine cunoscut, cu rădăcini adînci în populaţia ţării, avînd încrederea ei întemeiată pe realizări, ar avea un efect nenorocit asupra poporului român ce ar rămîne părăsit, fără contrapondere curentelor anarhice şi formaţiunilor aflate sub influenţe străine.

Un partid ca al nostru, care şi-a afirmat trăinicia prin lunga sa experienţă şi utilitatea prin înfăptuirile sale, fiind astfel legat de sufletul poporului, nu poate dispărea pentru că un decret-lege l-a suprimat. Legăturile de gîndire şi aspiraţiunile comune membrilor săi nu se pot distruge prin asemenea măsuri.

Şi pentru viitor, Partidul Naţional Liberal

este sprijinul cel mai puternic al tronului, factorul cel mai luminat și mai încercat în care țara are încredere, la care Maiestatea Voastră poate face din nou apel, atunci cînd experiențele guvernului în afară de partide sau cu persoane rupte din diferite partide politice, fără legătură între ele, vor fi dovedit neputința lor.

Partidul Național Liberal va rămîne, deci, și de aici înainte organismul politic cel mai însemnat în slujba tronului și a țării; și sînt convins că Maiestatea Voastră, judecînd cele expuse de mine în acest memoriu, va reveni asupra dispozițiunilor unui decret-lege care constituie o nedreptate față de partidele politice și, în același timp, se arată a nu fi de nici un folos nici liniștei, nici viitorului României.

Președintele Partidului Național Liberal
(ss) C.I.C. Brătianu".

„S I R E,

Maiestatea Voastră a crezut necesar — pentru un moment dat — să schimbe așezămîntul constituțional pe care se rezema statul nostru român.

A fost o încercare pentru care nu ați întîmpinat nici o rezistență activă din partea partidelor politice.

Totuși, s-a decretat și suprimarea partidelor de ordine, care au guvernat țara un timp de mai mult de 70 de ani, care au deșteptat și întărit simțămîntul național în masele populare, care au creat și întregit România de azi și cărora nu li se putea aduce învinuirea că au lucrat în contra intereselor superioare ale țării.

Această încercare însă nu trebuie să constituie o stare permanentă, pentru că ea ar avea grave consecințe pentru coroană și pentru patria noastră.

Întregirea României s-a făcut prin alipirea unor provincii care trăiseră sub un regim autocratic și populația lor, care avea revendicări pentru drepturile ei cetățenești, a acceptat cu entuziasm să intre într-o țară de libertate și de participare la viața publică.

Marile reforme ale împroprietăririi și votului universal obștesc au fost un cheag pentru poporul român din toate provinciile și ele au fost în mare parte impuse prin atari considerațiuni.

Deși în noua Constituție se consființesc principii din vechea Constituție ca: libertatea de gîndire, de asociație, de garanție a proprietății, de dreptate a judecăților printr-o magistratură inamovibilă, pusă la adăpostul influenței guvernamentale, de administrație făcută de funcționari stabili, totuși, aceste principii nu au fost întărite ca în vechea Constituție prin dispoziții asigurătoare a sincerei lor aplicări.

Decretele-legi permit azi nu numai interpretări care nu sînt în spiritul principiilor stabilite, dar chiar modificări și practici contrarii textelor constituționale.

Libertatea gîndirii, a presei, a asociațiilor este desființată printr-o cenzură care nu mai permite ca opiniile să se poată exprima; asociațiile politice au fost dizolvate prin suprimarea partidelor, iar suspendarea inamovibilității magistraturii și decretul-lege care regulează soarta magistraților îi pune pe aceștia la discreția Ministerului justiției.

Astăzi, opinia publică din România Mare este înăbușită și îngrijorată, iar un popor care a trăit și prosperat în libertate nu mai are nici o acțiune în viața țării lui. El trăiește în întuneric și la fiecare moment se așteaptă la decretarea unor legi care îl asupresc și-i ridică drepturile pe care le-a cîștigat printr-o lungă luptă de emancipare.

Nimeni nu mai poate arăta greșelile ce se fac și a lua cuvîntul pentru a cere îndreptarea lor. De aceea, o adîncă nemulțumire se răspîndește în toate straturile poporului.

Maiestatea Voastră a rupt orice contact cu toate persoanele politice care au o lungă experiență a treburilor publice și care au lucrat la întemeierea, organizarea și întregirea României moderne.

Nemaiputîndu-se face o acțiune politică la lumina zilei, ea se face în taină și nemulțumirile se grămădesc, fără să poată fi canalizate și aduse la cunoștința Maiestății Voastre.

Nu mai există o supapă de siguranță care să le atenueze.

Propagandă națională care să prindă în mase și luminarea opiniei publice nu se pot face cu funcționari care au un rol de îndeplinit.

Pe cînd în alte țări, chiar și cele de dictatură, guvernul se reazimă pe opinia publică, la noi el este izolat de țară și de această izolare suferă și Maiestatea Voastră.

Astăzi, cînd există un pericol real, creat de chestiunea cehoslovacă, cînd se pune la ordinea zilei revizuirea fruntariilor și drepturilor de autodeterminare a minorităților, azi cînd se impune o solidaritate a tuturor cetățenilor conștienți, cărora li se cer sacrificii bănești iar mîine și trupești, azi cînd contactul dintre rege, guvern și țară ar trebui să fie mai strîns ca oricînd, starea sufletească în care este populația țării devine un adevărat pericol atît pentru Coroană, cît și pentru patria noastră.

Dacă la un moment dat, Maiestatea Voastră a crezut necesar să suprime garanțiile vechii Constituții și să se izoleze de partidele politice, azi, pentru întărirea țării și Coroanei și pentru prestigiul României în lume, pentru rezistența ei la furtunile ce o amenință, trebuie neapărat restabilită legătura slăbită între tron și națiune și trebuie creată între români o solidaritate și un avînt care

să permită României să învingă pericolele ce o ameninţă.

Gîndul tuturor românilor se îndreaptă în ceasul acesta către Maiestatea Voastră, în convingerea că ea este pătrunsă de însemnătatea istorică a zilelor de astăzi, de întreaga greutate a răspunderii lor şi că va reveni la vechile principii constituţionale, pentru mîntuirea ţării.

(ss) C.I.C. Brătianu,
preşedintele Partidului Naţional Liberal

(ss) Iuliu Maniu,
preşedintele Partidului Naţional Ţărănesc".

(Ambele scrisori: Arhivele Statului Bucureşti, Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosarul nr. 61/1940, filele 2-3; 4-5)

„Posibilitatea intervenţiei României nu mai există!"

Semnarea pactului de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939 a marcat unul din momentele hotărîtoare în cadrul procesului de izolare internaţională a României, cu cîteva zile doar înaintea declanşării celei de a doua conflagraţii mondiale. Conţinutul pactului şi al protocoalelor sale secrete (Magazin istoric, **nr. 12/ 1989) ilustrează limpede faptul că România intrase în faza acută a izolării sale internaţionale, devenind, cum spunea marele istoric Nicolae Iorga, „o ţară pîndită", vizată direct şi ameninţată de politica statelor revizioniste. Acest fapt rezultă limpede din telegrama adresată de Adolf Hitler lui Benito Mussolini la 25 august 1939, orele 3.20 p.m.**

„DUCE,

În ultimul timp, Germania şi Rusia s-au angrenat într-un schimb de vederi în legătură cu restabilirea relaţiilor politice reciproce...

Graba manifestată de Kremlin pentru refacerea relaţiilor sale cu Germania, care a devenit evidentă după plecarea lui Litvinov, a devenit şi mai accentuată în ultimele săptămîni şi mi-a dat în prezent posibilitatea, în urma unei clarificări preliminare, să-mi trimit ministrul de externe la Moscova pentru încheierea unui tratat care constituie cel mai existent pact de neagresiune din cîte există şi al cărui text a fost dat publicităţii. Pactul este necondiţionat şi include de asemenea obligaţia consultării pentru toate problemele care afectează Rusia şi Germania. Mai presus de toate acestea, eu trebuie să vă spun, Duce, că, prin acordurile încheiate, s-a asigurat atitudinea cea mai binevoitoare a Rusiei în cazul unui conflict şi, înainte de toate, că posibilitatea intervenţiei României în cazul unui astfel de conflict nu mai există!

În aceste împrejurări, chiar şi Turcia nu poate să facă altceva decît să-şi revizuiască poziţia anterioară. Însă eu repet încă o dată că România nu se mai află în postura de a putea lua parte la vreun conflict împotriva Axei! Cred că pot să vă spun, Duce, că în urma negocierilor cu Uniunea Sovietică, s-a creat o situaţie politică internaţională cu totul nouă, situaţie care poate fi considerată ca cea mai mare cucerire posibilă a Axei...

ADOLF HITLER".

(Documents on German Foreign Policy, 1918–1945, Series D, vol. VII, document nr. 266)

Reproşuri ameninţătoare

La cîteva zile doar după prăbuşirea Franţei, Adolf Hitler s-a adresat printr-o scrisoare regelui Carol II, document al cărui conţinut exprimă cît se poate de limpede poziţia Germaniei naziste faţă de România în momentul în care preponderenţa politică, militară şi economică a statelor Axei pe continentul european devenise de domeniul evidenţei. Ce viitor aştepta România, judecîndu-l după modul în care cancelarul nazist recapitula faptele de politică externă românească ale deceniului ce se încheia cu vădite tente de dojană ameninţătoare?

„Cartierul General al Führerului, 29.VI.1940

Deduc din raportul ministrului meu că Maiestatea Voastră se teme că ar exista vreo legătură între evenimentele care au loc în prezent în România şi vizita Maiestăţii Voastre la Berghof [la 24 noiembrie 1938]. Acest lucru mi-a fost confirmat şi de telegrama pe care Maiestatea Voastră a avut bunăvoinţa să mi-o adreseze.

Vizita D-stră la Berghof a avut loc la 24 noiembrie 1938. Motivul principal al acestei convorbiri a fost în primul rînd neliniştea Maiestăţii Voastre faţă de situaţia ameninţătoare care s-a dezvoltat în rămăşiţa statului actual al Cehoslovaciei [de după acordul de la München]. La această convorbire, Maiestatea Voastră şi-a exprimat dorinţa, ca în nici o împrejurare Carpato-Ucraina să nu fie dată Ungariei, accentuînd, totodată, necesitatea de a avea un coridor direct spre Germania. Maiestatea Voastră şi-a exprimat

chiar dorința ca Reichul german, dacă ar avea posibilitatea, să-și asume sarcina construirii unui Reich Autobahn în acest scop, peste teritoriul Slovaciei, prin Carpato-Ucraina, spre România. Atunci eu mi-am exprimat atît argumentele economice, cît și cele politice, împotriva unui astfel de plan. Cu toate acestea, puțin timp după aceea — și anume, în primăvara anului 1939 — Anglia a declarat cu emfază că Germania vrea să-și facă o breșă spre România. Aceste insinuări, care erau în contradicție cu esența convorbirii care a avut loc atunci, și care s-au agravat ca rezultat al afirmațiilor britanice despre un pretins ultimatum dat de către Reichul german României, din nefericire nu au fost corectate sau respinse de către guvernul român, așa după cum ne-am fi așteptat *[Magazin istoric,* nr. 9/ 1989]. Dimpotrivă, atunci cînd Anglia a folosit aceste argumente și a oferit României un pact de asistență mutuală împotriva Germaniei, România nu numai că nu a respins această propunere, ci a și acceptat-o[1]. Pretenția propagandei britanice cu privire la o pretinsă amenințare a României de către Germania a fost deci confirmată, cel puțin indirect.

Tocmai aceste imputări continue la adresa planurilor germane, într-o regiune care se află cu totul în afara sferelor noastre de interes, au dus mai apoi, în vara anului 1939, la discuțiile de la Moscova și în cele din urmă la pecetluirea relațiilor germano-ruse *[Magazin istoric,* nr. 12/1989]. Semnificația acestei clarificări se află însă în stabilirea faptului că există regiuni în care Germania este interesată din punct de vedere politic, regiuni în care Germania este interesată numai din punct de vedere economic, și regiuni în care Germania nu este deloc interesată.

În ceea ce privește România, Germania nu a avut niciodată interese politice în această țară și, în consecință, a refuzat să exercite orice influență în acest sens. Însă, în ciuda acestui fapt, după cum știe destul de bine Maiestatea Voastră, România a fost timp de cîteva decenii aliatul activ și hotărît al oponenților Reichului german. Nu trebuie să amintesc decît atitudinea rigidă a delegației române la Geneva. Numai în ultimul timp a încercat ca să se elibereze de acele legături care au ținut-o în tabăra anti-germană. Materialul documentar care se află la dispoziția guvernului german ne oferă o serie de informații instructive în acest sens.

În ceea ce privește conflictul în sine, guvernul meu a încercat de la bun început, față de fiecare parte, să arate că există posibilitatea evitării unui conflict armat deoarece eu consider că, în împrejurările actuale, cel mai profitabil țel pe care poate să-l urmărească România este apărarea păcii. Eu aș fi bucuros să pot fi de vreun folos Maiestății Voastre în acest sens, în măsura în care aceasta stă în puterea Germaniei.

ADOLF HITLER"

(Documents on German Foreign Policy, 1918-1945, Series D, vol. X, document nr. 56).

[1] Se referă la convorbirea dintre lordul Halifax, secretar de stat la Ministerul de externe al Marii Britanii, și ministrul României la Londra, V.V. Tilea cu privire la problema acordării unui împrumut de 10 milioane lire sterline solicitat de către guvernul român.

„Ultimul meu strigăt de alarmă, Maiestate"

Evenimentele din 26-28 iunie 1940 (Magazin istoric, **nr. 6/1990) au cutremurat întreaga societate românească. Este momentul în care generalul Ion Antonescu adresează un memoriu regelui Carol II, memoriu al cărui conținut îl reproducem mai jos:**

„MAIESTATE,

Țara se prăbușește. În Basarabia și Bucovina se petrec scene sfîșietoare.

Mari și mici unități, abandonate de șefi și surprinse fără ordine, se lasă dezarmate la prima amenințare.

Funcționarii, familiile lor și ale ofițerilor au fost lăsate pradă celei mai groaznice urgii. Materiale imense și depozite militare, acumulate acolo din incurie și menținute pînă în ultimul moment din ordin, au rămas în mîna inamicului.

Iată, Maiestate, schițat din fugă, numai un capitol al tragediei și al calvarului unui neam care este numai la început.

Poporul și armata au fost dezarmați fără luptă. Demoralizarea lor este fără limită. Lipsa lor de încredere în conducători este totală. Ura lor în contra vinovaților, a tuturor vinovaților de ieri și de azi, crește.

Consiliul de Coroană va hotărît să cedați. Deciziunea a dezlănțuit haosul. Consecința lui, anarhia și anarhizarea, sînt însă numai la începutul lor. Țara care simte, țara care vede, țara care presimte, țara toată este consternată și în panică. Este consternată și în panică fiindcă a auzit de repetate ori pe prim-miniștrii și pe miniștrii ei declarînd că: «Sîntem înarmați pînă în dinți», că «Nu vom ceda nici o brazdă», că «Să avem încredere oarbă și fără control în șefi și în priceperea și înțelepciunea regelui».

Nici o replică nu a fost tolerată. Orice strigăt public de alarmă a fost înăbușit, adesea sîngeros.

Țara a mai avut încredere, fiindcă genera-

lul pe care Maiestatea Ta l-a acoperit cu cea mai mare încredere a declarat la un banchet că sînteţi «cel mai puternic rege din Europa» şi în neuitata şi recenta declaraţie de la Chişinău[1] — fiind desigur indusă în eroare — a asigurat-o că a încins-o cu un stăvilar de foc, de fier şi de beton peste care nimeni nu va putea trece.

Realitatea însă s-a răzbunat.

S-a răzbunat, fiindcă era alta, cu totul alta.

Dar, Maiestate, toate acestea sînt fapte consumate; nu putem stărui acum asupra lor, nu ne îngăduie nici timpul şi nici evenimentele. Dar chiar dacă ne va îngădui, nu am face-o.

Am contribuit conştient la precipitarea catastrofei şi pe plan intern. Acum trebuie să ne întrebăm: ce facem? Şi avem datoria să strîngem rîndurile. Abandonăm totul şi ne refugiem între noi? Ori încercăm chiar şi imposibilul? Aceasta trebuie să facem; opera va fi grea, dar nu imposibilă: trebuie să încercăm. Încercarea însă nu o pot face tot acei care sînt vinovaţi de a fi pregătit şi dezlănţuit catastrofa. Ei ar spori-o.

Trebuie schimbat imediat şi sistemul, şi oamenii.

Dacă Maiestatea Ta nu va apleca nici în acest ceas suprem urechile la durerile neamului, prăbuşirea totală, prăbuşirea iremediabilă, cu tot cortegiul ei de crime şi de distrugeri, va urma.

Am prevenit de ani de zile, în scris şi în verbal, şi guvernele şi pe şefii militari răspunzători, şi pe Maiestatea Ta că va veni catastrofa de azi. Metodele întrebuinţate în selecţionare şi în conducere trebuiau să ne ducă fatal la această scadenţă. Am fost însă socotit ca răzvrătit şi lovit ca atare.

În faţa catastrofei, am uitat totul.

Sînt gata să dau concursul, dar la atitudine cinstită trebuie să mi se răspundă cu atitudine cinstită.

Nu mă voi răzbuna şi nu voi răzbuna pe nimeni. Voi încerca numai să salvez ce mai este cu putinţă de salvat din Coroană, din ordine şi din graniţe. Ascultă-mă cel puţin în acest ceas, Maiestate.

Nu am fost duşman al Maiestăţii Tale. Am fost un slujitor fanatic al acestui neam. Am fost înlăturat prin intrigă şi calomnie de acei care au dus ţara unde este şi de forţele oculte. Nu mai asculta de aceştia, Maiestate.

Ei te-au adus unde eşti şi ne-au adus unde ne găsim.

Este ultimul meu strigăt de alarmă, Maiestate.

4 iulie 1940

General Ion Antonescu"

[1] Sub această formulă Antonescu viza de fapt cuvîntarea rostită de Carol II la 6 ianuarie 1940, cu prilejul vizitei făcută la Chişinău şi în cadrul căreia subliniase în termeni superlativi valoarea liniilor de fortificaţii de la graniţa de est a ţării, aşa-numita „Linie Carol".

(Arhivele Statului Bucureşti, Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosarul nr. 318/1940-1943, filele 96-97)

„Rezultatul ar putea fi chiar distrugerea României"

15 iulie 1940. Mai erau doar 10 zile pînă în clipa monstruoasei sentinţe de la Viena. Adolf Hitler se adresează printr-o scrisoare cu caracter ultimativ lui Carol II, al cărei text devine imperativ obligatoriu pentru înţelegerea dramaticelor evenimente de la sfîrşitul lunii august şi începutul lui septembrie 1940. Iată conţinutul acestei scrisori:

„Cartierul general al Führerului
15 iulie 1940

MAIESTATEA VOASTRĂ,

Evenimentele, împreună cu unele deliberări care au avut loc în urma acestor evenimente, m-au împiedicat pînă astăzi să-mi exprim părerile asupra propunerilor pe care Maiestatea Voastră mi le-a comunicat[2]. Sînt nevoit să vă rog să acceptaţi situaţia extraordinară şi pericolele pe care le implică această situaţie, ca o explicaţie a sincerităţii incalificabile a gîndurilor pe care le voi exprima. Eu l-am informat şi pe Duce asupra acestei scrisori. Există două posibilităţi pentru a preîntîmpina pericolele care provoacă nelinişte atît Maiestăţii Voastre, cît şi întregii Românii:

1. Abolirea tactică, adică încercarea de a salva ceea ce se mai poate salva printr-o adaptare abilă la situaţiile care se vor ivi.

2. Metoda unei hotărîri fundamentale pentru a căuta o soluţie finală şi aplicarea ei în practică, chiar cu riscul unor sacrificii.

Cu privire la prima metodă, Maiestatea Voastră, eu nu mai pot să adaug nimic. În tot cursul vieţii mele eu am fost un om al hotărîrilor fundamentale şi numai datorită acestor hotărîri sper că voi reuşi să obţin unele succese hotărîtoare. Orice încercare de a evita pericolele care ameninţă ţara dumneavoastră prin manevre tactice de orice fel trebuie să fie şi va fi sortită eşecului. Mai devreme sau mai tîrziu — şi probabil într-un timp foarte scurt — rezultatul ar putea fi chiar distrugerea României.

În mod practic, eu am în vedere numai cea de a doua metodă. Eu nu neg dificultăţile care vor fi întîmpinate în cadrul acestui proces, atît pe plan intern, cît şi pe planul relaţiilor externe. Cu toate acestea, eu pot

[2] Prin telegrama din 2 iulie 1940, în care Carol II solicita, între altele, trimiterea unei misiuni militare germane în România.

să prevăd, cel puţin pentru viitor, realizarea, la început a unei păci durabile, iar ulterior, a unei prosperităţi progresive pentru toţi cei interesaţi.

Cea de a doua metodă, şi singura pe care pot s-o recomand Maiestăţii Voastre, este o împăcare de bună credinţă cu Ungaria şi Bulgaria. Eu mă refer la aceste două ţări deoarece consider o eroare dezastruoasă să se creadă că prin acordarea unor concesii uneia dintre aceste două ţări se va putea crea o dezbinare între ele, lucru care ar uşura rezistenţa în faţa celei de a doua. Maiestatea Voastră, prin aceasta nu s-ar putea realiza decît cel mult un cîştig temporar de timp. În mod evident vor lua naştere noi tensiuni şi la primul prilej va izbucni o nouă criză. Acest prilej nu va întîrzia să se materializeze; de fapt, tocmai această amînare a hotărîrii va duce, în mod inevitabil şi într-un timp foarte scurt, la această materializare.

În ceea ce priveşte aspectul pur legal, eu nu doresc să mai adaug nimic. Mi se pare că un factor hotărîtor în această problemă îl constituie aspectul puterii politice. În urma războiului mondial, România, favorizată de un noroc excepţional, a cîştigat teritorii de la trei state. Din punctul de vedere al puterii politice, ea nu va putea să reţină mult timp aceste teritorii. Situaţia ar fi fost cu totul alta în cazul că România ar fi reuşit să asimileze, din punct de vedere etnic şi politic, aceste teritorii, sau dacă impotenţa militară a ţărilor învecinate ar fi fost permanentă. Prima alternativă a eşuat să se materializeze, iar la cea de a doua nu se poate aştepta nimeni care are cît de cît cunoştinţe despre legile care guvernează dezvoltarea naţiunilor. Dacă România este obligată să înapoieze din nou, pe calea concesiei, teritoriile care i-au fost atribuite, lucrul acesta nu constituie altceva decît ceea ce orice previziune umană a prevăzut că se va întîmpla într-o bună zi. Eu cred că constituie un mare cîştig şi faptul că Ungaria — după cît consider că am motive să cred — nu cere o definire pur legală a revendicărilor ei şi este dispusă să negocieze pe baza unui compromis echitabil.

Cred că acum pot să schiţez pe scurt, pentru Maiestatea Voastră, atitudinea Germaniei:

Reichul german nu are interese teritoriale la răsărit de linia care separă sferele de interes ale Germaniei şi Rusiei, sau la răsărit de Slovacia şi de frontiera germano-ungară şi germano-iugoslavă, sau la sud de frontiera germano-iugoslavă şi de cea germano-italiană. Interesele sale politice, dincolo de aceste limite, îşi găsesc expresia, în mare măsură, în stabilirea unei colaborări prieteneşti, în toate domeniile, cu naţiunile care populează aceste regiuni. Acelaşi lucru este valabil şi pentru interesele economice ale Germaniei. În consecinţă, Germania nu are interese teritoriale nici în Ungaria, nici în România şi nici în Bulgaria. Ea are legături de prietenie, dintre care, cele cu Ungaria şi cu Bulgaria au existat şi au fost cultivate o perioadă îndelungată.

Oferta României de a manifesta o atitudine prietenească faţă de Germania, desigur că a fost bine primită de Germania, mai cu seamă datorită faptului că în trecut şi chiar pînă foarte recent, după cum s-a stabilit fără putinţă de tăgadă din documentele recent descoperite, atitudinea politicii oficiale române faţă de Germania, din nefericire, nu numai că nu a fost prietenească, dar a fost chiar ostilă. Trebuie să mărturisesc că, cel puţin pentru mine, motivele acestei atitudini sînt de neînţeles, în special în măsura în care este vorba de factori politici bine stabiliţi. Consecinţele finale ale acestei atitudini au fost mai mult în detrimentul României însăşi, decît în detrimentul Germaniei. Dacă în ciuda acestor fapte, Germania mai manifestă încă dorinţa sinceră de a contribui la păstrarea păcii în toate aceste ţări, ea este îndemnată în primul rînd şi de un interes economic uşor de înţeles. Eu însă am făcut această declaraţie echivoc şi guvernului ungar.

În cazul că nu va exista posibilitatea unei înţelegeri paşnice între România, Ungaria şi Bulgaria, se înţelege de la sine că Germania ar putea anunţa că de acum încolo nu va mai manifesta nici un interes faţă de dezvoltarea ulterioară a evenimentelor din sud-estul Europei. Reichul german este suficient de puternic a se apăra cu promptitudine, prin propriile puteri, împotriva ameninţării oricărei agresiuni. Eu nu voi îngădui însă niciodată ca Wehrmachtul german să fie trimis într-o bătălie pentru cauze care sînt cu totul disproporţionate faţă de sacrificiile pe care le implică un război. Dacă România, Ungaria şi Bulgaria consideră că nu pot ajunge la o înţelegere, convingerea mea este că din această atitudine nu va beneficia nici una din aceste ţări, ci dimpotrivă, ea va fi în detrimentul lor. În acest caz, eu nu mă voi simţi chemat să fac nimic pentru a pune capăt dezvoltării ulterioare a evenimentelor. Situaţia militară a Reichului s-a dezvoltat atît de favorabil, încît ne dă posibilitatea, dacă va fi cazul, chiar să renunţăm la livrările de petrol, deşi acest lucru ne va obliga la unele privaţiuni. Eu am afirmat însă întotdeauna că vom putea accepta acest lucru ca un sacrificiu: cu toate acestea, desigur că această atitudine va fi mult mai puţin costisitoare decît implicarea Reichului în conflicte care există numai datorită faptului că ceilalţi participanţi nu vor ca raţiunea dreaptă să prevaleze asupra pasiunilor şi emoţiilor. Orice raţionament just trebuie să ducă însă la recunoaşterea faptului că în cele din urmă o revizuire a devenit inevita-

bilă și că cu cît mai repede va fi ea înfăptuită, cu atît mai mari vor fi beneficiile. Pînă cînd nu se va ajunge la o rezolvare rezonabilă a tuturor disputelor existente între România, Ungaria și Bulgaria, nu are nici un sens ca Germania să exploreze posibilitățile unei colaborări mai strînse sau să-și asume angajamente de proporții considerabile.

Dacă Maiestatea Voastră va putea, acum, să formuleze, în acest sens, punctul de vedere al României și va binevoi să mă informeze asupra acestui lucru, eu voi aduce imediat la cunoștința lui Mussolini, cît și a guvernului ungar și a celui bulgar, acest punct de vedere". *(Documents on German Foreign Policy, 1918-1945,* Series D, vol X, documentul nr. 171.)

„Eu rămînînd un simplu figurant"

Ajunși în acest punct, să dăm cuvîntul regelui Carol II, spre a afla din propriile-i mărturisiri în ce condiții s-au derulat ultimele zile ale domniei sale și în ce context, intern și extern, s-a produs căderea regimului instaurat de el la 10 februarie 1938. Precizăm că din însemnările fostului monarh am preluat doar acele pasaje care sînt semnificative pentru înțelegerea evenimentelor petrecute acum o jumătate de veac. Întreruperile de text le-am marcat prin puncte, iar explicațiile în paranteze drepte ne aparțin.

„Luni, 2 septembrie

De dimineață mă scol greu. E ziua iubitei mele [Elena Lupescu], cît de întunecat [e] sufletul atît de frumoasă e vremea. Un soare strălucitor și temperatura încălzită după ultimele zile de frig. O deștept cu flori și cu un dar de farfurii de argint, singurul lucru mai de soi ce l-am putut găsi în aceste vremuri grele. Ce urare aș putea să-i fac în aceste zile de amărăciune, afară de sănătate și așa să ne ajute Dumnezeu.

Am avut audiențe de lucru începînd cu generalul David Popescu, căruia îi atrag atenția foarte hotărît asupra primejdiilor ce ne amenință din cauza spiritului opiniei publice în ce privește arbitrajul. Zice că cunoaște acestea toate și că poate garanta de ordine. Urmează generalul Niculescu cu mărunțișuri. Pe urmă, Crainic, care spune că trebuie complect refăcut ministerul și întregul serviciu de propagandă. Spune că în Italia ungurii au, în afară de unguroaica metresă a lui Ciano, un întreg regiment de femei care sînt sub comandă în slujba serviciului de propagandă națională. De ce n-am avea și noi același lucru?

Ultimul este Gigurtu. El este optimist și crede hotărît că va putea domina situația.

S-au făcut schimbări la Poliție, unde s-a constatat că Morozov și Niki Ștefănescu susțineau pe legionari, și, în special, pe Horia Sima. Au fost ambii retrimiși la M[arele] St[at] M[ajor]. După-masă, am avut în audiență pe Valer Pop, care este extrem de îngrijorat de situație. Valul de nemulțumiri împotriva mea crește vertiginos, zice el chiar în armată. După el chestiunea prezintă o deosebită gravitate, căci ura se îndreaptă împotriva mea. Maniu, în primul rînd, și alții cer plecarea mea. Trebuie, zice el, cît mai repede o schimbare de guvern. Va trebui găsit cineva cu prestigiu și autoritate, cum ar fi, după părerea lui, generalul Antonescu. Am rămas uimit de această propunere. Voi putea oare avea încredere în el? Trebuie să mărturisesc că m-a pus foarte pe gînduri.

Seara, la cină, am sărbătorit pe Duduia [Elena Lupescu], pe cît se poate în aceste zile; au mai fost la masă Urdăreanu și Rusescu.

Pe la 12.30, culcarea. N-am putut dormi. A fost o noapte de chin.

Marți, 3 septembrie

Dimineața, cu totul nedormit, am avut miniștri, cel dintîi Gomoiu, cu mărunțișuri, pe urmă Gruia, cu mai multe proiecte de legi. A urmat Manoilescu care n-avea nici el nimic deosebit, afară de cererea trimeasă Germaniei pentru o misiune de instrucție pentru armată.

După-amiază, am lucrat la ale mele. Pe urmă, a venit Urdăreanu să-mi vorbească de situație; crede, cum din nenorocire este și impresia mea, că Gigurtu nu este stăpîn pe situație. Aș fi dorit să țiu acest guvern cît mai mult, dar trebuiam să ne gîndim serios la un înlocuitor. A fost din nou Valer Pop la el. Cu toate că zice că această părere este independentă de vizită, totuși a fost adînc impresionat de ea.

După această convorbire s-a întîmplat un fapt grav. A avut loc o agresiune asupra sergentului de la poarta Palatului. Mai mulți indivizi l-au atacat și unul a tras, rănindu-l în abdomen. De altfel, agresorul a și fost doborît. În același timp, a avut loc un atac la Telefoane, unde s-a stricat colectorul, și unul la Radio, unde și acolo s-a produs o scurtă întrerupere, jandarmul din post fiind omorît.

Au mai fost răzvrătiri la Constanța și Brașov, unde autoritățile au fost atacate și unele localuri ocupate; ar fi fost morți și răniți. La Timișoara a fost și acolo un incident între șvabi și români. După cîte se pot desluși din aceste incidente, este o încercare de putch din partea Gărzii de fier, care vrea să-și realizeze dorințele prin forță. De la Palat se aud focuri de pistol, arme venite din Germania, pocnitura caracteristică Mausse-

rului. Situația devine gravă, așa încît trebuie reacționat. Gigurtu e prea slab, iar Popescu David n-are energia de care se lăudase. Parcă îi e frică de a reacționa, mai ales împotriva Gărzii de fier.

Propunerea de a face apel la Antonescu ia corp, mai ales la Urdăreanu, care e totdeauna gata de a proceda la schimbări. Eu sînt încă foarte îndoit asupra persoanei lui. Pînă mai ieri în domiciliul forțat la Bistrița, care va fi atitudinea lui, care va fi loialitatea lui față de mine? Raporturi bune are cu Garda de fier, cu Dinu Brătianu și cu Maniu. Acesta este un avantaj. Înainte de a face un pas definitiv am pus pe Urdăreanu să-l întrebe pe generalul Mihail ce părere are asupra acestei eventualități. Răspunsul lui a fost clar, că nu-l iubește, dar că consideră că este un soldat și că nu poate trăda. Această părere a fost ultima picătură care a făcut să iau hotărîrea.

Acuma alt bucluc: persoana în chestie [Antonescu] trebuie găsită. Din cauza tulburărilor, el rămîne ascuns. Cu multă greutate, cu concursul lui Valer Pop, a putut fi găsit. A avut întîi o conversație cu Urdăreanu, în care a făcut rezerve și, mai ales, a spus că nu poate lua așa o răspundere dacă n-are coatele libere. L-am văzut și eu și l-am rugat să primească a forma guvernul. După oarecare discuții, și-a rezervat răspunsul. I-am spus că acest răspuns este urgent, căci ordinea trebuie restabilită.

Singura persoană care nu e deloc mulțumită de desfășurarea evenimentelor este Duduia, care consideră că se face un pas greșit și că nu va fi bine, n-are încredere în credința lui [Antonescu].

Miercuri, 4 - joi, 5 septembrie

Aceste două zile tragice, care au dat complect dreptate îndoielilor Duduii, au fost așa de pline încît n-am putut scrie în fiece seară. În 48 de ore toată situația mea este răsturnată și iată că din nou trebuie să iau drumul amar al pribegiei.

Miercuri, mai întîi, îl văd pe Gigurtu, care cum intră la mine în birou îmi spune: «Știu ce este vorbă, credeți că nu putem stăpîni situația, deci ați făcut apel la Antonescu; nici el nu va putea face mult».

Pe urmă, pe la miazăzi, Antonescu a depus legiuitul jurămînt. După terminarea acestuia s-a întors către mine și a spus: «Așa să ajute Dumnezeu Maiestății Voastre și mie». A plecat, pe urmă, ca să încerce să-și formeze guvernul.

După-amiază, revine. În loc să se îmbunătățească, situația devine din ce în ce mai grea, manifestațiunile din stradă, în loc de a deveni mai liniștite odată cu numirea lui Antonescu, parcă se întăresc. Gardiștii iau vînt și el nu acționează. Întîi, îl vede pe Urdăreanu, la care este și Gigurtu. Acesta vrea să plece, dar îl reține zicînd că, neputînd forma guvernul, va mai fi nevoie de el. Vine, pe urmă, să vorbească cu mine. Îmi spune că vizitele ce le-a făcut la prietenii săi, Brătianu și Maniu, n-au dat nici un rezultat, [aceștia] i-au refuzat concursul; nici la Garda de fier n-a avut mai mult succes. Am discutat chestiunea ordinei și cînd i-am spus [că] de ce nu reacționează, mi-a răspuns că nu se poate conta pe comandanți, mai ales pe generalul Coroamă, care a trecut complect de partea Gărzii de fier. Am propus să se dea comanda lui Paul Teodorescu, răspunde că unitățile nu-l vor urma. Pe urmă, l-am numit pe Orășanu, de care n-a voit să auză. Vorbind, ca ultima resursă, am numit pe Pantazi, despre care mi-a dat un răspuns că m-a uimit: «Credeți că el este credincios și va întrebuința forțe pentru a restabili ordinea?» Răspunsuri foarte descurajatoare din partea unui militar cu reputația de energic.

Rezultatul final al acestor conversații este că acceptă să-și continue misiunea, cu condiția că-l voi încredința cu conducerea treburilor, că voi întocmi un decret de depline puteri, prin care el devine complect stăpîn pe țară, eu rămînînd un simplu figurant cu drepturi mai mult decorative. La acest gest a fost împins de vărul[1] său Ică Antonescu, în ale cărui cunoștințe juridice are deplină încredere. Chestiunea este foarte gravă, mai ales că era vorbă și de armată, cît pot am rezistat, dar cum este vorbă de a scăpa situația țării, de a face cu energie ordine, e mai bine s-o facă altul, și dacă văd că exagerează și că nu merge, am totdeauna dreptul de a retrage delegațiunea plinelor puteri. Redactarea lor a ținut destul de mult și a dus la discuții vii între Urdăreanu și juristul Ică Antonescu, care, mai dîrz decît vărul său, de multe ori l-a împiedicat de a ceda.

Dacă este spre binele țării, orice sacrificiu personal este binecuvîntat.

Însă joi situația nu s-a îmbunătățit, manifestațiunile continuă tot mai energice, sînt încercări de a se face o mișcare învăluitoare a Palatului, care a cerut intervenția gărzii. Mihăiță a avut astăzi un gest splendid, care m-a mișcat pînă în măduva oaselor. Pe cînd manifestațiunea era în toiul ei, se auzeau în stradă focuri de Mausser, auzim, deodată, jos în odaia lui Mihăiță, un foc de revolver; întrebîndu-l ce s-a întîmplat, îmi răspunde că nimica. Duduia, însă, scoboară să vadă de ce e vorbă. Băiatul își încărcase pistolul ca să mă apere dacă manifestanții răzbesc pînă la casă și un glonte pornise. Acest gest de credință tocmai în această seară este o mîngîiere sufletească față de trădările și schimbările la față care au avut loc tot azi.

Valer Pop a venit să mă vază, sînt convins

[1] În afara coincidenței de nume, între Mihai și Ion Antonescu nu era nici o legătură de rudenie — *n.r.*

că cu conivenţa lui Antonescu, şi mi-a spus că singura soluţiune este plecarea mea. Este cererea tuturora, a străzii, a armatei şi a oamenilor politici. Ar fi condiţia ce au pus-o Maniu, Brătianu şi gardiştii [lui Antonescu] spre a colabora. Acest punct de vedere este împărtăşit şi de preşedintele Consiliului. Aflu că a fost astăzi să facă o vizită lui Fabricius, care-l apărase cît timp fusese consemnat la Bistriţa. În urma acestei vizite,atitudinea lui [s]-a schimbat; este semnul că s-a dat cu nemţii, că caută să se sprijine pe Garda de fier, care azi, se vede clar, nu numai [că] face politică nazistă, dar sînt 100% agenţii lor.

Cu această vizită a lui Valer Pop, care, în toată aceasta, a jucat rolul de comis voiajor al trădării, drama începe a se desena. Părerea Duduii începe a se verifica.

Discuţii cu Urdăreanu, care este din ce în ce mai pesimist, care crede că în faţa acestei presiuni a opiniei publice ar trebui să cedez, să fac gestul înainte de a-mi fi impus.

După cină, mi se anunţă lt. colonelul Elefterescu, adjutantul lui Antonescu; cere să mă vază, fiind purtătorul unei scrisori. Este mesajul fatal prin care mi se cere, pentru a restabili liniştea, de a renunţa la tron. După cele ce le auzisem în decursul după-amiezei, acest mesagiu n-a fost întru nimica o surpriză. Mi se cere cît mai curînd un răspuns. Părerea politicianilor, care mai totdeauna au fost împotriva mea, o cunosc; ceea ce în aceste împrejurări mă interesează este de a cunoaşte părerea acelora care îi consider credincioşi şi pe care, eventual, aş putea să mă sprijin. În primul rînd, l-am chemat pe Balif, care e cel mai vechi şi cinstit servitor al casei. Atitudinea lui a fost curioasă, n-a zis nici da, nici nu, dar astăzi el, care a fost atît de energic, este hotărît contra violenţelor şi fără violenţă nu se poate zice nu. Am mai văzut şi pe generalii Mihail şi Teodorescu; ei sînt de părere că se poate rezista. Altul care a mai venit şi cu care am stat de vorbă este Manoilescu; şi el este în principiu împotriva plecării, totuşi crede că este mai bine să vază care este atmosfera la Fabricius. N-a avut nevoie de a pune întrebarea, căci el a fost interogat unde am intenţiunea să mă duc, care e direcţia ce o voi lua, spre Sigmaringen ori alta. Bietul Manoilescu era descompus, parcă vedea cît de greşită a fost politica nazofilă care a dus-o; mi-a fost milă de el.

Începe pentru mine o lungă luptă sufletească şi de conştiinţă, care este datoria mea? Cît timp Duduia stătea de vorbă cu Mihăiţă, eu am stat singur cu cel mai groaznic zbucium interior, cu o problemă de la care nu depinzi tu, dar tot poporul căruia i-ai jurat credinţă. Astăzi, condus de o ceată de rătăciţi, se ridică împotriva ta, astăzi presiunea unei puteri atotputernice conduce mîna acestor rătăciţi. Care este interesul suprem al patriei? Dacă rămîn, vrea să zică: rezistenţă, vărsare de sînge, nelinişte şi, peste aceasta, toată intervenţiunea străină duşmănoasă. Am dreptul de a pune ţara în această periculoasă situaţie, chiar dacă finalmente este scăparea ei? Iată întrebarea. Am rezolvat-o prin cedare şi, nerăspunzînd lui Antonescu, care n-a avut curajul de a se înfăţişa în persoană, am scris o proclamaţie prin care trec puterea lui Mihăiţă, cerînd ţării să-i dea sprijinul spre a trece acest hop. N-am făcut decît o delegaţie, fără a abdica în mod formal. Această formulă a fost indicată de Ernest, el, cu drept cuvînt, s-a opus la vorba abdicare.

Altfel, soarta este aruncată. După 10 ani de străduinţă, zece ani de luptă şi de muncă prin focurile concentrate ale duşmanilor de afară şi din lăuntru, prin trădarea şi mai ales, prin părăsirea, fără nici un efort de rezistenţă, a lui Antonescu, iată-mă din nou pus pe drumuri, din nou un pribeag pe drumuri străine.

În toată această dramă, figura cea mai patetică este Mihăiţă. El rămîne singur victima împrejurărilor, neputincios, fără experienţă în mijlocul acestor haite de lupi şi de hiene. El e singurul care s-a opus din răsputeri. El n-a voit să accepte această soluţiune, a trebuit tot talentul de persuasiune al Duduii ca să-l facă să priceapă că acest sacrificiu al său este o datorie către România, că dacă pleacă şi el, totul se prăbuşeşte. Disperat, a primit, dar a şi făcut observaţia [că] dacă tata n-a putut să reuşească cum am să pot eu? Am vorbit şi eu cu el şi, la rîndul meu, am explicat că are, ca prinţ, o datorie care trece peste durerile şi inconvenientele omeneşti, el trebuie să rămîie, dacă nu în alt rol, cel puţin în acela [de] portdrapel, el trebuie să ţie fîlfîind stindardul dinastiei şi României.

Aşa aşternute pe hîrtie evenimentele acestea par o pură înlănţuire de fapte. Dar această înlănţuire conţine atîta durere sufletească, atîta sfîşietoare criză de conştiinţă, atîta amarnică deziluzie. În această zi de 5 sept. 1940, s-a rupt ceva în sufletul meu, care foarte cu greu, poate niciodată, nu se va mai putea drege.

Sînt acte de felonie care degradează un om. Ion Antonescu a comis una dintre acelea. Chiar dacă va face bine ţării, nu va putea să şteargă această pată morală.

Vineri, 6 septembrie

Pe cît trec orele, cu atît tragedia se întăreşte. De dormit nu pot să zic, m-am trîntit îmbrăcat pe pat, Mihăiţă, jos, a făcut acelaşi lucru, de dormit am făcut-o, căci lovitura de măciucă morală a fost aşa de puternică încît parcă m-a trîntit la pămînt. Dis-de-dimineaţă, ca să nu se piardă timpul, să nu se poată reacţiona, Antonescu l-a pus pe Mi-

hăiță să depuie jurămîntul numai în fața sa, a patriarhului Nicodim și a lui Lupu, care, făcînd uz de plinele puteri, l-a și numit prim-președinte al Casației. Cu toate că Constituția este suspendată și Parlamentul dizolvat, acest jurămînt n-are nici [o] formă de legalitate, este din bunăvoință antonesciană, îi lipsește grația lui Dumnezeu și voința națională.

Sculat, îmi dezbrac uniforma, pentru cît timp numai Cel de Sus o știe.

E o zi de făcut bagaje și de luat rămas bun, e o zi atît de amarnică, cu toate că soarele strălucește, care fac[e] ca despărțirile să fie și mai tragice.

Urdăreanu are o muncă teribilă ca să organizeze plecarea, care va trebui să fie cît mai curînd, adică în decursul nopții, pe la 4 dimineața. Victoria atît de ușoară a elementelor opuse mie au întărit Garda de fier, care a strîns lumea pe Piața Palatului, și, cu toate că s-a publicat proclamația mea, manifestă zgomotos, riscînd să rupă grilajul și să invadeze Palatul. Cu toată teama unor excese, Antonescu, pînă seara tîrziu, nu ia nici o măsură ca să restabilească ordinea, parcă pentru el [e] o justificare a trădării. Singurul contact ce-l ia este cu Urdăreanu, în decursul căruia îi dă două scrisori de garanție, una că am libertatea de a mă duce ori și unde voi, cealaltă că mi se acordă o alocațiune anuală de 20 000 000 lei. Antonescu pretinde că plecarea nu se poate aranja atît de repede. Urdăreanu, de acord cu mine, insistă, mai ales că primul revine continuu cu teama lui să nu fie vărsare de sînge...

Atîtea sînt de făcut în această zi că, pînă la ora plecării, nu ai timp să resimți prea viu durerea. Cîteva decepții, care, desigur, vor fi urmate de multe altele, au și început. Primul e Malaxa, care și-a manifestat atitudinea viitoare față de Duduia și Ernest, refuzînd să-i vază și abia vorbind la telefon; s-a dat cu gardiștii și nu vrea să supere pe nemți, altul este Ilasievici, care crede că nu este locul lui de a fi cu mine peste graniță. De altfel, nu prea este îmbulzeală de a pleca cu mine...

Am zis mai sus că este o zi a despărțirilor; am dorit, înainte de a pleca pentru Dumnezeu știe cît timp, să-mi iau rămas bun de la cîțiva colaboratori cu care lucrasem bine. Ca oameni politici, doi: Vaida și Iorga. Primul, patetic, ca întotdeauna, a găsit vorbe duioase, terminînd prin a zice că să dea Dumnezeu ca pentru țară sacrificiul meu să fie folositor. Iorga mai serios, dar la el am simțit prietenie sinceră, privește evenimentele sub o prismă mai istorico-fatalistă; e mulțumit că n-am dat abdicare formală, dar, în același timp, crede că revenirea mea pe tron nu se poate, ar fi, consideră el, ridicolă; aș putea să îndeplinesc rolul de mentor, de un fel de regent lîngă Mihăiță, care este prea tînăr. Mi-a mai spus, luînd rămas bun, că ziarul lui, *Neamul românesc*, va înceta să apară cu începere de mîine, este felul lui tacit de a protesta împotriva evenimentelor. Aș mai fi dorit să-l văd pe Tătărescu, dar e departe, la Poiana, și n-are timp să vină.

Au fost și adiourile Curții, toți întruniți în sala cea mare a tronului. Sînt unii cu adevărat emoționați, alții puțin, iar încă o serie deloc...

Cu aceasta, s-au sfîrșit aceste dureroase datorii și cu cît trece ziua cu atît vociferările mulțimii în fața Palatului sînt mai dezgustătoare și mai apăsătoare sufletește. Orele de seară, pînă la acele ale plecării, au fost cele mai grele...

Antonescu, după ce se angajase de a mă însoți pînă la graniță, în ultimul moment anunță că n-o poate face...

Pe la ora plecării, un nou incident. Dămăceanu transmite din partea lui Antonescu avizul ca Mihăiță să nu mă ducă la gară, împărtășind această părere. Împins de mine, Mihăiță nu se lasă călcat în picioare și se hotărăște tot să se ducă...

Am plecat într-un șir de automobile, eu cu Mihăiță, Duduia cu Duți Rusescu. Am trecut prin oraș, care, la această oră, 3.30 dimineața, este liniștit, cuprins de somn. Abia de la Șosea spre gară este un spalier de jandarmi, care nu dau onorul, ci păzesc; tot așa și gara este înconjurată, dă un aspect tragic. La gara Băneasa mă așteaptă Popescu David, care e încă ministru de interne, și colonelul Dragomir, însărcinați de Antonescu de a mă duce pînă la graniță. Îmi remit o scrisoare din partea acestuia, în care spune că din cauză că nu se simte bine nu mă poate însoți, după cum fusese vorba; ne face nouă, acelora care plecăm, o impresie proastă această retragere din ultimul moment...

Sîmbătă, 7 septembrie

Crezusem că ieri a fost ziua cea mai groaznică din viața mea. Am greșit, azi a fost mai rău, a fost cea mai oribilă, aceea care mă umple de dezgustul cel mai cumplit și-ți face rușine că te-ai născut român și om. După clipele de nesfîrșită amărăciune și adîncă durere a despărțirilor, culcîndu-ne, am adormit oleacă.

Sosiți la Lugoj, văd mișcare multă în gară și trupe care se urcă în tren. În curînd, am avut explicația acestui lucru, gardiștii sînt stăpîni pe situație la Timișoara și la Jimbolia, ceruseră chiar ca trenul să fie înapoiat de la Turnu-Severin la București ca să nu pot pleca. Aci, la Lugoj, au trimis vorbă, prin cine nu știu, că sînt hotărîți să oprească trenul la Timișoara, să percheziționeze și s-o dea jos pe Duduia.

Panică la toți în tren, mai ales la Popescu

David, care este absolut de părere să se facă ceea ce cer, iar Duduia să fie pusă într-un automobil și trecută astfel peste granită, însoțită fiind de unul dintre ofițerii mei și de un altul; tot entuziast pentru acest proiect este și Puiu Filitti. De îndată, însă, îmi dau seama că aci e altceva la mijloc, și că este o cursă ce mi se întinde, cu atît mai mult că ministrul de interne pare a fi de acord să permită legionarilor să percheziționeze trenul, și aceasta cu toate garanțiile ce le dăduse Antonescu pentru călătorie. Cînd, înainte de plecare, primisem scrisoarea sa prin care anunța că nu mă poate însoți, fiind bolnav, am avut, eu și cu Duduia, impresia netă că e ceva necurat la mijloc, dar așa o porcărie nu credeam.

Vorbesc cu cei din tren, începînd cu Urdăreanu, care spre cinstea lui, trebuie să zic că este singurul care, de la început, a zis că acest lucru nu este posibil. Vine, pe urmă, Puiu, care crede că numai debarcînd pe Duduia avem posibilitatea de a trece fără greutate, și, în sfîrșit, David Popescu, care este foarte insistent pentru cedare. Nici o clipă n-am putut sta la îndoială asupra hotărîrei de luat, un refuz absolut din partea mea și ordinul ca trenul să treacă fără oprire prin gările Timișoara și Jimbolia...

Trenul, deci, continuă, garda se pune cu puștile-mitraliere la ferestre spre a para orice atac. Intrînd în gara Timișoara, simt cu disperare că trenul încetinează. Deodată aud focuri, sînt pocniturile caracteristice care mi-au rămas în urechi de zilele trecute în București, plesnitura seacă și ascuțită a armelor gardiștilor, Mausserele germane. Trenul își iuțește alura, iar focurile se întețesc, aud cum răspund armele noastre automate din tren. Cît am putut am baricadat pereții cabinei și fereastra, iar cu Duduia ne-am culcat pe jos. Cînd focurile au fost mai vii, Pussy, cățeaua noastră atît de iubită, s-a așezat peste mine, ca și cînd ar fi voit să mă apere cu trupușorul ei. Uf, am trecut cu numai cîteva ferestre sparte, dar cea din cabina mea a rămas neatinsă. Ce a fost în sufletul meu numai Dumnezeu știe, o jale de nedescris și o scîrbă cum nu se mai poate. M-a apucat o tristețe sufletească nesfîrșită gîndindu-mă la tot ce m-am forțat să fac în acești 10 ani și ce recunoștință culeg, gloanțele unor tineri rătăciți și descreierați, dar tot gloanțe sînt.

De primejdie n-am scăpat încă cu totul că primul pas este făcut. Mai vine Puiu să insiste încă o dată să cedez la cererile făcute, refuz cu indignare și sînt gata, după cum am zis, să risc orice, îmi dau prea bine seama că primejdia de la Jimbolia poate fi și mai mare, mai ales că la prima încercare reușita n-a fost a lor. Înfrigurătoare și apăsătoare pînă la culme au fost cele 45 de minute pînă ce trenul s-a oprit, fiecare variațiune în iuțeala de mers putea să însemneze ceva rău și pe acest sector sînt multe.

Trenul s-a oprit, Urdăreanu deschide ușa cabinei și anunță că sîntem la Veliko Kikinda, pe teritoriul iugoslav; am răsuflat..." ■

Grupaj realizat de:
Marian ȘTEFAN, Nicolae RAUȘ

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **Costin Murgescu — MERSUL IDEILOR ECONOMICE LA ROMÂNI, VOL. II.**
Editura enciclopedică, București, 1990, 788 pp., 511 lei: *lucrare apărută postum a regretatului om de știință prof. Costin Murgescu, membru corespondent al Academiei Române, care ne-a onorat în multe rînduri cu colaborarea sa la* Magazin istoric; *prezintă evoluția gîndirii economice naționale în epoca modernă, fiind structurată în două părți:* Mersul ideilor agrare *și* Mersul ideii naționale.

● **Raoul Șorban — FANTASMA IMPERIULUI UNGAR ȘI CASA EUROPEI.**
Editura Globus, București, 1990, 96 pp., 25 lei: *doctrina ungarismului, neschimbată de-a lungul vremii, și rosturile ei actuale.*

● **Corneliu Bogdan, Eugen Preda — SPHERES OF INFLUENCE.**
Boulder, Columbia University Press, New York: *o versiune în limba engleză, abreviată, a lucrării* Sferele de influență, *apărută în anul 1986, în România, la Editura științifică și enciclopedică.*

PLANSELE NOASTRE

①②③④ În imaginile de pe planșele 1, 2, 3 gravuri și litografii din veacul trecut, înfățișînd orașul Constanța în ultimele decenii de stapînire otomană, respectiv în anii 1829, 1834, 1854, 1856 (imaginea din planșa 2 jos reprezintă tabăra construită de inginerii francezi în timpul războiului Crimeei) și 1877; imaginile de pe planșa 4 reprezintă ilustrate de la început de veac XX, semnificative pentru înfățișarea orașului după revenirea străvechiului pămînt dobrogean la patria mamă, România **(Treptata (re)descoperire a Tomisului,** p. 15)

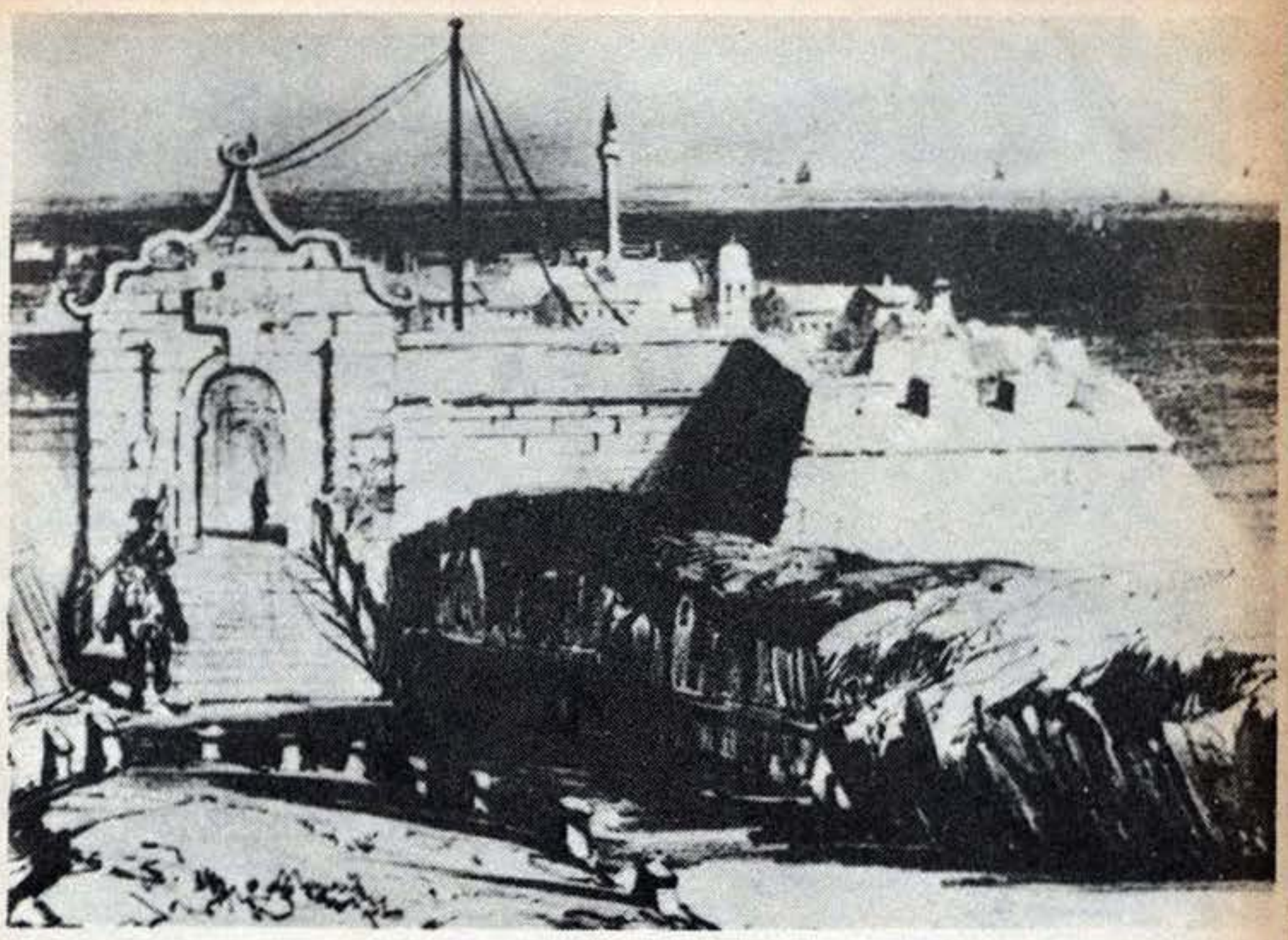

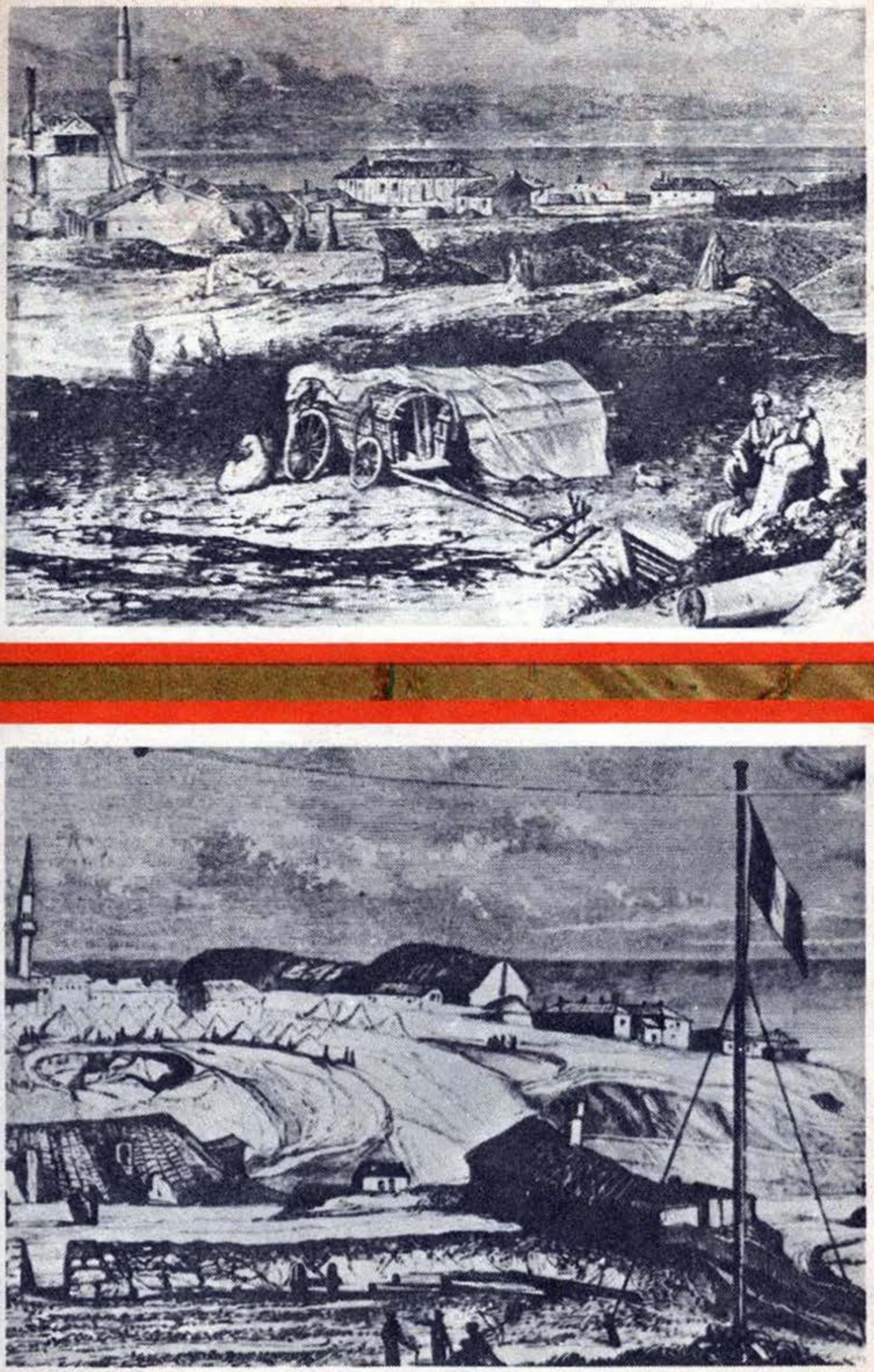

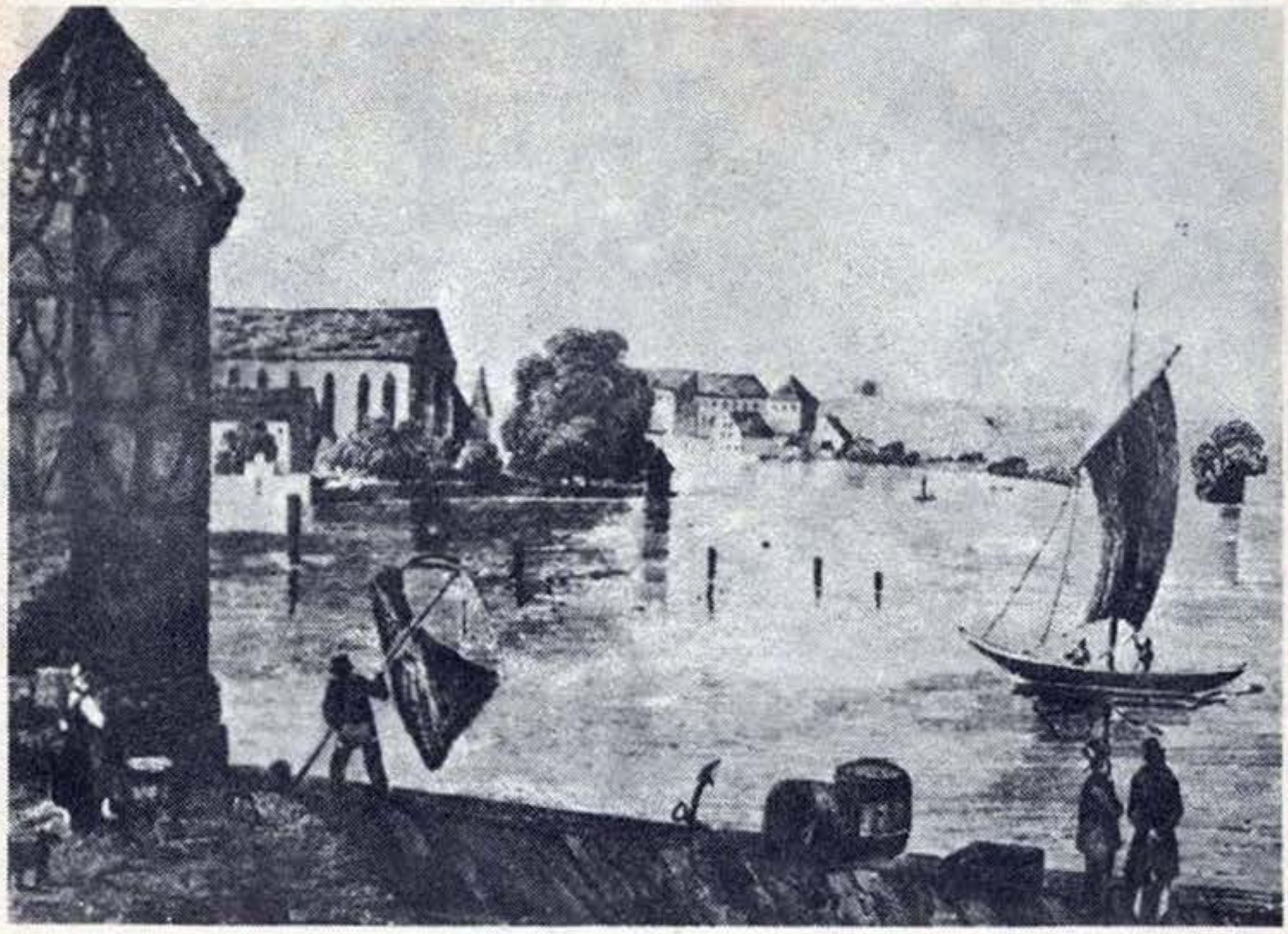

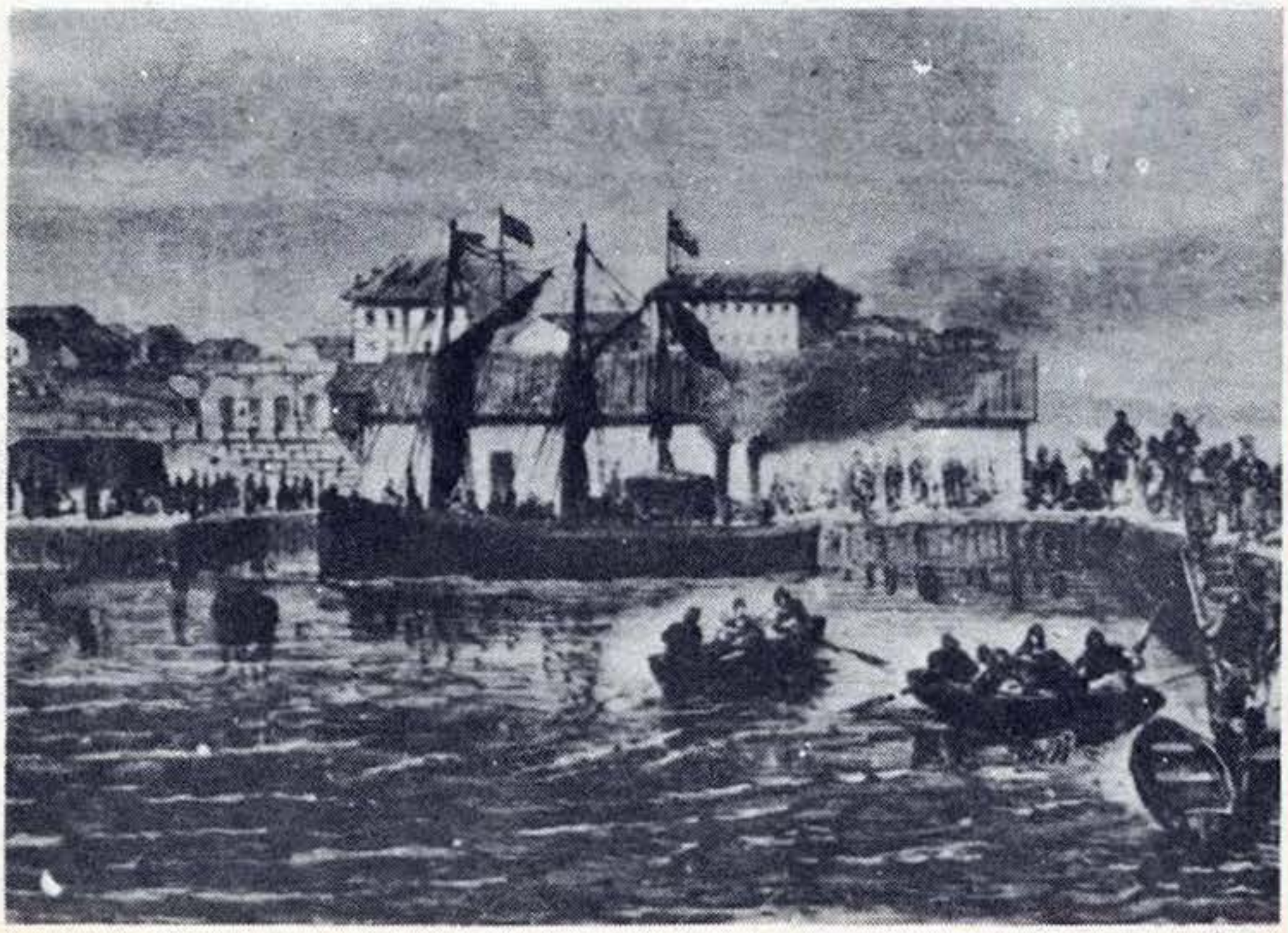

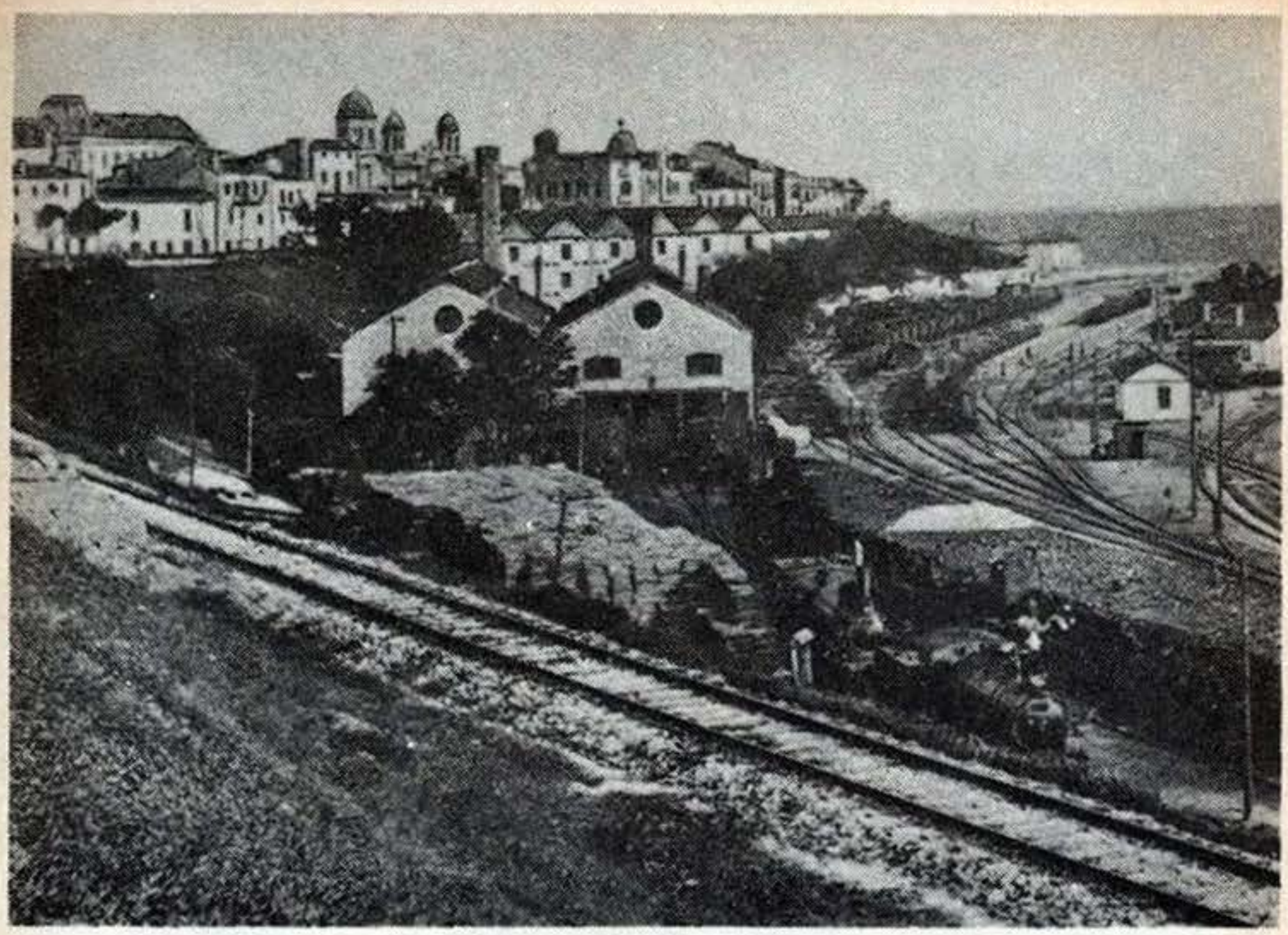

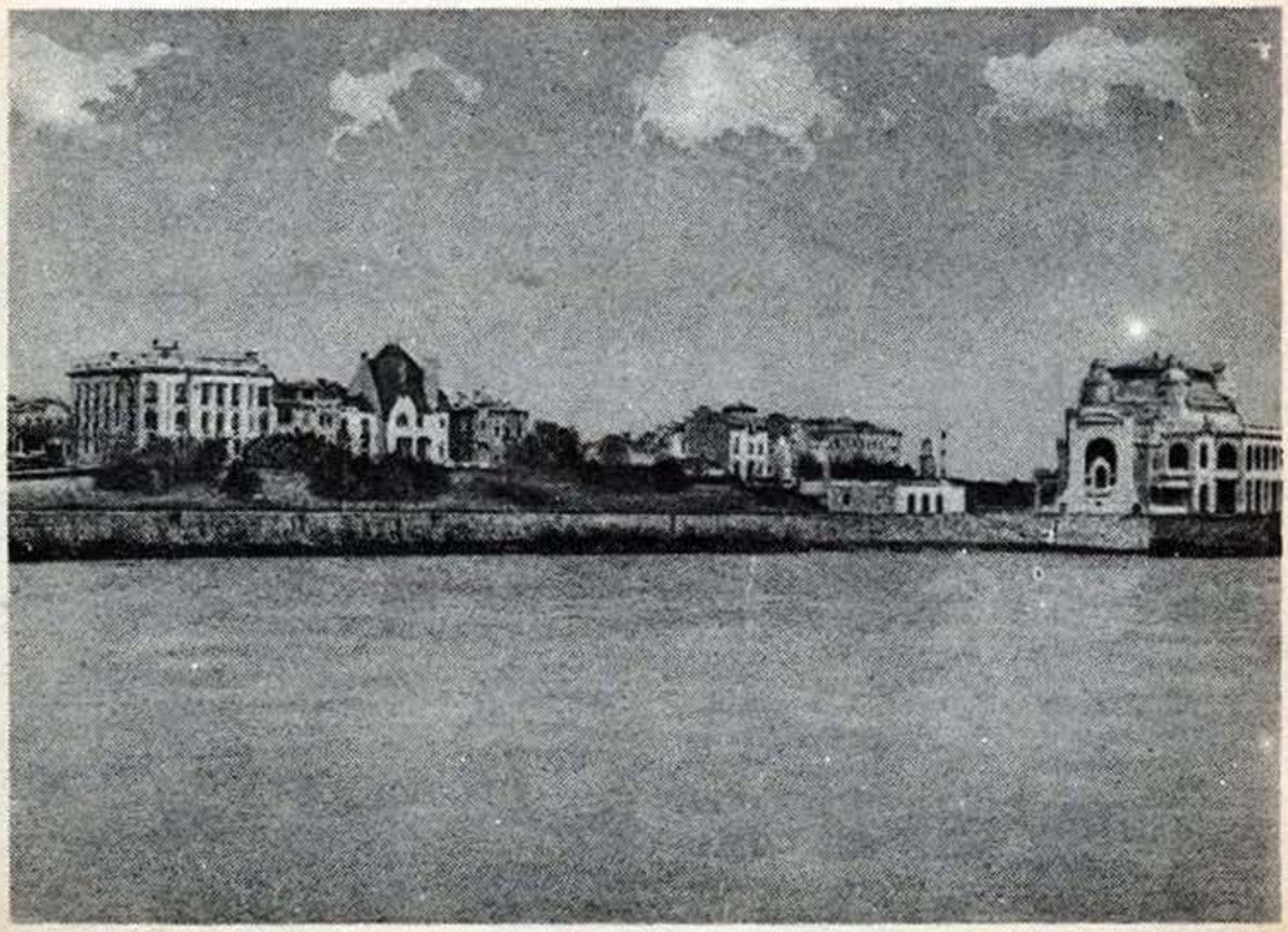

Microarhiva MAGAZIN ISTORIC

TRAIAN BRATU: „CREDINȚĂ PROFUNDĂ PENTRU ȚARA ACEASTA ȘI VIITORUL EI“

Germanist redutabil, pedagog desăvîrșit, om cu opțiuni și atitudini democratice, Traian Bratu a reprezentat una dintre figurile de seamă ale învățămîntului universitar ieșean și ale culturii românești. Cel care a onorat Catedra de limba germană a Universității din Iași timp de peste trei decenii, se născuse în anul 1875 la Rășinari, lîngă Sibiu, și era licențiat al Facultății de litere din București (1893) și doctor în filosofie al Universității din Berlin. După o perioadă în care a activat ca profesor secundar (la Rîmnicu Vîlcea, 1900-1902, și Iași, 1902-1907), Traian Bratu a fost numit la 22 octombrie 1907 conferențiar la Catedra de germană, iar din 1916 profesor titular pînă în 1940. Ca profesor, om de știință, decan al Facultății de litere și filosofie, rector al Universității din Iași — funcție pe care a ocupat-o în repetate rînduri (1921, 1926, 1932, 1937) — sau reprezentant al instituției ieșene în Senatul țării (1928), Traian Bratu a militat consecvent pentru un învățămînt de ținută academică, pentru educarea studenților în spiritul ideilor înaintate ale civilizației, democrației și progresului. „Pentru mine — afirma el cu prilejul desemnării (1921), în înalta funcție de rector — mai presus de toate stă demnitatea Universității care trebuie să rămînă inatacabilă“. Și din această înaltă înțelegere a menirii învățămîntului a derivat condamnarea aspră a manifestărilor fasciste, de la primele lor forme de manifestare. Referindu-se în 1922 la activitatea „Asociației studenților români creștini“, el a caracterizat-o succint ca pe o „organizație teroristă, care, prin mijloace teroriste și anarhice, urmărește scopuri cu totul opuse activității universitare“. În 1935, el a interzis studenților ieșeni să participe la Congresul de la Craiova (17-19 aprilie 1935) al organizațiilor studențești de dreapta, apreciind că această manifestare era un „congres al unei organizații fasciste“. Poziția sa intransigentă față de elementele fasciste i-a atras ura de moarte a acestora din urmă, Traian Bratu fiind, la 1 martie 1937, victima unui atentat, pregătit metodic, prin manifestări ostile și repetate amenințări. Obligat să plece în străinătate pentru tratament — legionarii reușiseră în timpul atentatului să-i taie o ureche —îi scria din Germania distinsului fizician Ștefan Procopiu: „îmi voi schimba urechea, dar nu și caracterul“.

Un document inedit aflat în fondurile de manuscrise ale Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu“ din Iași[1] completează și nuanțează informațiile noastre despre atitudinea lui Traian Bratu față de grupările extremiste conduse de A.C.Cuza și Corneliu Zelea Codreanu, și, în același timp, descrie „tratamentul“ la care a fost supus de către adepții acestor grupări.

Pentru a înțelege mai exact conținutul documentului respectiv sînt necesare unele explicații. Profesorul Bratu își atrăsese adversitatea grupărilor fasciste încă din momentul în care, rector fiind, refuzase cererea de legalizare a „Asociației studenților naționaliști“. Lucrurile au luat o turnură și mai gravă în toamna anului 1933, cînd Carol II, însoțit de Al. Vaida-Voievod, președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de interne și alți demnitari, a sosit la Iași pentru a asista la deschiderea cursurilor universitare. Studenții „național-creștini“ doreau să profite de prilej pentru a inaugura „casa studențească“ în prezența regelui. Primul ministru, Vaida-Voievod, a fost de acord cu această inițiativă, cu toată opoziția rectorului Universității din Iași, prof. Traian Bratu. Acesta din urmă considera că a da curs acestei inițiative ar constitui o gravă eroare politică, cu consecințe nefaste. Opinie justificată, întrucît guvernul

[1] Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu“, donația Traian Bratu 368/36, ciornă.

Vaida-Voievod va cădea peste zece zile (14.XI.1933). Din acest motiv, el a solicitat o audienţă la rege. La întrevederea care a avut loc, insistînd asupra aspectului politic al chestiunii, profesorul Traian Bratu a atras atenţia regelui că la sediul „Asociaţiei studenţilor creştini" era arborat, alături de steagul românesc, şi cel hitlerist cu crucea încîrligată. În această situaţie — l-a precizat el suveranului — regele nu avea dreptul să treacă pragul unei case la intrarea căreia era arborat un steag străin. Şi dacă totuşi era hotărît să accepte invitaţia, a continuat rectorul Traian Bratu, el îl va însoţi, pentru că ipostaza de gazdă şi de rector îl obliga, dar după ce vizita se va consuma, îşi va prezenta imediat demisia. Luînd notă de poziţia profesorului Bratu, regele n-a mai dat curs invitaţiei, fapt ce a afectat puternic pe „studenţii creştini". Pentru eşecul lor politic, aceştia din urmă au înţeles să se răzbune, aşa după cum se vede în scrisoarea inedită din care reproducem ample pasaje.

În afara valorii ei documentare şi umane, scrisoarea profesorului Traian Bratu reliefează o foarte bună cunoaştere a celor două grupări extremiste de dreapta, a ţelurilor lor politice, precum şi a oficinelor care le subvenţionau, în primul rînd cercurile hitleriste. Totodată el subliniază pregnant lipsa de aderenţă a acestor grupări în rîndurile masei studenţilor. Expresie a unor puternice convingeri patriotice, antihitleriste, scrisoarea ni-l proiectează pe semnatarul ei în rîndul acelor personalităţi din Partidul Naţional-Ţărănesc, care în anii deceniului patru au înţeles să acţioneze spre a bara ascensiunea fascismului în viaţa politică a ţării.

D. IVĂNESCU

5.XI.1933

„Domnule Preşedinte,

Geamurile de la căsuţa mea şi nervii alor mei au plătit pentru atitudinea mea în chestiunea proiectatei vizite a m.s. regelui la inaugurarea «Casei studenţeşti». Eu numai indirect am probe pînă una alta.

Totuşi un bine rezultat: s-a făcut pentru mine un început de lumină.

«Manifestanţii» au venit spre casa mea în grup mai mare şi strigînd în cor, unison şi tempo, cum numai «batalioanele» d-lui Cuza sînt dresate de a o face: «Jos rectorul», «Jos Traian Bratu». Deci s-a văzut că cei lezaţi sînt cuziştii.

Instigatorul lor fusese domnul Velciu, un tînăr licenţiat în drept şi «avocat» cuzist, iar printre cei care au dat fuga să azvîrle pietrele ţinute gata şi pe urmă să fugă înapoi, un agent a recunoscut (aşa mi-a declarat în aceeaşi seară domnul chestor) pe domnul Gavrilescu, care tăgăduieşte hotărît, şi pe domnii «advocaţi», adică licenţiaţi în drept, Mociulschi, Velciu şi Luca, toţi trei membri cunoscuţi ai «Ligii» domnului Cuza şi totodată din comitetul sau consiliul de administraţie al «Casei studenţeşti» sau al «Cooperativei», care se pare a fi cu comitetul «Asociaţiei studenţilor creştini», iar acesta, cu statutul actual, de 12 ani nu a putut fi recunoscut de Senatul Universităţii.

Reprezentanţi ai «Gărzii de fier» au fost la mine şi au declarat în numele «legionarilor» lor că aceştia n-au participat şi dezaprobă cele întîmplate. Firește, nu din dragoste pentru mine, ci din ură contra firmei concurente, a «Ligii» domnului Cuza.

Iar eu rămîn rectorul cu casa bombardată de elementele subvenţionate de guvernul partidului său.

Faţă de această situaţie mă întreb:

Cum se poate ca guvernul [naţional-ţărănist] să dea din banii scumpi ai ţării şi rari la dispoziţia sa, fonduri respectabile pentru «organizare» de «Case studenţeşti», fără a întreba pe rector şi peste capul autorităţii universitare, ba chiar contra acesteia? Cînd doar rectorul şi o parte din decani sînt din acelaşi partid? Şi cînd doar sînt căminuri şi cantine subvenţionate de stat şi conduse de autoritatea universitară!

Sînt studenţi muncitori şi modeşti, care n-au unde dormi şi ce mînca şi nu mai încap în căminuri. N-ar fi mai înţelept, ca anumite sume să fie puse la dispoziţia rectorilor; ca să împartă ei, pe baze de informaţii şi discret, ajutoare numai acolo unde ele sînt într-adevăr de trebuinţă şi meritate prin muncă cinstită? Dar cei din fruntea «mişcărilor» studenţeşti, în cea mai mare parte, nu prea sînt cunoscuţi pe la decanate..., prin seminarii şi laboratoare.

Dar poate aceasta face din politica generală a guvernului, ca... să fie susţinut domnul Cuza cu «Liga» sa şi cu batalioanele sale, domnul Cuza, care de 40 de ani face politică cu jertfele băneşti ale altora, pînă la război ale studenţior, de la război încoace, ale guvernelor şi acum în urmă se pare şi a naţional-socialiştilor din Germania, în orice caz ale altora, indiferent de cine erau, «Divide et impera».

Fie şi aşa. Dar după părerea mea, «batalioanele» domnului Cuza, afară de ariviştii din pătura de sus, sînt compuse din puţini, mai ales studenţi, naivi şi multe, foarte multe elemente strînse din drojdia societăţii, şi, moralmente, nu sînt cu nimic superioare «legiunilor» domnului Zelea-Codreanu, iar şefii, departe unul de altul ca cerul de pămînt în ceea ce priveşte inteligenţa şi cultura, au ceva comun după credinţa mea: nici unul nici altul nu cunosc absolut nimic sfînt. Unul e stăpînit de monamie — ura contra evreilor — şi poate, după venirea la cîrmă a lui Hitler, de dorul de a guverna, iar celălalt nu poate trăi decît din politică. Dar suflet n-are nici unul nici altul.

Primejdia și din partea unora și din partea altora este deosebit de mare...

Să se știe însă că ungînd pe bot cîțiva cuziști, pentru a-i momi, primejdia nu va fi stăvilită (cei citați aici nici nu reprezintă o valoare, mai ales morală). Și atît «legiștii» cît și «gardiștii» vor găsi oricîți de aceștia pentru a-i trimite la țară să amețească mințile oamenilor. Și cu cît vor fi mai proști, dar mai fanatizați, cu atît au să producă rezultate mai bune. Și proști găsesc destui, iar la fanatizare se pricep foarte bine atît cuziștii cît și cei din «Garda de fier».

Dar mai presus de toate: e nu numai o greșeală, ci păcat săvîrșit contra viitorului țării a utiliza studențimea în această manevră politică. Codoșii și secăturile oricum tot acolo, la cuziști sau gardiști, au să-și găsească limanul, dacă n-or mai fi găsit unii și drumul spre partidele «de ordine», însă chiar și numai a considera majoritatea tineretului universitar ca aparținînd acestor direcțiuni este o vină mare, cu atît mai mult a-l canaliza într-acolo (și subvenționarea deci ar face aceasta).

Majoritatea studenților sînt tineri necăjiți, care-și caută făurirea unui rost în viață, în cazul cel mai rău prin muncă. Această majoritate trebuie cîștigată pentru muncă constructivă în vederea unui viitor bun al țării. Și calea spre ei nu duce nici pe la cuziști, nici pe la gardiști, unde sufletele curate sînt rarissime aves[1], ci ei pot fi cîștigați prin dragoste și prin dreptate, în lumea lor și a nervilor lor, mai ales prin dreptate în acordarea oricărui fel de sprijin pentru cei care au nevoie de el...

Domnule Președinte,

V-am scris cele de mai sus nu din supărare sau ură contra celor care mi-au spart geamurile și au maltratat nervii alor mei, nu din dor de răzbunare sau din satisfacție. Izvorul lor nu e nici naivitatea, nici «filosofia», ci ele se izvorăsc dintr-o credință profundă, necesară și nu politică. Și vi le spun ca unul care pentru a doua oară simte apăsînd greu pe umeri răspunderea unui rectorat, căruia am înțeles să-i dau toate puterile mele, multe-puține cîte le am, și care sînt stăpînit și de dor pentru țara aceasta și viitorul ei, căci în ea au să trăiască copiii mei... Totodată și ca membru al singurului partid din care am făcut și voi face parte și în care am intrat cu credință, cu tot sufletul și cu multe iluzii.

Cu cel mai profund devotament,
Traian Bratu

Domnului dr. Alexandru Vaida-Voievod, Președintele Consiliului de Miniștri, Președintele Partidului Național-Țărănesc, București". ■

[1] Păsări rare, expresie latină pentru a caracteriza persoane, fenomene, lucruri deosebit de rare.

Stimați cititori

Vă mai amintiți cum arătau numerele revistei noastre între anii 1967-1974? Pentru cei care ne-au devenit cititori în cei aproape 16 ani ce au trecut din 1974 o vom face noi. Eram o revistă cu 96 pagini. Eram o revistă cu o condiție grafică apropiată de standardele avansate. **Și, dintr-o dată, în mai 1974, printr-un capriciu (de altfel** premeditat**) „revista a intrat la apă", cum se spunea în combinatul care de 24 de ani ne tipărește cu multă pricepere și dăruire.**

Am „intrat la apă" odată cu întreaga presă română, căreia dictatura ceaușistă i-a redus dintr-o trăsătură de condei tirajele, aparițiile, formatul, condiția grafică, drepturile de autor. Era, de fapt, una dintre măsurile cu care ceaușescu începea asediul — atît de îndelungat și chinuitor — împotriva culturii române. Pentru că presa — apoi radioul și televiziunea — au fost mereu și permanent în bătaia focului cabinetelor 1 și 2, zi de zi de acolo pornind indicații și decizii dintre cele mai stupide și aberante.

Tot de ani de zile cititorii ne scriu cu statornicie, solicitîndu-ne să revenim la vechiul număr de pagini — 96 —, spre a satisface în măsură mai mare setea lor de istorie. Tot ei, cititorii, ne-au spus de multe ori că înțeleg că în noile condiții prețul revistei este firesc să nu mai fie același.

Iată, așadar, că acum, într-o Românie liberă și democrată, în care presa se bucură de drepturile ei, sîntem în măsură să vă anunțăm că, începînd cu numărul viitor, 10/1990, Magazin istoric **apare cu un număr sporit de pagini.**

Vor fi deci 96 pagini — la fel ca în primii ani de apariție. Iar revista va costa 10 lei.

Deci, nu uitați! Asigurați-vă din timp procurarea numărului 10/1990 al noii serii a revistei — primul număr prin care revenim, după o lungă întrerupere impusă de dictatură, la numărul de pagini cu care Magazin istoric **și-a început drumul său în lume, în aprilie 1967.**

Pagini solicitate cu stăruință de cititori în toți acești ani — pagini pe care acum, în libertate, le restituim tuturor celor care ne citesc.

Începînd cu numărul viitor, 10/1990, Magazin istoric **— 96 pagini = 10 lei!**

Precizăm, de asemenea, că cititorii care au abonamente la Magazin istoric **și pentru trimestrul IV 1990 făcute pînă la 1 august 1990 nu vor achita nici o diferență de abonament, ei primind în continuare numerele pe lunile octombrie, noiembrie și decembrie a.c. în noul format de 96 pagini.**

iunie 1941-august 1944

MINISTRUL ELVEŢIEI LA BUCUREŞTI TRANSMITE... (VI)

Continuăm seria de extrase din rapoartele politice confidenţiale trimise de René de Weck, ministrul Confederaţiei Helvetice la Bucureşti, către ministrul de externe de la Berna în timpul celui de-al doilea război mondial. Dacă prima selecţie din aceste rapoarte conţinea comentariile diplomatului eleveţian privind participarea armatei române la războiul din est, în următoarele numere vom concentra aprecierile lui de Weck privind situaţia politică internă a României, preocupările guvernului legate de evoluţia relaţiilor româno-germane şi, pe măsura încordării şi degenerării acestor raporturi, încercările cercurilor conducătoare româneşti de a găsi o soluţie de desprindere a ţării din alianţa cu puterile Axei; vor fi prezente, de asemenea, comentariile diplomatului eleveţian despre starea de spirit a poporului român în anii războiului, raporturile dintre guvern şi opoziţie, acţiunile şi soluţiile preconizate de diferitele forţe politice în vederea scoaterii României din grava situaţie în care se afla.

După cum afirma categoric de Weck, campania armatei române în est s-a bucurat, în prima sa parte, de sprijin popular, ea urmărind redobîndirea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord, răpite de U.R.S.S. în urma ultimatumului din iunie 1940 (Magazin istoric, nr. 6/1990). **Cum se ştie, atitudinea ostilă a Uniunii Sovietice faţă de România nu se limitase la acest act. Astfel, la numai cîteva zile după ultimatumul adresat României în iunie 1940, guvernul sovietic a înştiinţat cabinetul ungar, prin intermediul ministrului sovietic de la Budapesta, dar şi prin cel al Ungariei la Moscova, că sprijină cererile ungare privind Transilvania, cereri pe care le consideră legitime** (Documents on German Foreign Policy. 1918-1945, **Series D, vol. X, doc. nr. 69 şi 119). În baza acestei orientări, în zilele premergătoare dictatului de la Viena, U.R.S.S. a făcut presiuni asupra României, prin provocare de incidente de graniţă, însoţite de note diplomatice ameninţătoare. Intenţia era de a se ajunge la ocuparea întregii Tansilvanii de către Ungaria, în timp ce trupele sovietice ar fi ocupat restul României. După cum afirma istoricul american Stephen Fischer-Galaţi** (The great powers and the fate of Transylvania between the two world wars — **Marile puteri şi soarta Transilvaniei între cele două războaie mondiale —, studiu publicat în volumul** Transylvania — the roots of ethnic conflict — **Transilvania — rădăcinile conflictului etnic —, 1983, p. 187), înainte de izbucnirea războiului, U.R.S.S. s-a străduit să slăbească legăturile dintre Germania şi România prin potenţarea, prin diferite mijloace, a resentimentului provocat românilor de sentinţa dictatului de la Viena, resentiment care a dat o notă distinctă relaţiilor româno-germane în anii 1940-1944. Gheorghe Barbul, în lucrarea** Memorial Antonesco. Le troisième homme de l'Axe, **apărută în 1950, la pagina 51, arată că Ion Antonescu i-a declarat lui Hitler, încă de la prima lor întîlnire, că principalele ţeluri ale politicii sale externe vor fi „întoarcerea la patria mamă a Basarabiei, a regiunilor nordice ale Bucovinei şi a Transilvaniei". La care Hitler i-a replicat: „Nici o frontieră a continentului nu este definitivă"** (Documents on German..., **vol. XI, doc. nr. 381), răspuns repetat, sub diferite forme, pe tot parcursul războiului şi care l-a menţinut pe Antonescu în situaţia de şantajat, permanent nevoit să facă sacrificii tot mai mari pe front pentru a înclina, în ochii lui Hitler, balanţa în favoarea lui, în privinţa reconsiderării apartenenţei Transilvaniei.**

În fond, dorinţa sinceră a lui Antonescu de a nu precupeţi nimic pentru a reîntregi ţara (acţiune care, în viziunea lui, atunci, nu se putea realiza decît cu acordul lui Hitler, dar şi de a evita căderea completă sub dominaţia politică, economică şi militară a celui de al III-lea Reich) a dat naştere unei puternice contradicţii a regimului antonescian, confruntat în acelaşi timp cu opinia publică şi cercurile politice româneşti de opoziţie, dar şi cu propriul său aliat extern. Această contradicţie a ieşit destul de repede în evidenţă, odată cu atingerea vechilor graniţe răsăritene, cînd simţămintele şi dorinţa poporului român, consemnate, inclusiv de diplomatul eleveţian, în formula „sînt germanofil pînă la Nistru, dar nu mai departe". În numele cercurilor politice din opoziţie, Iuliu Maniu, liderul Partidului Naţional-Ţărănesc, îi scria generalului Antonescu, la 18 iulie 1941: „Dacă întreaga opinie publică românească, cu noi toţi, am fost pentru recucerirea provinciilor rupte prin agresiune de la patria mamă, sîntem categoric în contra ca România să urmărească obiective de agresiune. Nu este admisibil să ne prezentăm ca

agresori față de Rusia, astăzi aliata Angliei, probabil învingătoare, pentru alt obiectiv decît Basarabia sau Bucovina, în tovărășie de arme cu Ungaria și cu Axa care ne-au rupt printr-un act arbitrar...“ Prelungirea participării la război, atrăgea atenția Maniu, ar putea să compromită recuperarea Ardealului de Nord. Poziția liderului național-țărănist era în evidentă consonanță cu aceea a cercurilor conducătoare din Marea Britanie. Se mai știe și faptul că Iuliu Maniu stabilise contacte strînse cu ministrul american la București, Franklin Mott Günther (Magazin istoric, **nr. 4/1985). Pe 20 iunie 1941, acesta i-a arătat lui Maniu că Statele Unite ale Americii privesc favorabil distrugerea comunismului, iar șase zile mai tîrziu, un alt diplomat american Huston, îl informase că S.U.A. dovedesc înțelegere pentru poziția specială a României în conflictul cu U.R.S.S., dar totul va depinde de orientarea viitoare a României** (Mareșalul Antonescu și războaiele pentru reîntregirea României, **vol. II, 1988, p. 303). O lună mai tîrziu, ministrul american atrăgea atenția: „continuarea războiului de către români și finlandezi, dincolo de fruntariile lor naționale, este rău apreciată în S.U.A.“** (Idem, **p. 305).**

Să urmărim modul în care diplomatul elvețian a surprins în rapoartele sale problemele atît de complexe cu care se confruntau conducerea țării și societatea românească în acei ani.

Andrei ȘIPERCO

1941

București, 24 iunie

... Românii se arată în general încrezători în rezultatul operațiilor încredințate grupului de armate germano-române la conducerea căruia se află generalul Antonescu [grupul de armate respectiv era compus din: Armata III română, comandată de generalul Petre Dumitrescu, Armata IV română, comandată de general Nicolae Ciupercă și Armata XI germană, comandată de generalul Ritter von Schobert]. Ei speră că România își va putea retrage pionul din joc din momentul în care va recuceri teritoriile cedate anul trecut U.R.S.S.-ului. Dar mulți se îngrijorează la gîndul că Reichul are un alt program, mult mai vast, și că, pentru a-l realiza, nu va ezita să se servească pînă la capăt de materialul uman furnizat de „Conducător“... *(Raport politic nr. 39)*

28 iunie

Iată o săptămînă de cînd România se află în stare de război cu U.R.S.S.

... Care este starea de spirit a românilor? Poporul pare să fie, ca întotdeauna, destul de fatalist. În ceea ce privește „elita“, aceia dintre reprezentanții ei care rămăseseră pînă acum susținători ai Angliei și încrezători în victoria ei finală manifestă o oarecare stînjeneală. Limbajul nu le mai este același, dar e greu de spus, fără riscul de a greși, dacă sentimentele lor s-au schimbat sau doar frica de jandarm le schimbă modul de a se exprima. Ei doresc, bineînțeles, victoria armatelor române; speră că aceasta le va reda teritoriile cedate anul trecut U.R.S.S.-ului, dar mulți dintre ei nu s-ar supăra să vadă mașina de război germană uzîndu-se în Rusia în folosul anglo-saxonilor. Mai ales ar dori ca soldații lor să se poată opri la Nistru și să nu fie obligați să continue să se bată pentru Reich, cît timp va dori-o Hitler. Își dau seama că aceasta nu va fi ușor de realizat.

Aceste sentimente se reflectă într-o expunere pe care domnii Maniu și Dinu Brătianu au adresat-o, prin curieri, organizațiilor respectivelor lor partide, oficial dizolvate, dar care continuă să joace un rol în viața națiunii. Cei doi vechi „lideri“ declară solidar că aprobă războiul, cu condiția ca acesta să nu antreneze România dincolo de „frontierele sale naturale“.

Înainte de a semna acest manifest, domnul Maniu avusese o întrevedere cu ministrul S.U.A. Fără a vorbi în numele guvernului său, domnul Günther, după ce a avut grijă să precizeze că exprimă o opinie pur personală, a formulat această părere:

Nu cred că guvernele britanic și american ar trata România ca pe un aliat al Germaniei dacă trupele române s-ar mulțumi să recucerească teritoriile pierdute. Garanția dată de către puterile democratice [Franța și Anglia, la 13 aprilie 1939] a fost repudiată [la 1 iulie 1940] de către București. Anglia, cu toate acestea, nu rămîne mai puțin hotărîtă să restabilească în integritatea lor teritorială statele cucerite sau mutilate de adversarii lor. Deci, nu ar avea de ce să se opună realizării, de către armata română, a *statu-quo ante*.

... Ambasadorul [sovietic la Londra] Maisky s-ar fi întreținut, pe de altă parte, cu domnul Tilea, fostul ministru al României în Anglia, revocat și căruia i s-a retras cetățenia română, dar care grupează în jurul lui, la Londra, un anumit număr de compatrioți, dușmani ai actualului regim. Maisky i-ar fi spus lui Tilea, de față cu martori, că dacă trupele române nu ar depăși Nistrul, U.R.S.S.-ul ar consimți să retrocedeze Basarabia (Rezerve față de această informație).

Generalul Antonescu și fidelii săi știu și simt că-și joacă ultima carte în partida care a început. Mai mult ca oricînd, situația lor, în interior, este în mîinile Germaniei. „Conducătorul“ trăiește într-o stare de euforie care-i face pe mulți patrioți să se teamă că vor vedea România plătind scump onoarea cu care el se mîndrește, aceea de a fi comandantul șef al unui grup de armate germano-român. Ocupat cu armata, el lasă aproape în întregime

frînele guvernului vărului său [între cei doi nu exista nici un grad de rudenie], profesorul Mihai Antonescu, vicepreședinte al Consiliului și, de ieri, ministru al afacerilor externe...

Intrarea în război a Ungariei [la 27 iunie] este primită cu satisfacție în cercurile guvernamentale din București, unde se manifestă teama de a vedea pe maghiari profitînd de faptul că românii erau ocupați în alte părți pentru a încerca împotriva lor cîteva lovituri reale. Se pretinde că Antonescu ar fi cerut cu insistență, la Berlin, participarea acestor vecini neliniștitori la „războiul sfînt". Chiar ar fi amenințat, dacă germanii nu s-ar fi executat sau dacă ungurii ar fi refuzat, că el va păstra în spate, sub pretextul menținerii ordinii în interior sau a ajutorării muncilor agricole, importante fracțiuni din armata română. În plus, această armată nu pare a fi în întregime sub arme, deși ordinul de mobilizare generală a fost dat pe 23. *(Raport politic nr. 41)*

20 iulie

... Pe data de 17, adresîndu-se unei adunări de jurnaliști români și străini, domnul Mihai Antonescu s-a lansat în atacuri foarte vii împotriva Ungariei. „Presa maghiară, a spus el în esență, ignoră deliberat că armatele noastre luptă astăzi alături una de cealaltă. Ea continuă împotriva noastră campania sa de ură și nu se teme chiar să furnizeze dușmanului comun arme împotriva noastră. Guvernul de la Budapesta îi jefuiește pe țăranii români [din Transilvania de Nord] pentru a reconstitui marile domenii ale magnaților ei. Pînă în prezent, din fidelitate față de Axă, noi am păstrat tăcerea, dar paharul este plin și de acum înainte noi vom ști să răspundem așa cum se cuvine perfidiilor maghiare"... *(Raport politic nr. 47)*

23 iulie

... Săptămîna trecută, domnul Maniu, într-o scrisoare adresată „Conducătorului", s-a ridicat împotriva declarațiilor făcute de domnul Mihai Antonescu asupra organizării regiunilor recucerite. Vechiul lider țărănist reclamă o Românie unitară. În plus, protestează dinainte împotriva oricărei anexiuni a teritoriilor situate dincolo de Nistru... *(Raport politic nr. 49)*

5 august

... Cabinetul din București încearcă să combată tendințele defetiste sau, dacă preferăm, antigermane, ce se manifestă la numeroase elemente, civile și militare, ale națiunii. O circulară recentă interzice tuturor funcționarilor să „discute politică" la birou și, în mod special, să afirme că englezii vor sfîrși prin a cîștiga războiul. Interesații trebuie să semneze o declarație ce precizează că au luat cunoștință de acest document.

Tensiunea care subzistă între unguri și români nu este în măsură să ușureze neliniștile „Conducătorului". O ciocnire sîngeroasă s-a produs recent în regiunea de graniță, între Turda și Cluj (Klausenburg pentru germani, Kolosvar pentru maghiari). Evident, ea este prezentată în două versiuni absolut contradictorii... Ceea ce este sigur, e faptul că domnul von Killinger [ministrul Germaniei la București] a pus toată lumea de acord, notificînd unora și altora ordinul de a sta liniștiți și făcînd ca punctele nevralgice ale regiunii de graniță să fie supravegheate de S.S.

Pare neîndoielnic că, în ziua în care supravegherea germană va slăbi, români și unguri se vor lua de gît. *(Raport politic nr. 54)*

16 august

...Dificultatea pentru guvernul „Conducătorului" este să facă să prevaleze soluții care să-i dea satisfacție în Est și care, în același timp, să nu-l slăbească în Vest, adică în iredentismul său antimaghiar.

În legătură cu aceasta, prietenii domnului Maniu fac să circule zvonul că, pentru a rezolva conflictul româno-maghiar, a cărui acuitate nu diminuează, Germania s-ar gîndi să creeze în Transilvania un stat tampon „Volksdeutsch"; se vor reuni în jurul Sibiului (Hermmannstadt) toate minoritățile germane din Ungaria și din România, se vor alunga din acest teritoriu românii și maghiarii ce vor fi trimiși în interiorul frontierelor lor respective. Îmi este destul de greu să cred că cel de-al treilea Reich se atașează serios acestui proiect, a cărui realizare ar reconcilia împotriva sa pe cei doi oponenți pe care credea că îi departajase la Viena. Totuși, prezența unor numeroase detașamente S.S. de-a lungul noii frontiere româno-ungare dă ipotezei o anumită consistență. În schimbul noilor sacrificii ce îi vor fi cerute în Transilavania, regatul dunărean va primi compensații în dauna U.R.S.S. Cel puțin aceasta afirmă național-țărăniștii care, bineînțeles, combat din toate forțele combinația pe care ei o atribuie cancelarului Hitler... *(Raport politic nr. 56)*

23 august

... După două luni de „război sfînt", prestigiul „Conducătorului" se găsește sensibil micșorat... Dorința de a vedea România începînd să se bată „pentru regele Prusiei" se accentuează și se amplifică în opinia publică. Oficial, aceasta se numește defetism și duce la popularea închisorilor. Va veni ziua cînd ele vor fi atît de încăpătoare pentru a primi pe toți „vinovații"...

Zilele trecute am avut o discuție cu domnul Gafencu, pe care îl voi revedea mai mult săptămîna viitoare. Pentru moment, mă mulțumesc să vă semnalez că fostul ministru al afacerilor străine, a pus guvernul său în gardă, de la Moscova [unde a fost ministru, pînă la 22 iunie 1941], față de riscurile „cruciadei" antibolșeviste. Bineîn-

ţeles, nu a fost ascultat. De altfel, el a fost ţinut (ca şi ambasodorul Germaniei, contele von der Schulenburg) în ignoranţă absolută faţă de ceea ce se pregătea: a aflat de intrarea în război a României de la Molotov... Astăzi, domnul Gafencu este mai sigur ca niciodată de victoria anglo-saxonă. Viitorul ţării sale îi inspiră mari nelinişti. Poate va fi într-o zi în rîndurile celor ce vor încerca să redreseze politica externă a regatului danubian. O mişcare în acest sens începe să se înfiripeze. Pentru moment, se pune întrebarea dacă guvernul va încerca s-o oprească prin teroare sau dacă va ţine cont de o stare de spirit care nu a dispărut niciodată şi care pare să fie în recrudescenţă. Un lucru este sigur: la Bucureşti, ca şi la Vichy, nu se va putea face să triumfe pentru mult timp o „ordine nouă" pe care opinia publică o respinge şi care nu are alţi apărători decît tirania poliţienească. *(Raport politic nr. 57)*

30 august

În toate clasele sociale opinia publică românească începe să aibă nelinişti serioase asupra rezultatului războiului. Nu numai în saloane şi în cercuri, dar şi pe stradă, în tramvaie, în magazine, în cele mai umile taverne, se surprind dialoguri revelatoare. Ceea ce alimentează această angoasă este, pe lîngă creşterea mizeriei, afluxul de răniţi aduşi de pe front. Ei sînt atît de numeroşi în Bucureşti, încît majoritatea spitalelor nu pot să le ofere decît un pat pentru doi. În unele spitale, chirurgii sînt insuficienţi ca număr şi operaţiile se fac în condiţii foarte grele...

Domnul Maniu a răspîndit, în româneşte şi în mai multe limbi, textul avertismentelor pe care le-a adresat „Conducătorului", în care îi semnala toate primejdiile politicii sale „transnistriene". Acest text, prin simplul fapt că pune în discuţie ipoteza unei victorii anglo-saxone, a provocat furia germanilor. Pînă acum, guvernul nu a îndrăznit să se atingă de liderul transilvănean...

Cabinetul din Bucureşti, ca şi cel de la Vichy, comite, după părerea mea, o eroare importantă pretinzînd că toţi adversarii politicii sale sînt „judeo-comunişti". În primul rînd, aceasta nu este adevărat. În cercurile informate, acest contraadevăr nu înşeală pe nimeni. Dar, în mase, el poate avea ca rezultat transformarea comuniştilor în martiri ai patriotismului integral şi, în consecinţă, să le dea apă la moară. În afară de asta, ea seamănă confuzia şi panica în clasele burgheze.

Cu toate că guvernul român se lasă ghidat docil de către Germania spre stepele „Transnistriei", unde soldaţii săi cad cu miile, tensiunea româno-ungară persistă. În Ucraina, au avut loc bătăi între soldaţii celor două ţări „aliate". Se spune că germanii au considerat că este mai prudent să nu-i mai lase să se învecineze... *(Raport politic nr. 59)*

3 septembrie

Descumpănirea română se agravează pe zi ce trece. Se întinde acum în structurile profunde ale naţiunii. În ciuda mizeriei de care suferă, poporul a acceptat cu resemnare un război pe care îl spera scurt. El credea că întoarcerea provinciilor cedate U.R.S.S.-ului va marca sfîrşitul necazurilor şi va readuce prosperitatea. Nimic din toate acestea.

De cînd trupele mareşalului Antonescu au trecut Nistrul, unde sentimentul popular dorea să le vadă oprindu-se, pierderile lor, deja grele în primele săptămîni ale campaniei, depăşesc tot ce s-ar fi putut imagina...

Mulţi oameni de bine se agaţă de această speranţă. În cercurile informate, se manifestă teama ca ea să nu fie dezamăgită. Opoziţia faţă de regim găseşte, în greşelile politice şi militare ale lui Antonescu, subiecte, dacă nu de revoltă (deoarece ea nu posedă mijloacele de a intra în luptă deschisă), de consultări şi preparative în vederea unor evenimente de acum posibile... *(Raport politic nr. 60)*

4 septembrie

... Măsurile poliţieneşti prin care guvernul încearcă să înăbuşe orice opoziţie neliniştesc nu numai pe cei ce se simt mai mult sau mai puţin ameninţaţi, ci şi un număr mare de patrioţi care, pînă în această zi, şi-au acordat încrederea mareşalului Antonescu. „Nici nu credem, spun ei, că toţi adversarii regimului sînt fie evrei, fie comunişti. Dacă se ajunge ca masele să fie convinse în acest sens, se va crea o stare de spirit foarte periculoasă. Atunci cînd circumstanţele externe vor permite o redresare a politicii noastre, poporul, care doreşte această redresare, va acorda credit pentru a realiza [această redresare] extremiştilor de stînga. Prin urmare, în revoluţia naţională ce se întrevede, triumful acestora este pregătit sau pe cale să le fie asigurat un rol de prim plan, la care nici forţa lor reală, nici activitatea anterioară, nu le dă dreptul să pretindă".

Un alt subiect de alarmă este ameninţarea ungară. Cu cît războiul devine mai oneros pentru români, cu atît „aliaţii" lor maghiari se arată mai insolenţi... Ministrul Ungariei ţine el însuşi, în mod public, cuvîntări incendiare. Predecesorul său, domnul Bardossy, astăzi preşedinte al Consiliului [de Miniştri al Ungariei] nu era fără îndoială, cel mai puţin ostil României, dar avea maniere mai bune... Dacă naţiunea s-ar putea face auzită, ea ar fi unanimă în strigătul: „Să ne păstrăm soldaţii pentru a relua Ardealul".

Dar la Budapesta, ca şi în cele mai mici sate din cele două părţi ale noii frontiere, unde trăiesc comunităţi ungare se proclamă în cor: „Ne trebuie toată Transilvania şi noi o s-o avem". *(Raport politic nr. 61)* ■

(Va urma)

Iulie 1830. Carol X şi ministrul său, prinţul de Polignac, se îndreaptă către Nôtre-Dame de Paris pentru a celebra alipirea unui nou teritoriu la imperiul colonial francez: Algeria. În cortegiu pot fi admiraţi şi supravieţuitorii unei epoci îndepărtate, heralzii. Cu tabarul lor albastru-violet (mantie amplă, scurtă, purtată peste armură) împodobit cu flori de crin brodate cu aur, pălărie cu panaş din pene de struţ, ei preced caleaşca regală. Aceasta avea să fie ultima apariţie a heralzilor în Franţa. Emmanuel Bourassin, specialist în istoria Evului Mediu şi a Renaşterii, autor al unor lucrări despre etichetă şi costum în timpul vechiului regim şi al unei cărţi intitulate, Paj la curtea lui Ludovic XVI, **se ocupă — într-un articol publicat în revista** Historia, **nr. 488 (august 1987), pe care îl reproducem într-o formă prescurtată — de instituţia heralzilor.**

HERALZII

Diplomaţii Evului Mediu

Heralzi ai suveranilor au existat din timpul Greciei homerice şi al Persiei lui Darius. Agamemnon, rege al Argosului şi Mycenei, îl avea pe Talthibios. În aspra Romă republicană, lictorii serveau în acelaşi timp ca uşieri, heralzi şi uneori călăi. Heraldul (în latină *raduceator)* era prezent la curtea împăraţilor Imperiului roman de apus şi, mai apoi, la cea a carolingienilor.

Dar abia în Evul Mediu dezvoltat s-a conturat importanţa heralzilor ca predecesori ai diplomaţilor de pe Quay d'Orsay sau de la Foreign Office.

Ei erau însărcinaţi să ducă provocările stăpînului lor adversarilor şi să aducă răspunsul. Provocările chemau fie la război, fie la turnir. Acesta din urmă constituia, de fapt, o pregătire a războiului în timp de pace.

Înainte de începerea unei bătălii, heralzii celor două părţi, cu cortegiul lor de trompeţi şi stegari, mergeau de la o tabără la alta pentru a striga provocările sau, dimpotrivă, pentru a negocia o învoială teritorială sau financiară. Ei nu luau parte la luptă.

Shakespeare[1] a descris foarte bine acel du-te-vino al celor doi „regi de arme" (conducătorii heralzilor), francezul „Montjoie" şi englezul „Garter", înainte de bătălia de la Azincourt în magistrala lecţie de istorie punctată, de altfel, de cîteva erori care este drama *Henric V.*

După bătălie, indiferent de rezultat, heralzii celor două tabere străbăteau cîmpul de luptă şi anunţau numele cavalerilor morţi; cei care erau desfiguraţi de cumplite lovituri de secure sau de ghioagă puteau fi identificaţi după emailul şi culorile blazonului lor. Ştiinţa heraldică necesita o bună memorie vizuală şi studii foarte îndelungate.

Heralzii se bucurau de imunitate diplomatică. În 1429, englezii s-au descalificat luîndu-l prizonier pe unul dintre heralzii dăruiţi de regele francez Carol VII Ioanei d'Arc. Respectul de care erau înconjuraţi le deschidea toate uşile. Aveau şi alte mari privilegii: puteau călări un cal sur sau alb, ca şi regele şi exercitau o mare putere judiciară. După ce primiseră ordinul suveranului sau al seniorului lor, aveau dreptul să degradeze un cavaler care se discreditase, confiscîndu-i blazonul.

În timpul turnirurilor, heralzii anunţau pe fiecare participant lansînd strigătul său de luptă. La sfîrşit, îl prezentau pe învingător „reginei" turnirului. Acest fastuos ceremonial a fost codificat în *Cartea turnirurilor,* păstrată în două exemplare la Biblioteca Naţională din Paris.

Tot heralzii erau cei care anunţau marile evenimente ce priveau viaţa regatului şi a familiei regale: stare de război, pace între regate, naşterea unui prinţ, moartea unui

[1] *Magazin istoric,* nr. 10/1970; 6-9/1990.

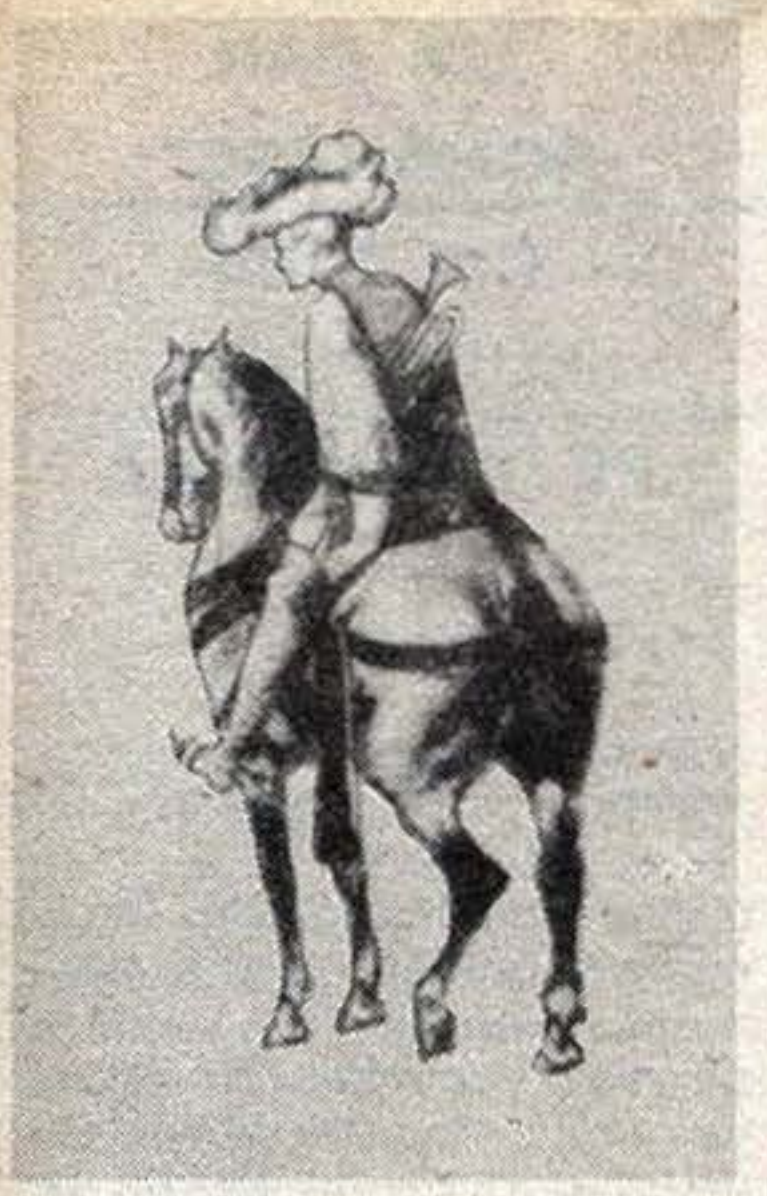

rege și înscăunarea succesorului său. În timpul funeraliilor regale, heralzii însoțeau rămășițele pămîntești la Saint-Denis. Înveșmîntați în haine de doliu, strigau de trei ori în fața gropii deschise: „Regele este mort!", apoi „Trăiască... și Dumnezeu să-i dea o viață lungă și fericită!".

Un tînăr de neam care vroia să intre în rîndul heralzilor era prezentat de doi dintre aceștia corporației. Dacă era acceptat, îl botezau în mod solemn cu vin vărsat dintr-un vas de aur. I se dădea atunci și porecla. Aflat în serviciul unui herald, el suna din trompetă, ducea mesajele și îndeplinea misiuni de mai mică importanță. Dacă era considerat demn de a deveni herald, după șapte ani de servicii credincioase, putea să fie promovat în acest rang prin votul unanim al corporației.

La curtea Franței exista un puternic și frumos ritual, datînd din secolul XIV, care reglementa botezul solemn al heralzilor. Regele, în timpul unei ceremonii solemne, boteza aspirantul vărsîndu-i pe cap o cupă cu vin, apoi i-o dăruia împreună cu tabarul albastru cu flori de crin brodați cu aur (violet-albastru începînd cu mijlocul secolului XVI) și bastonul de ofițer de arme. Noul herald primea numele provinciei sale („Guyenne", „Normandie") sau al orașului de origine.

Un ritual de sute de ani

După un anumit număr de ani, heraldul care părea regelui drept cel mai valoros, cel mai capabil, cel mai onorabil, cel mai bun cunoscător al „nobilei științe" era ales „regele de arme" (în latină *raduceatorum perfectus).* El purta de obicei numele de „Montjoie", dar au fost și unii care se numeau „Normandie" sau „Berry".

Înscăunarea lui „Montjoie" era aproape la fel de solemnă ca o încoronare regală. Îmbrăcat într-un veșmînt regal îmblănit cu „menu vair" (blană confecționată din piei de veveriță, dispuse în formă de tablă de șah), el era condus de conetabil — și mai tîrziu de decanul mareșalilor — pînă la capela regală.

În timpul slujbei, viitorul „rege de arme" stătea în fața altarului, pe un scaun. În jurul lui se aflau cavalerii care purtau „onorurile": coroana, tunica, spada. Regele îl punea să jure că își va îndeplini cu credință misiunea sa și îi încredința „strigătul" monarhiei franceze: „Montjoie Saint-Denis!" Apoi îl arma cavaler. Conetabilul îi încingea spada de onoare, regele însuși îi înmîna tabarul cu flori de crin împodobiți cu coroane de aur, îi prindea în piept „emailul" (medalion emailat cu blazonul Franței), apoi îl încorona așa cum fusese și el încoronat la Reims.

La dineul care urma, „regele de arme" se așeza la celălalt capăt al mesei, dar era servit de marele pitar, marele paharnic, primul scutier, care tocmai îl serviseră pe suveran. După dineu, mareșalii Franței îl conduceau pe noul „rege de arme" la locuința sa.

Începînd cu sec. XV, în Franța nu mai exista decît un „rege de arme". Totuși, în 1487 Carol VIII a numit, cu titlu excepțional, pe Gilbert Chauveau, herald al ducelui de Bourbon, „mareșal de arme" cu misiunea de a verifica gradul de noblețe și blazoanele seniorilor francezi. Heralzii trebuiau să țină la zi registrele cu blazoanele diferiților seniori și să reprime cu severitate pe uzurpatori. Heralzii purtau pe tabar stemele stăpînului lor. Ar trebui, de asemenea, descrise fabuloasele tabaruri brodate în țesătură de aur ale heralzilor Imperiului german, tunicile împărțite în patru părți egale ale celor din Franța și Anglia, dar ar fi necesar să se consacre acestui lucru cărți întregi.

Rolul heralzilor s-a mai menținut o vreme în timpul regilor încă pasionați de obiceiurile cavalerești, ca Ludovic XII (1498-1515) și Francisc I[1]. Astfel, în 1509, „regele de arme" a dus Republicii venețiene provocarea lui Ludovic XII, iar în 1528, pe cînd Francisc I și Henry VIII (1509-1547) încheiaseră alianța lor, heraldul „Guyenne" și confratele său englez „Clarence" au mers să-l sfideze pe Carol Quintul, după un ritual de mai multe sute de ani. Henric II (1547-1559), continuator al tradiției, a trimis pe heraldul său „Angoulême" să someze orașele imperiale Dinant și Beurain să se predea.

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1980.

Ultimii supraviețuitori

O singură dată, în 1564, Carol IX a trimis pe unul dintre heralzii săi să ceară conducătorilor protestanți să predea armele. A urmat o lungă pauză. Din nou, în 1628, Ludovic XIII a somat „prin voce de herald" orașul rebel La Rochelle, cerîndu-i să se supună. Și pentru că regele nu suporta să-i fie ofensați trimișii, hughenoții din orașul Privas, care trăseseră într-un herald, au fost exterminați după ce au fost înfrînți. Ultima misiune diplomatică datează din timpul „Frondei"[1], cînd în 1649 regenta Anna de Austria și-a trimis heraldul la poarta Saint-Antoine. El a ordonat parizienilor din „Frondă" și prințului Conti să înceteze această revoltă dezastruoasă pentru regat.

Corporația heralzilor a suferit un afront prin crearea dregătoriilor de „mare maestru de ceremonii" și de „introducător al ambasadorilor". Au primit o lovitură și mai crudă cînd, în 1615, Ludovic XIII a creat primul „judecător de arme" al Franței. Regele retrăgea astfel heralzilor săi privilegiul de a verifica armeriile și probele de noblețe ale gentilomilor. Verificările gradului de noblețe au fost foarte severe sub Ludovic XIV și Ludovic XV, amenzile și confiscările au plouat asupra contravenienților, lucru foarte profitabil pentru tezaurul regal, deseori sărăcit. Doi dintre contravenienții celebrii, La Fontaine[2] și La Bruyère[3], au fost sancționați și considerați oameni de rînd.

Heralzii vegheau regele pe patul de moarte, așezați pe taburetele lor acoperite cu catifea violetă. Dar în 1715, marele șambelan a fost acela care a anunțat decesul lui Ludovic XIV, de la balconul camerei regale, la Versailles. El purta la pălărie o pană neagră. În fața asistenței care umpluse curtea de marmură, a strigat celebra formulă „Regele a murit". A revenit după cîteva minute cu o pană albă la pălărie și a strigat „Trăiască regele!"

Heralzii, trecuți sub ordinele marelui scutier, au continuat să apară la ceremoniile dinastice: încoronări, judecăți prezidate de rege, deschiderea Parlamentului, priveghiuri. Sînt văzuți precedîndu-l pe starostele negustorilor, care era un fel de primar al Parisului, pe cînd anunța locuitorilor prevederile tratatului de la Versailles ce confirma independența Statelor Unite (1783). Apar pentru ultima oară în public în timpul vechiului regim cu ocazia procesiunii de deschidere a „Stărilor Generale" din 1789.

Înlăturați în 1792, ei au fost readuși de Napoleon, care le-a dat o uniformă bizară. Pot fi văzuți în tabloul lui Etienne Barthélémy, care reprezintă intrarea împăratului și a împărătesei Marie-Louise la Tuileries, în 1810. Restaurația a redat heralzilor o anumită splendoare, fiind prezenți atît la încoronarea lui Carol X în 1825, cît și în iulie 1830.

Două curți suverane și-au păstrat pînă în zilele noastre heralzii. În Spania, ei poartă tabar cu patru chenare reprezentînd stemele regatului; dar nu mai sînt decît un fel de „ușieri superiori". În conservatoarea Mare Britanie, în schimb, „Corporația heralzilor" și-a menținut un mare prestigiu. Ea își are sediul într-un palat din Londra. Membrii ei au proclamat, în piețele publice, înscăunarea reginei Elisabeta II. De asemenea, se înfățișează în mod solemn la deschiderea Parlamentului, ca ultimii supraviețuitori ai heralzilor de altă dată. ■

Emmanuel BOURASSIN

[1] Nume dat războiului civil din Franța (1648-1653), din timpul minoratului lui Ludovic XIV, izbucnit ca urmare a politicii de întărire a absolutismului și a fiscalității excesive practicate de cardinalul Mazarin. A avut două faze: fronda parlamentară și cea a prinților.

[2] Jean de La Fontaine (1621-1695), scriitor francez, unul din cei mai mari fabuliști ai literaturii universale. A satirizat moravurile societății franceze din epoca sa și defectele general-umane.

[3] Jean de La Bruyère (1645-1696), scriitor și moralist francez, reprezentantul clasicismului.

„UN DAR ROMÂNESC" CULTURII EUROPENE: PETRU MOVILĂ

(Urmare din p. 14)

o interesantă cuvîntare, în română și polonă. Țelul urmărit de el părea atins: în toamnă, un raport venețian din Istanbul arăta că domnul Moldovei și mitropolitul Movilă întrețineau legături tainice, uneltind împotriva împărăției otomane. Nu a mai apucat să vadă, însă, destrămarea Ligii, prin moartea regelui Poloniei și a prințului Rakóczy, în 1648, căci la 22 decembrie 1646 Petru Movilă a trecut la cele veșnice, fiind îngropat în mănăstirea pe care o condusese aproape două decenii. Lăsa în urmă o operă culturală de cea mai mare însemnătate pentru popoarele Europei răsăritene.

Floare românească, crescută în ogor străin, dar ale cărei semințe s-au întors ca să rodească și în pămîntul străbun, mai deplin ca aiurea, Petru Movilă este — cum l-a definit, atît de plastic, P.P. Panaitescu[1] — „un dar românesc făcut ortodoxiei", culturii universale, de unde, apoi, a revenit celei naționale într-o formă pe care el însuși a sintetizat-o admirabil în prefața unei cărți tipărite în 1636: *„v-am procurat și nu voi înceta să vă procur, pînă la moarte, cărți și profesori"*. ■

Ștefan S. GOROVEI

[1] Studiul acestui istoric, *Influența operei lui Petru Movilă, mitropolit al Kievului, în Principatele Române*, tipărit la Paris în 1926, a rămas pînă azi principala lucrare de referință asupra marelui prelat-cărturar și a raporturilor sale cu românii.

VÎNTUL KAMIKAZE SCUFUNDĂ

FLOTA LUI KUBILAY HAN

„Aflați că vîntul de nord a bătut foarte tare și a făcut mari stricăciuni în acea insulă. Și cum se aflau acolo puține porturi, flota marelui han n-a putut să se împotrivească unui vînt atît de puternic. Au chibzuit că, de vor rămîne acolo, flota lor va fi pierdută. S-au urcat deci pe corăbii, au ridicat pînzele și au plecat. Și după ce au navigat un timp, au întîlnit o insulă mică spre care, împotriva voinței lor, s-au văzut împinși. Flota lor a fost zdrobită și o mare parte din oaste a pierit, încît n-au scăpat decît vreo 30 000 oameni, care s-au adăpostit pe insulă". Astfel își încheia venețianul Marco Polo, aflat la curtea marelui han mongol Kubilay (1260-1294)[1] relatarea sa despre expediția navală mongolă din 1281, contra insulelor japoneze.

Marele Kubilay stăpînea peste un imperiu care se întindea de la Marea Neagră pînă la Marea Chinei de Sud

Încă din anul 1268, după ce cucerise China de Nord și Coreea, Kubilay hotărîse pregătirea unei expediții împotriva Japoniei. Dorinței sale de a-și extinde stăpînirea asupra „împărăției insulelor" se adăugaseră plîngerile negustorilor coreeni, nemulțumiți de acțiunile piraților japonezi. Marele han a trimis mai întîi solii către împăratul de la Soare-Răsare, încercînd să obțină pe această cale supunerea sa. Dar soliile s-au întors înapoi, fără vreun răspuns concret.

Prima expediție a pornit în anul 1274, de pe coasta de sud a Coreei, din golful Happo (azi Masan). 900 corăbii — probabil nave de tipul joncilor — avînd la bord aproximativ 40 000 oșteni mongoli, chinezi și coreeni, au străbătut strîmtoarea care le separa de țărmurile Japoniei. Pe drum, flota a făcut două escale: prima în insula Tsushima de Sud, a doua la Katsumoto, pe insula Iki.

În luna noiembrie a aceluiași an, forțele expediționare au debarcat în golful Hakata (azi Fukuoka) din insula Kyushu. Lupta ce s-a desfășurat între invadatori și forțele ce putuseră fi adunate de clanurile locale s-a soldat cu victoria primilor. Succesul n-a putut fi însă exploatat căci marinarii coreeni, avînd experiența furtunilor din Marea Japoniei, au cerut ca trupele să se îmbarce înainte de căderea serii. Cu toată graba lor, taifunul ce se anunțase i-a surprins în larg. 200 corăbii s-au dus la fund în timpul furtunii și odată cu ele au pierit peste 13 000 oameni.

Marele han a fost furios la aflarea veștii. Prestigiul lui suferise o grea lovitură, căci în acea vreme locuitorii „insulelor" erau socotiți pe continentul asiatic drept „pitici și primitivi". Cu greu, Kubilay a acceptat ideea că doar furtuna îi salvase de la cucerire și a poruncit să se întreprindă o nouă expediție.

Pregătirile au durat șapte ani. „Munții își plîngeau pădurile doborîte", ne spune un izvor contemporan. Într-adevăr, mongolii au pregătit o flotă care cuprindea în jur de 4 400 corăbii și pe care s-au ambarcat peste 142 000 oameni. O parte a navelor — 900, avînd la bord 42 000 războinici — au pornit, în primăvara anului 1281, din același golf Happo (Masan). Grosul forței de debarcare nu a putut însă părăsi portul chinez Chingyuan decît două luni mai tîrziu, ceea ce a sporit și mai mult primejdia de a întîlni puternicele taifunuri ce bîntuiau în lunile iulie și august.

De data aceasta, și în insulele japoneze se făcuseră pregătiri deosebite. Pe insula Kyushu — unde se bănuia că vor debarca mongolii — fuseseră adunați 100 000 luptători, iar pe insula învecinată Honshu încă 25 000. Pentru a-i împiedica pe invadatori să își folosească vestita cavale-

[1] Fondator al dinastiei mongole din China (Yuon). Strănepot al lui Ginghis, a devenit mare han din anul 1260.

rie ușoară, cheia succeselor repurtate pînă atunci pe continent, japonezii ridicaseră în zona golfului Hakata o fortificație înaltă de 2,5 metri. Au presupus ei oare că această zonă urma să fie aleasă din nou, pentru debarcare, sau au cunoscut dinainte planul exact al inamicului? Oricum, mongolii au coborît pe țărm exact în acel punct, iar fortificația i-a lipsit de principala lor armă — cavaleria ușoară. Pe deasupra, japonezii au renunțat la tactica lor obișnuită, preferînd în locul duelurilor individuale, lupta în grupuri mai mari. Iar noaptea, pirații niponi atacau în mod regulat corăbiile invadatorilor, care, pentru a putea fi apărate cît de cît eficient, erau strîns legate una de alta.

Neizbutind să pună piciorul temeinic pe uscat, la Hakata, corpul expeditionar mongol s-a reîmbarcat, pentru a face joncțiunea în golful Hirado, la apus de Kyushu, cu restul flotei

La sfîrșitul lunii iulie, cele 4 400 corăbii au intrat în golful Takashima, unde urma să aibă loc debarcarea principală a invaziei. Se părea că doar o minune îi mai putea salva pe japonezi. Și minunea a sosit.

La 14 august 1281 s-a stîrnit „vîntul divin" (kamikaze), care a spulberat corăbiile adunate în golf. Un taifun nimicitor a scufundat peste 4 000 corăbii. Supraviețuitorii care au izbutit să ajungă la țărm au fost uciși sau luați în robie. Pierderile în oameni ale flotei marelui han au fost apeciate la peste 100 000. Astfel lua sfîrșit visul lui Kubilay de a-și întinde stăpînirea și asupra „insulelor de la Soare-Răsare".

Din timp în timp, plasele pescarilor au mai scos la suprafață arme, amfore de piatră sau statuete ce aminteau locuitorilor de uriașa armadă care amenințase odată coastele Japoniei. ■

Nicolae KOSLINSKI

CLIO ANUNȚĂ

MOZART — O ENIGMĂ

Revista franceză *La Recherche* a anunțat recent că pentru prima oară, după aproape 200 ani de la moartea lui Wolfgang Amadeus Mozart (5 decembrie 1791), s-a putut avansa o explicație medicală întemeiată privind dispariția prematură a maestrului, la numai 35 ani *(Magazin istoric*, nr. 8/1970). Știrea a fost ulterior preluată de mai multe publicații, între care *L' histoire, Bild und Wissenschaft, Za rubejom*. După cum se știe, autorul *Nunții lui Figaro* a fost înmormîntat într-o groapă comună din împrejurimile Vienei. Zece ani mai tîrziu, în 1801, cînd s-a deschis mormîntul, unul dintre gropari, Joseph Roth Mayer, a recuperat în mod ilegal craniul răposatului, punîndu-l — peste alți cîțiva ani — la dispoziția unui cunoscut anatomist vienez, pe nume Jakob Hirtl.

Trecînd din mînă în mînă, craniul a intrat ulterior în posesia societății prietenilor muzicii din Viena, ajungînd într-un muzeu din Salzburg, unde se află și astăzi. Cercetătorii acestei instituții, cunoscînd peripețiile „obiectului", nu s-au putut declara satisfăcuți de mărturia unui oarecare gropar vienez. Era sau nu craniul lui Mozart? Numai criteriile științifice o puteau proba. Și așa a început o minuțioasă analiză antropologică, întreprinsă de paleontologul austriac G. Tichy, care a solicitat ajutorul unui cercetător științific francez, Pierre François Puesch, de la Muzeul omului din Paris. Prima surpriză: craniul aparținea într-adevăr unei persoane de origine bavareză, dar din punct de vedere morfologic era mai degrabă... feminin. Studiul mai atent a aprofundat analiza: era un craniu masculin totuși, dar deformat. „Analiza antropologică demonstrează — scrie Pierre-François Puech — că Mozart a avut un cap unicat". El prezenta o rară anomalie a craniului, așa-numita craniostenoză: în urma închiderii premature, în copilărie, a fontanelei, capul, continuînd să crească, s-a deformat; a apărut o adîncitură în osul craniului deasupra nasului și o protuberanță în partea de sus a frunții. Particularități vizibile de altfel și în portretele compozitorului din timpul vieții.

Procedînd, pe de o parte, la o fină analiză — cu ajutorul matematicii și informaticii — a distanței între ochi, nas și urechi, pe de alta, la compararea lor cu trăsăturile lui Mozart din picturile epocii, P.-F. Puech a putut stabili cu certitudine că craniul de la Salzburg aparține celebrului compozitor austriac.

Adîncindu-și investigațiile, medicii au descoperit urmele unei fracturi în partea stîngă a craniului, fractură provocată prin lovire de o scară sau de marginea unui trotuar. Or, se știe, Mozart suferea, spre sfîrșitul vieții, de atroce dureri de cap, tulburări de gust și de echilibru, anxietate etc. tot atîtea semne neurologice considerate astăzi consecințe ale unui șoc cerebral. Probabil că marele compozitor a fost victima unei căzături, care a antrenat declinul său progresiv, pînă în momentul morții.

În așteptarea bicentenarului morții lui Mozart, în 1991, ancheta medico-legală, încheiată astfel, a făcut obiectul unei expoziții la Marsilia.

F.D.

CINE ERA SAU CINE NU ERA SHAKESPEARE

William Shakespeare sau contele de Oxford? J.D. Reed ne va oferi răspunsul său la această intrebare, in rîndurile ce urmează. Încheiem astfel prezentarea amplului articol pe care il reproducem după revista americană Smithsonian **(aprilie 1987).**

Stratfordienii mai scot în relief şi un alt argument. Anume, că acea atît de ciudată conspiraţie a tăcerii *(conspiracy of silence)* pe seama adevăratei paternităţi a operei semnate de William Shakespeare, conspiraţie pe existenţa presupusă a căreia a fost elaborată — printre altele — pretenţia postumă privind paternitatea *(autorship)* contelui de Oxford, ar fi fost cu neputinţă să se menţină atîta amar de vreme, fără a fi deconspirată măcar în vreo singură lucrare memorialistică a contemporanilor sau a urmaşilor lui Shakespeare.

Specialist în informaţii — şi dezinformaţii! — Ogburn găseşte şi la această problemă esenţială un răspuns criptic, asemuit de autorul articolului cu o creastă de munte din cele mai abrupte *(rockiest)*, sau eventual cu o rachetă nucleară. În speţă, Ogburn socoteşte că taina contelui de Oxford ar fi fost pentru Anglia oficială un caz ultra-secret *(Ultra Top Secret,* sintagmă folosită de serviciile secrete americane pentru toate mesajele decodate provenind de la cea măi înaltă conducere germană şi japoneză în cursul celui de-al doilea război mondial). „Sute de oameni cunoşteau cuprinsul acestor mesaje U.T.P.; şi cu toate acestea nici astăzi, după 40 de ani nici o vorbă nu a fost rostită pe seama lor pentru a ajunge la cunoştinţa marelui public! Numai că — observă autorul articolului — comparaţia n-ar putea fi prea corectă. Căci, într-adevăr, una este să păstrezi anumite secrete care au contribuit la biruinţa aliaţilor în timpul unui război mondial [şi care ar mai putea sluji şi ulterior] şi alta era exigenţa menţinerii anonimatului unei opere ajunsă la o celebritate mondială *abia după moartea autorului*[1].

[1] Şi această formulă eliptică dovedeşte într-o oarecare măsură lacunele autorului ei. Într-adevăr, după ce operele lui Shakespeare s-au impus foarte curînd atenţiei publicului atît de neomogen care se îngrămădea în sălile de teatru elizabetane (dovadă aprecierile publicate, cum am văzut, de către Francis Meres în anul 1598), ele nu s-au mai bucurat de aceiaşi preţuire în epoca jacobeană (1603-1625) cînd publicul, tot mai aristocratic, prefera dramele melodramatice ale urmaşilor lui Shakespeare: Thomas Heywood (1570-1641), Th. Shirley (1596-1666), John Ford (1598-1640) sau comediile lui Ben Jonson (1572-1637) şi cele scrise în colaborare de către dramaturgii Francis Beaumont (1584-1616) şi John Fletcher (1579-1625), acesta din urmă fiind, cum am văzut, colaborator şi al lui Shakespeare (pentru *Regele Henric al VIII-lea).* Sub domnia frămîntată şi tragică a regelui Carol I, în ciuda excepţionalei afecţiuni învederată de acest suveran nefericit pentru opera lui Shakespeare — după cum o dovedesc adnotaţiile figurînd pe textele pieselor lui Shakespeare din biblioteca regală — popularitatea lui Shakespeare pare a nu fi făcut mari progrese, problemele politice copleşind opinia publică. După dezlănţuirea războiului civil (sau, cum îi spune istoriografia oficială britanică, *the Great Rebellion)* prin plecarea regelui cu partizanii săi la Oxford, adversarii regelui, al căror fier de lance pasional îl reprezentau puritanii, detestaţi de Shakespeare şi stigmatizaţi în unele din piesele lui, s-au răzbunat, impunînd Parlamentului, rămas la Londra ca reprezentant al puterii politice în Anglia, să voteze la data de 2 septembrie 1642 vestitul decret impunînd închiderea tuturor sălilor de teatru *(the closing of the theaters)* din motivaţii fideiste, fanatice şi obscurantiste. Decretul s-a executat în toate comitatele britanice aflate sub obedienţa Parlamentului, şi a rămas în vigoare pînă la Restauraţia Stuarţilor, rechemaţi de

clasele de sus la data de 25 aprilie 1660 în virtutea Convenției de la Breda încheiată anterior de către Parlament cu noul rege Carol al II-lea Stuart (1660-1685). În decursul acestor 18 ani de obscurantism oficial și de absolutism întruchipat de geniul militar și politic al *Lordului Protector*, Oliver Cromwell, societatea britanică urbană a fost expusă unui *stress anticultural fideist, habotnic;* unui șoc analizat în secolul nostru de marele poet, dramaturg și critic anglo-american T.S. Eliot (1888-4 ianuarie 1965), laureat al premiului Nobel pentru literatură în anul 1948, care a denumit consecințele acestui *șoc dogmatic: o disociere de sensibilitate (dissociation of sensibility)*, formulă deosebit de pregnantă, pe care mi-am îngăduit recent să o aplic și societății boierești și urbane din țările române intracarpatice, care a suferit și ea o asemenea *disociere de sensibilitate* sub impactul stăruitor pe toate planurile vieții politice, culturale și sociale, exercitate în mod planificat de regimul fanariot (1711-1821) și post-fanariot (1822-1866). Consecințele pentru intelectualitatea britanică, au fost îndelungate, scria T.S. Eliot, ele fiind astăzi încă prezente în unele domenii și sectoare ale societății engleze. În orice caz, *șocul anticultural* dezlănțuit de spiritul obscurantist, puritan a fost suficient de durabil pentru a așeza între opera lui Shakespeare și publicul britanic o perdea de fum, în unele momente echivalentă cu o cortină de fier, blocînd comunicarea intelectuală corectă. Ca urmare, chiar din primii ani ai Restaurației, după ce decretul puritan din 1642 a fost dat uitării și cultura oficială a fost îndrumată cu autoritate de Sir William Davenant (1606-1668), *Poet Laureate* între 1637-1668 — după moartea precedentului titular, Ben Jonson — Davenant se considera copil din flori al lui Shakespeare — piesele părintelui putativ al lui Davenant nu a mai putut înfrunta luminile rampei decît în urma unor prelucrări romantice și, de cele mai multe ori, nedibace pînă la extravaganță, orientate aproape constant spre înlocuirea finalurilor *totdeauna pilduitoare* cu năstrușnice finaluri de tipul *happy end* (Romeo și Julieta sfîrșesc prin a se căsători și a trăi mulți ani fericiți; Edmund se căsătorește cu Cordelia și este adoptat de regele Lear ca succesor al acestuia pe tron, Othello o iartă pe Desdemona, Hamlet se căsătorește cu Ofelia, se împacă cu Laertes, devenit cumnat al său și domnește ani mulți fericiți în Danemarca, etc. etc. Voga acestor năstrușnice *adaptations*, ai căror protagoniști au fost, succesiv, Sir William Davenant el însuși, marele poet catolic John Dryden (1631-1700), Nahum Tate (1652-1715), Thomas Shadwell (1642-1692), Colley Cibber (1671-1757) și mai ales actorul John Philip Kemble (1757-1823) a durat practic pînă în primele decenii ale secolului trecut și a fost reluată și în Franța începînd cu mijlocul Secolului Luminilor, mai ales datorită *adaptărilor clasicizante* riscate de însuși Voltaire și duse pînă la culmea neroziei de către academicianul Jean-François Ducis (1733-1816), care și-a îngăduit să redea în versiuni franceze, în strofe alexandrine, evident ritmate, principalele capodopere ale lui Shakespeare evident cu agreabile *happy ends* pentru fiecare, și uneori cu amalgamări ciudate cu teme dantești. De pildă, în *Romeo și Julieta* în versiunea franceză a lui Ducis, bătrînul Montague, tatăl lu Romeo, a fost azvîrlit în temniță de vrăjmașul său de moarte, Capoletto, și a fost în cele de pe urmă silit să se alimenteze cu carnea copiilor săi mai mici — frații lui Romeo — închiși în aceeași temniță cu el, și dispuși să se jertfească pentru îndestularea vremelnică a celui care-i zămislise. Este evident, reactualizarea vestitei teme a lui Ugolino della Gherardesca, atît de înfricoșător redată de Dante în *Inferno* (cîntul XXXIII, versurile 13-90) și redată atît de ridicol de Ducis sub o operă *piratată* de la Shakespeare.

Mi-am îngăduit această incursiune în domeniul *adaptărilor* pentru a stabili mai precis epoca în care a început marea vogă a operei lui Shakespeare, în Marea Britanie și în cîteva țări europene. În Anglia, în speță, după moartea autorului (1616), această vogă a evoluat destul de ciudat, cu avînturi și reveniri, pînă în 1642, cînd este oficial prohibită, vreme de 18 ani, de vindicta puritană.

A urmat o îndelungată epocă de peste un secol de prețuire pur formală a operei lui Shakespeare, adaptate pentru scenă ca să se satisfacă gustul unui public aproape integral analfabet și, ceva mai mult, influențat penibil de modelele post-clasicismului francez, modele absolut antinomice etosului britanic. Restaurarea tonalității corecte și a integralității operei shakespeariene a fost mai puțin opera poeților, criticilor și istoricilor literari, cît opera actorilor englezi, în prima linie a marelui David Garrik (1717-1779), care, după ce a întruchipat 20 de roluri din principalele capodopere shakespeariene, după ce a *adaptat Hamlet*, (în 1772), amputînd cîteva scene, a influențat reprezentarea pieselor lui Shakespeare în textul lor original — dacă nu și integral — și, în 1769, a organizat un excepțional *Festival Shakespeare* la locul de naștere al poetului, la Stratford-upon-Avon, familiarizînd astfel intelectualitatea europeană cu numele marelui poet și cu numele orașului în care acesta văzuse lumina zilei. În Europa, pionierii cultului lui Shakespeare s-au dovedit a fi germanii, care, încă din primele decenii ale Secolului Luminilor, au început să-i traducă și să-i reprezinte capodoperele, culminînd cu admirabilele traduceri, în metru original, desăvîrșite de doi scriitori de altminteri mediocri, August-Wilhelm von Schlegel (1767-1845) care a tradus 13 piese ale lui Shakespeare, și Johann Ludwig Tieck (1773-1853) care a tradus celelalte 24 de piese netraduse de către Schlegel. Se știe excepționala contribuție adusă de marele critic și dramaturg Gotthold Ephraim Lessing (1729-1781) la răspîndirea cultului lui Shakespeare în Germania și, din Germania, în Europa scandinavă și slavă, mai ales prin opera lui critică de bază, *Hamburgische Dramaturgie* (1767-1769). Pe urmele pionierilor germani s-au angajat, după o generație, traducători, critici și regizori scandinavi, polonі, ruși, italieni, spanioli, olandezi și, de pe la mijlocul veacului trecut, și români, în acțiunea

Cunoscuții shakespeareologi menționați mai sus, profesorii Evans și Levin, au susținut, în studiul lor excesiv de critic[1] publicat, cum am văzut, în *Harvard Magazine*, împotriva pretențiilor exorbitante ale lui Charlton Ogburn, o părere cît se poate de firească pentru orice minte de intelectual preocupat de esența spiritului creator în cultura omenirii. Anume, că în nici un caz nu trebuie să ne mărginim la o analiză exclusiv de valoare autobiografică sau biografică a unei opere culturale de imaginație[2]. Amîndoi consideră că autorii anti-stratfordieni păcătuiesc vizibil atunci cînd, scriu ei, presupun „că piesele lui Shakespeare, piese care, *în marea lor ma-*

---

de prețuire și de valorificare a operei lui Shakespeare. Vedem deci că adevărata vogă a acestei opere a început, practic, *aproximativ după un veac și jumătate de la moartea autorului ei*, și nu în toate țările europene. (Cf. Lucrarea de sinteză *Introducere în Shakespeareologie*, de Dan A. Lăzărescu, București, Editura Univers, 1974, 668 pagini, care procedează la un inventar sistematic al diferitelor școli de shakespeareologie din Marea Britanie și din alte țări, între anii 1616-1970. Cu toate exigențele obscurantiste ale editurii care, pentru prezervarea spațiului tipografic, a amputat aproape două treimi din textul original, această lucrare de sinteză rămîne singurul repertoriu critic al problemei în românește.

[1] Autorul studiului folosește chiar calificativul de *rebutal*, desprins din terminologia juridică anglosaxonă și însemnînd respingerea alegațiilor adversarului.

[2] O asemenea analiză a fost concepută în critica franceză mai cu seamă de către marele istoric, critic și filosof Hippolyte Taine (1828-1893) care a folosit-o, cu rezultate de altminteri îndoielnice, în cele două sinteze mai importante publicate de el: *Histoire de la litterature* (1864-1872), și mai cu seamă *Les Origines de la France Contemporaine* (1875-1893), prima lucrare conținînd 5 volume, a doua 6 (în edițiile mai noi, 11; e vorba, după cum se știe, de o critică necruțătoare a ideologiei și a protagoniștilor revoluției burgheze din Franța din 1789-1799. Taine era puternic influențat de *metoda pozitivistă*, propusă de Auguste Comte și orientată de istoricii germani spre *Historismus*, metodă care tinde să pună accentul exclusiv pe *documentul* scris și sfîrșește astfel foarte curînd să întunece adevărata *inteligență istorică*, însușire specifică, destul de rară, și care nu se aseamănă cu *inteligența științifică* și în nici un caz cu *inteligența matematică*.

joritate[1], au fost concepute pe baza unor *lucrări tipărite* anterioare, aparținînd altor autori[2], și adaptate de Shakespeare la convențiile specifice mentalului cultural al epocii lui[3], ar putea fi folosite ca tot atîtea capitole ale unei autobiografii[4].

Nu se poate tăgădui, prin urmare, existența unui *dosar Shakespeare*, a unui *contencios Shakespeare*[5], care dăinuie de cîteva sute de ani, în decursul cărora a dat naștere unor aprinse dezbateri, alimentate de cercetări critice savante, de incursiuni eulogistice și de extrapolări conjecturale. Fie că această situație a putut avea și unele roade temeinice, fie că nu, *dosarul Shakespeare* nu pare să aibă vreo șansă să fie închis într-un viitor previzibil...

La urma urmelor, cine a fost William Shakespeare?

Am ajuns acum la un punct la care ne-am simți ispitiți să răspundem la o asemenea întrebare așa cum a răspuns actorul Ian McKellen: El a fost un om care se numea Shakespeare[6]. Se prea poate ca Ogburn să fi izbutit să facă să se cutremure destul de puternic turnul de fildeș înălțat de shakespeareologii stratfordieni; numai că, de dărîmat, el nu a izbutit să-l dărîme.

Nu există nici o dovadă convingătoare care să ne poată determina să credem că omul născut la Stratford nu ar fi scris piesele puse pe numele lui William Shake-

---

[1] Se știe într-adevăr, că numai trei piese din canonul shakespearian, și anume: *Zadarnice necazuri de iubire*, *Nevestele vesele din Windsor* și, cu oarecare discuții, *Furtuna*, își datorează subiectul exclusiv — sau mai prudent *aproape exclusiv* — autorului lor; toate celelalte au fost concepute pe baza unor teme figurînd în lucrări publicate sau traduse în limba engleză în timpul vieții autorului.

[2] Printre care: Plutarc (autor familiar lui Shakespeare prin traducerea în limba engleză a *Vieților paralele* de către Sir Thomas North (1535-1601) sub titlul de *The Lives of the Noble Grecians and Romans*, 1579), care i-a pus la dispoziție subiectul și numeroase amănunte pentru: *Coriolan*, *Iuliu Cezar*, *Antoniu și Cleopatra* și *Timon din Atena*, ca și pentru unele personaje (Theseu) din *Visul unei nopți de vară*; cunoscutul cronicar englez Raphael Holinshed (+ 1580), ale căror cronici tipărite în 1577 și retipărite în 1587 i-au dat lui Shakespeare prilejul să se documenteze temeinic pentru piesele sale istorice (cu excepția *Regelui Henric al VIII-lea*, de care Holinshed nu s-a ocupat) ca și pentru *Macbeth* sau *Cymbeline*. O adaptare a cronicei lui Geoffrey de Monmouth (+ 1154): *Historia Regum Britaniae* (cca. 1137), pentru *Regele Lear*. Cronicarul danez Saxo Grammaticus (1150-1200), a cărui operă istorică, *Gesta danorum*, sau *Historiae Danicae* (cca. 1185-1200) conține povestea lui Hamlet, preluată de publicistul francez François de Belleforst (1530-1583) în ale sale *Histoires tragiques* (1566) traduse în limba engleză de către Sir Geoffrey Fenton (1539-1608) în 1567; și din care Shakespeare s-a inspirat nu numai în *Hamlet*, dar și în unele scene din *Mult zgomot pentru nimic*, *A 12-a noapte* și *Totul e bine cînd se sfîrșește cu bine*. Plautaua *(Menechmii*, pentru *Comedia erorilor)* și chiar *Iliada* lui Homer (pentru *Troilus și Cressida)* au fost și ele izvoare de inspirație pentru Shakespeare, ca și un mare număr de povestitori italieni, în frunte cu Giovanni Boccaccio (1313-1375), din al cărui vestit *Decamerone* (compus între anii 1350-1355) Shakespeare a împrumutat tema celei de-a noua povestiri din ziua a III-a pentru a o dezvolta în *Totul e bine cînd se sfîrșește cu bine* (pățaniile Gilettei de Narbona devenită eroina Helena) și din al cărui *Il Filostrato* (1358) Shakespeare s-a inspirat pentru unele scene din aceiași *Troilus și Cressida*; și cu Matteo Bandello (1480-1562), și parțial traduse în franceză și engleză — Shakespeare s-a inspirat pentru unele teme din *Romeo și Julieta*, *A Douăsprezecea noapte* și *Mult zgomot pentru nimic*. Este posibil ca Shakespeare să fi cunoscut poveștile italiene prin grija vestitului savant italian protestant *Giovanni Florio* (1554-1625) refugiat în Anglia unde, după ce și-a luat diploma de doctor la Universitatea din Oxford, a ajuns epitropul și preceptorul tînărului conte de Southampton, patronul recunoscut al lui Shakespeare. Florio — care a fost, foarte probabil, adus pe scenă de Shakespeare în personajul sfătos, dar ridicol, institutorul Holofernes, din *Zadarnice necazuri de iubire*, i-a putut pune la dispoziție lui Shakespeare texte proprii din care poetul s-a putut inspira pentru *Îmblînzirea scorpiei* și texte provenind de la alți povestitori italieni pentru subiectul: *Othello (Hecatommithi*, 1565, opera lui Giovanni Battista Giraldi, mai cunoscut sub pseudonimul de *Cinthio* (1504-1573); *Măsură pentru Măsură* (idem); *Negustătorul din Venezia (Il Pecorone*, al lui Ser Giovanni Fiorentono); *A douăsprezecea noapte (Gli Ingannati*, anonimă, 1537). În sfîrșit, cel puțin două comedii ale lui Shakespeare, și anume *Cei doi nobili din Verona* și (probabil) și *Cum vă place* au fost inspirate de celebra pastorală barocă a portughezului Jorge de Montemayor (1521-1561), *Diane Ennamorade* (1559), lucrare care s-a bucurat de o vogă excepțională în întreaga Europă occidentală, mai cu seamă în traducerile ei în limba franceză (1578) și în limba engleză (1582, publicată în 1598). *Titus Andronicus*, *Poveste de iarnă*, *Cymbeline*, au fost și ele înrîurite de mai mulți autori străini. Geniul lui Shakespeare pare deci a fi fost lipsit de inventivitate *pentru subiecte*; dar rămîne fără de pereche pentru orientarea morală a fiecărui subiect împrumutat de la alții spre o tonalitate în același timp coerentă pînă la uniformitate (în morală nu există antinomii și anevoie există nuanțe) și structurată pe cele mai înalte idealuri moștenite de la etosul cavaleresc generat cu sprijinul inteligenței din sînul societăților feudale.

[3] Formulă care învederează lipsurile autorului, care pare a-l fi confundat pe Shakespeare cu Marlowe, poet de mare vigoare, care într-adevăr a întruchipat avîntul romantic și individist exacerbat, *specific* Renașterii tîrzii în Anglia anglicană; în vreme ce criptocatolicul William Shakespeare rămîne credincios în absolut toate lucrările lui moralei medievale cavalerești, în nici un caz protestante și individualiste.

[4] Aici se încrucișează cît se poate de limpede o serie de tendințe specifice diferitelor grupe de shakespeareologi: *Scholars*, care folosesc precumpănitor metodele de cercetare specifice *istoriei literare*, deci *diacroniei*, îndeobște în spirit limitat pozitivist, deci documentarist; și *Critics*, care folosesc metode de investigație în general *sincronice* și frecvent *comparatiste*. Zăbovind de peste 40 de ani asupra operei lui Shakespeare, ca să-i traduc pînă astăzi 26 de piese, și asupra a cîtorva sute de lucrări de shakespeareologie, am ajuns la concluzia că, după cum există o *inteligență istorică*, a cărei carență îl transformă pe un istoric într-un simplu *erudit* — în cel mai bun caz! — există și o *inteligență shakespeareologică*, atestată, după modelul celei istorice, printr-o anumită *intuiție profundă*, susceptibilă să azvîrle lanțuri dialectice între opere, personaje și ideologii, și să deslușească, în aprecierile criticilor sau istoricilor literari care se pretind de-a valma *shakespeareologi*, ceea ce este corect de ceea ce pare aberant; cum ar fi de pildă, să faci din aristocraticul criptocatolic William Shakespeare un exponent al individualismului Renașterii sau al democrației!

[5] Autorul articolului folosește chiar sintagma brutală de *Shakespeare war* (războiul în jurul operei lui Shakespeare).

[6] Formula o reproduce de fapt pe aceea — celebră la vremea ei — folosită acum aproape un secol de către George Bernard Shaw (1856-1950) care, deși critica, evident, tonalitatea aristocratică a ideologiei shakespeariene, și deși îngăduia să se pună problema dacă nu cumva propria lui operă dramatică era „superior to Shakespeare's" (absurditate elementară), a găsit cîndva o formulă de spirit pentru a tranșa mult disputata — mai cu seamă începînd cu anul nașterii lui Shaw! — problemă a paternității operelor lui Shakespeare. Anume, aprecia Shaw, operele acestuia ar fi fost scrise *„de un necunoscut de geniu care se numea, pare-se, William Shakespeare..."*

speare. Numai că, dacă se va dovedi vreodată temeinic că nu acesta din urmă a fost autorul operei puse pe numele său, atunci, cum o spune cît se poate de limpede Ogburn, acest adevărat autor nu poate fi decît contele de Oxford[1].

Poate. Dar într-una din piesele puse, cu drept cuvînt sau nu, pe numele lui William Shakespeare, apare pe scenă un spiriduș, pe nume Puck, care exclamă, la un moment dat: „O Doamne! Cît de nerozi mai sînt și muritorii aceștia!"[2].

Postfață

Studiul ziaristului american J.D. Reed poartă pecetea obișnuită a genului. Admirabil compus, ca stil, se pricepe să capteze atenția cititorilor, tocmai prin lipsa lui relativă de profunzime și chiar de cunoaștere a problemelor shakespeareologiei. Așa cum este, cu sau fără notele de subsol ale subsemnatului, cititorii *Magazinului istoric* pot culege dintr-însul infinit mai mult decît ar putea culege ei din puținele lucrări în limba română consacrate lui Shakespeare. Cît despre shakespeareologia propriu-zisă, cititorii români ar fi putut avea la dispoziție o singură lucrare, acea a subsemnatului, tipărită în anul 1974, dar, în urma orientării ciudate a redacției editurii, într-un număr atît de ridicol de exemplare încît din primele zile a devenit practic intruvabilă.

Cît despre teza susținută de fostul funcționar al serviciilor secrete americane, Charlton Ogburn, departe de a constitui, cum ar spune americanii, *a primer* (noutate, trufanda), ea a mai fost susținută, poate nu cu atîta patimă și atîta ingeniozitate antishakespeariană, de mai mulți alți *aventurieri culturali* anglo-americani. Este adevărat, cum observă Reed, că prima oară teoria care atribuie contelui de Oxford paternitatea integrală a operei lui Shakespeare a fost susținută de către un autor cu nume, cum am văzut, predestinat, J. Thomas Looney, în anul 1920, în atmosfera agitată care a urmat primului război mondial. Lucrarea lui Looney a stîrnit, într-adevăr, oarecare senzație și a contribuit, în anii următori apariției ei, la constituirea unei asociații particulare intitulate *The Shakespeare Fellowship*, asociație care, deși inițial afișa obiective de cercetare imparțială, a sfîrșit prin a aluneca pe panta sectară umbrită de colorile contelui de Oxford, ai cărui descendenți trăiesc și astăzi în castelul familiei.

În anul 1928, sub auspiciile acestei asociații, a văzut lumina tiparului o foarte importantă biografie intitulată *The Seventeenth Earl of Oxford, 1550-1604*, al cărui autor, savantul istoric Bernard M. Ward, susținea paternitatea contelui de Oxford la opera lui Shakespeare, pe baza unui material biografic în parte inedit, cu o deosebită virtuozitate. Opinia publică britanică se mai calmase la acea dată și avea numeroase disponibilități de hoinăreală retrospectivă. Lucrarea savantă a lui Ward a stîrnit prolificitatea lui Percy Allen, care, începînd cu anul 1930 a publicat o serie întreagă de lucrări pe aceiași temă, culminînd cu aceea publicată în anul 1947[3] sub titlul cel puțin ciudat de: *Talks with Elizabethans, Revealing the Mystery of „William Shakespeare"* (Convorbiri cu elizabetanii, dezvăluind taina lui „William Shakespeare")[4]. În această lucrare, Allen aduce o dovadă irefutabilă; și anume că izbutise să se pună în contact cu un mediu de o integritate intelectuală absolută, pentru care fusese un simplu joc să se pună în contact cu spiritele lorzilor Oxford și Bacon și chiar acela, mai umil, al lui William Shakespeare, care îi împărtășiseră în colectiv taina triplei lor existențe: anume, că toți trei împreună, într-o frățească emulație, în ciuda de-

---

[1] Altă apreciere absolut gratuită! Există, într-adevăr, mulți alți *claimants*, cu dosare mai temeinic alcătuite de erudiți antistratfordieni, în primul rînd, cum am văzut, cancelarul Lord Bacon of Verulam, dar și William Stanley, al șaselea *Earl of Derby* (1561-1642), al cărui dosar a fost alcătuit încă din anii 1891-1892 de către genealogistul britanic James Greenstreet, recompletat în 1915 de Robert Frazer în lucrarea lui *The Silent Shakespeare*, și reluat, cu o pasiune destul de puțin asociată îndeobște erudiției, de un foarte mare istoric francez, Abel Lefranc, într-o serie de lucrări avînd ca titlu comun acela de: *Sous le masque de William Shakespeare: William Stanley, VI-e Comte de Derby* (vol. I, Paris, 1919, vol. II, *ibid.* 1932); colorile contelui de Derby au fost recent susținute și de fostul decan al Facultății de științe din Liverpool, Dr. A. Titherley, în *Shakespeare's Identity* (1952). Pe tușe mai așteaptă și alți *claimants* de rang înalt, cum ar fi Roger Manners, al 5-lea *Earl of Rutland* (+ 1612), ale cărui colori sînt susținute de shakespeareologii germani Peter Alvor (1906) și Karl Bleibtreu (1907) și de belgianul Célestin Demblon (1612), ca și, mai recent, de către rusul Piotr Porokovșciko (1940 și 1955) și englezul Claud W. Sykes. În sfîrșit, o teorie ingenioasă — din nefericire integral contrazisă de investigațiile stilistice și imagistice din secolul nostru, investigații atestînd, fără drept de apel, *unitatea stilistică, de tonalitate și de etos a operei integrale a lui Shakespeare* — a fost susținută în anul 1956 de către savantul englez A.J. Evans în lucrarea lui publicată la acea dată sub titlul de *Shakespeare's Magic Circle* (Cercul de vrajă al lui Shakespeare). După această teorie, opera lui Shakespeare, chiar dacă a fost într-o anumită măsură alcătuită de Shakespeare el însuși, a fost mult înrîurită de ideile și chiar de intervențiile în text ale unor nobili de rang înalt, în frunte cu al șaselea conte de Derby, dar, alături de care au activat în același sens, chiar dacă în mai mică măsură, conții de Oxford și de Rutland și chiar cancelarul Lord Bacon...

[2] *„Lord! What fools these mortals be!" (Visul unei nopți de vară*, Actul III, scena 2-a).

[3] Prin urmare, printr-o curioasa coincidență, tot după doi ani de la încheierea unui război mondial, ca și lucrarea anterioară a lui Looney!

[4] De observat *ghilimelele* între care figurează, în titlul lucrării lui Percy Allen, numele lui „William Shakespeare", cu aceiași funcție peiorativă cu care sînt folosite îndeobște ghilimelele pentru a pomeni de *„the philosophers"* care, în Secolul Luminilor, au elaborat acea *Heavenly City* a progresului ireversibil al omenirii pe cale pașnică, cum a analizat problema în anul 1930 un mare istoric american, Carl Lotus Becker, stigmatizînd pe intelectualii care au contribuit din răsputeri la pregătirea și dezlănțuirea „revoluției burgheze" din Franța.

osebirilor de clasă socială, se puseseră pe lucru și duseseră la bun sfîrșit o operă pe care — fără să ni se explice pentru care rațiuni anume; poate prin simplă tragere la sorți — hotărîseră s-o pună exclusiv pe seama lui Shakespeare.

Teza are cel puțin două merite: că recurge la luminile mai presus de orice critică ale ocultismului; și că explică — așa cum nu face Ogburn și cum Reed nu insistă suficient — penibila lacună de timp 1604-1616, adică cei 12 ani scurși de la moartea contelui de Oxford pînă la moartea lui William Shakespeare. În speță, cele aproximativ 12 lucrări care au văzut lumina tiparului pe numele lui William Shakespeare *după anul 1604 cînd a murit contele de Oxford*[1], ar fi putut, dacă adoptăm integral teoria lui Ogburn, să fi fost scrise tot de contele de Oxford, *înainte de decesul său*. Numai că, pentru a nu răni susceptibilitățile feminine ale reginei Elizabeta I-a[2], aceste 12 piese nu ar fi fost publicate înainte de decesul reginei (în luna martie 1603) și toate aceste piese au fost păstrate cu grijă, în manuscris, numai cîteva din ele fiind tipărite de oamenii de încredere ai defunctului conte de Oxford după decesul acestuia, majoritatea fiind predate în vrac actorilor Hemminge și Condell ca să fie incluse în vestita ediție a operelor complete ale lui Shakespeare, în *I Folio* din 1623, noiembrie. Acum prin născocirea teleghidată de spiritele celor în cauză și însușită de Allen, orice dificultate încetează. În speță, fiind vorba de un adevărat triumvirat de autori, supraviețuitorii, William Shakespeare pînă la moartea lui în anul 1616, Sir Francis Bacon pînă la moartea lui, ca lord fost cancelar, în 1626, au avut tot timpul, nu numai să completeze opera lor comună, dar, în ceea ce-l privește pe acesta din urmă, să supravegheze, din umbră, integrala ei editare, în luna noiembrie 1623, în celebrul *I Folio!*

Seria de lucrări menționate mai sus a ajuns în mîinile părinților americani ai lui Charlton Ogburn, Charlton Senior și Dorothy, care și-au găsit o ocupație utilă redactînd și publicînd un volum — asupra căruia Reed nu stăruie cîtuși de puțin — în nu mai puțin de 1 297 de pagini, sub titlul de *The Star of England*, *„William Shakespeare"*, *Man of the Renaissance*. Deci, tot cu ghilimele peiorative. După o *editio princeps* publicată în 1952, cei doi soți au simțit nevoia să-și revizuiască pruncul literar — cel trupesc era la acea dată prea în vîrstă, și încă funcționar de stat, ca să mai poată fi revizuit — și au publicat o a doua ediție, la fel de voluminoasă, dar revizuită, tot la New York, în anul 1955. Printre excepționalele produse ale revizuirii figurează, între altele, descoperirea că patronul lui Shakespeare, contele de Soumthampton, Henry Wriothesley (se pronunță Risli) ar fi fost copilul din flori al contelui de Oxford și al reginei „fecioare" (putem pune și noi ghilimele) Elizabeta I-a, fiu născut în anul 1573[3].

Este probabil că lucrarea colectivă a soților Ogburn să fi stimulat, în afară de zelul feciorului lor — care poartă același nume ca și al părintelui său — și zeul „shakespeareologului" (alte ghilimele) Charles W. Wadsworth, care, în lucrarea lui publicată în anul 1958 sub titlul răzbu-

(Continuare în p. 57)

[1] Calculul nu poate fi făcut cu certitudine, de vreme ce majoritatea acestor 12 piese au fost — sau nici măcar n-au fost — înregistrate la vremea lor în *The Stationer's Register*. E vorba însă de două din „tragediile romane": *Coriolan* și *Antoniu și Cleopatra*; de marile tragedii *Regele Lear*, *Macbeth* și *Cymbeline*; de *Troilus și Cresside* (discutabil).

[2] Se știe că unii shakespeareologi, în frunte cu unul din cei mai de seamă dintre ei, Charles Jasper Sisson (1885-1972), profesor la Universitatea din Londra și membru al lui *Shakespeare Institute*, au atras atenția asupra faptului că, în toate piesele reprezentate sau publicate de Shakespeare în timpul domniei reginei Elizabeta I-a, rolurile feminine — întruchipate de altfel, după cum se știe, de adolescenți imberbi, femeile neputînd fi actrițe în Anglia elizabetană — sînt îndeobște *pozitive*, cu o singură excepție, aceea a reginei gote Tamora, monstrul din *Titus Andronicus*; dar era vorba de o străină și de o păgînă ceea ce atenua impresia penibilă. Abia sub domnia regelui James I (1603-1625) a cutezat Shakespeare să aducă pe scenă eroine înspăimîntătoare, ca fiicele mai mari ale regelui Lear (Goneril și Regan) și mai ales Lady Macbeth. Sub domnia reginei Elizabeta I-a a putut apărea pe scenă un monstru politic ca regina Margareta de Anjou, dar așa o zugrăveau cronicele.

[3] Această „maternitate" ar explica de ce regina nu l-a decapitat pe contele de Southampton atunci cînd acesta a participat la extravaganta insurecție dezlănțuită la data de 8 februarie 1601 la Londra, în vederea îndepărtării de pe tron a reginei Elizabeta I-a; insurecție orientată împotriva reședinței reginei, palatul Whitehall și la care shakespeareologii apreciază că s-ar referi Shakespeare, atunci cînd îl pune pe regele Claudius al Danemarcei să caracterizeze insurecția similară a lui Laertes, fiul ucisului Polonius, în *Hamlet* (Actul IV, scena 5-a, rîndurile 120-125). O altă asemenea *Topical reference* la uneltirea pusă la cale de conții de Essex și de Southampton împotriva reginei Angliei pare a fi făcută de Shakespeare într-o comedie compusă după toate probabilitățile în primele luni ale secolului al XVII-lea și anume în spumoasa *Mult zgomot pentru nimic*, cînd Héro, eroina piesei, îi pomenește bunei ei prietene, spiritualei Lady Beatrice, „de favoriții care, înălțați/ La rang de frunte de puternici principi/ Trufia și-o îndreaptă împotriva/ Puterii care le-a îngăduit-o... (Actul III, scena 1-a, versurile 7-11). Se știe că, după un dramatic proces de înaltă trădare și de *lèse-majesté*, în decursul căreia a avut loc o confruntare aprigă între capul uneltirii, contele de Essex, și feciorul defunctului lord Burghley, lord Robert Cecil, cocoșatul secretar de stat al reginei Elizabeta I-a, Sir Francis Bacon, multă vreme prieten al contelui de Essex și al contelui de Southampton, în calitate de acuzator public, a cerut osîndirea ambilor conți la pedeapsa capitală; și curtea a pronunțat această sentință. În cele din urmă însă, contele de Essex a fost executat singur în dimineața zilei de 25 februarie 1601 pe cînd contele de Southampton și-a văzut osînda schimbată în închisoare pe viață, de către milostivirea reginei, în urma intervenției în acest sens a lui Sir Robert Cecil (ulterior creat marchiz de Salisbury 1563-1612 și, cît a mai trăit, rămas sfetnic de căpetenie al reginei și apoi al urmașului acesteia la tron, regele James I (1603-1625), care, de altfel, la suirea lui și pe tronul Angliei — fusese din fragedă copilărie proclamat rege al Scoției, fiind singurul fiu și moștenitor al nefericitei regine Maria Stuart (1542-1587) — a binevoit să-l grațieze pe contele de Southampton și să-l elibereze din temniță. Născut în 1573, contele de Southampton a trăit pînă în anul 1624.

SEPTEMBRIE 1940

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

• Curier diplomatic: **se desfiinţează la 9 septembrie oficiile diplomatice ale României din Ciudat de Mexico, Copenhaga, Helsinki, Teheran şi Rio de Janeiro; la 11 septembrie Ambasada României în Grecia este transformată în legaţie, iar la 12 septembrie relaţiile diplomatice dintre România şi guvernul de la Vichy se reduc la nivel de legaţie; la 23 septembrie Ambasada României la Ankara se transformă în legaţie.**

• Cu ocazia **comemorării a 50 ani de la moartea poetului Vasile Alecsandri, presa îi dedică numeroase pagini. Astfel, ziarul** Argus **din 8 septembrie, sub semnătura lui T. Pisani, scrie: „Ţării i-a închinat ei toate bătăile inimii lui, i-a plîns durerile, i-a cîntat bucuriile, i-a mîngîiat dorurile, a îmbărbătat-o în vremi de cumpănă, a apărat-o, i-a înălţat mîndria. A luptat cu înflăcărare pentru Unire, pentru doborîrea barierelor dintre români: «Vin la Milcov cu grăbire,/ Să-l secăm dintr-o sorbire,/ Ca să treacă drumul mare,/ Peste-a noastre vechi hotare»".**

Răsfoind ziarele din 1890 care descriu moartea poetului, citim următoarele: „În clipa cînd corpul poetului, ce nu se mai vedea de sub flori, fu lăsat la locul de veci de nouă dorobanţi vasluieni şi cu «sergentul zece», oştenii lui Peneş Curcanul, ale căror fapte le-a cîntat cu atîta vrednicie, a vorbit Dimitrie Sturdza, în numele Academiei: «Cincizeci de ani Vasile Alecsandri a stat necontenit în faţa naţiunii, cîntînd cele mai gingaşe simţiri şi emoţiuni ale inimii omeneşti, descrîind cu cuvinte fermecătoare frumuseţea ţării şi traiul poporului, puind dinaintea noastră imaginea gloriei strămoşeşti. Cincizeci de ani a luptat cu cei mai voinici şi mai inimoşi fii ai naţiunii, ca să capete şi drepturi

Scena politică internă a acestei luni de început de toamnă este marcată de schimbări fundamentale de regim politic în ţara noastră. Cu ajutorul presei de epocă, vom căuta să derulăm succesiunea acestor evenimente:

În seara zilei de 3 septembrie legionarii ies în stradă, atacă principalele instituţii publice şi cer abdicarea regelui Carol II. Toate aceste acţiuni produc panică la Palat. Constatînd incapacitatea guvenului Gigurtu de a stăpîni situaţia din ţară, regele îl îndepărtează de la cîrma statului, iar la 4 septembrie, orele 12, generalul Ion Antonescu este numit preşedinte de consiliu. În după-amiaza aceleiaşi zile, Antonescu, în noua lui calitate, dispune eliberarea tuturor legionarilor arestaţi. În dimineaţa zilei următoare la ora 3.50, Carol II semnează decretul prin care suspendă Constituţia adoptată cu doi ani în urmă, dizolvă Parlamentul şi investeşte pe I. Antonescu cu depline puteri pentru conducerea statului român.

În zorii zilei de 6 septembrie, la ora 6.10, Carol II abdică în favoarea fiului său, iar a doua zi părăseşte ţara[1]. „La orele 9.30 la Palatul regal — relatează *Timpul* din 8 septembrie — Maiestatea Sa regele Mihai I depune jurămîntul în faţa domnului general I. Antonescu, şeful statului şi preşedintele Consiliului de Miniştri, a I.P.S. Nicodim, patriarhul României şi a domnului D.G. Lupu, primul preşedinte al Înaltei Curţi de casaţie"[2].

„Ordinea făcută sus, cere ordine jos". Aşa îşi începe generalul Antonescu *Apelul la ordine* adresat întregii ţări. „Numai ordinea poate să fie răspunsul pe care-l dă azi naţiunea actului pe care l-a primit. Nici o zbuciumare. Ajunge. Tineretul a sîngerat desigur şi a suferit adînc. Am suferit şi eu. Dar sîngele nu poate fi răscumpărat cu sînge şi nici suferinţa prin noi suferinţe. Nu-şi iubeşte ţara, nu cinsteşte neamul şi nu respectă ceasul, cel ce face altfel. Nici o violenţă. În contra nimănui. Cu atît mai puţin în contra nevinovaţilor soldaţi sau gardieni aflaţi la datorie. Şi pentru ca ordinea să fie imediat dobîndită şi nici un duşman lăuntric să nu încerce să folosească dezordinea opriţi manifestaţiile şi nu lăsaţi pe provocatori să calce în numele vostru prima lege: *disciplina*".

Printre primele decrete-legi date de generalul Antonescu, numărăm doar cîteva, aşa cum apar în presa bucureşteană din urmă cu cinci decenii: desfiinţarea demnităţii de consilier regal;

---

[1] Despre acest eveniment, vezi grupajul din acest număr şi *Magazin istoric*, nr. 9/1967.

[2] Pentru a uşura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele din ziarele sau din însemnările vremii. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepţii, cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Crucea de la groapa comună a celor 157 români uciși de trupele horthyste în localitatea Ip din județul Sălaj, la 14 septembrie 1940

Statuia lui Avram Iancu de la Tg. Mureș a fost demolată și adusă la Turda

sistarea apariției ziarului *România*, organul de presă al Frontului Renașterii Naționale; decret-lege privind controlul fondurilor întrebuințate pentru înzestrarea armatei; decret-lege stabilind controlul averilor foștilor demnitari ai statului; decret-lege privitor la regimul Străjii țării; decizie privitoare la unele uniforme. Titlul oficial al generalului Ion Antonescu este acela de „Conducător al statului"; în raporturile scrise și verbale cu conducătorul statului se va întrebuința formula „Domnule general"; calificativul de „Excelență" sau oricare altul se desființează pentru toți și pentru totdeauna. Totodată, regele Mihai I este înălțat la gradul de general de divizie pe data de 14 septembrie; maior Mircea Tomescu este numit aghiotant regal, iar lt. colonel Dumitru Dămăceanu adjutant al regelui.

Pe 14 septembrie, România este decretată stat național-legionar. Mișcarea legionară este singura mișcare politică recunoscută în noul stat, iar Horia Sima este comandantul ei. Iată acum și lista noului guvern, reprodusă după ziarul *Timpul* din 16 septembrie: generalul Ion Antonescu, conducătorul statului român și președintele Consiliului de Miniștri; Horia Sima, ministru secretar de stat, vicepreședinte al Consiliului; prof. Gh. Leon, ministru secretar de stat la departamentul economiei naționale; general Constantin Petrovicescu, ministru secretar de stat la Departamentul afacerilor interne; prof. Traian Brăileanu, ministru secretar de stat la departamentul educației naționale, cultelor și artelor; prof. Mihai A. Antonescu, ministru secretar de stat la Departamentul justiției; Mihail Sturdza, ministru plenipotențiar, ministru secretar de stat la Departamentul afacerilor străine, ș.a.m.d.

Alex. Constant, subsecretarul de stat al presei și propagandei, face la 25 septembrie o serie de declarații corespondenților presei străine în România: „Nu simplă înlocuire de persoane, ci revoluție de structură. Ea așează statul românesc pe bazele realităților naționale așa cum a dorit-o «Căpitanul» și a realizat-o generalul Ion Antonescu. Revoluția legionară, a patra revoluție națională din Europa nouă, împreună cu cea fascistă, național-socialistă și spaniolă, a rupt definitiv cu trecutul.

Noul stat românesc se rînduiește automat prin fundament, ideologie și tendințe pe linia Axei Berlin—Roma. Raporturile noastre cu celelalte state vor ține seama de noua orientare. Cu vecinii, dorim sincer colaborarea economică, culturală și înlăturarea orcăror motive de fricțiune. Revoluția naționalistă este opera tinereții. De la acest tineret se așteaptă «omul nou» românesc, o rea-

Cronică măruntă

ce păreau pentru totdeauna pierdute, ca să asigure urmașilor o patrie cu un viitor demn de originea și de trecutul neamului românesc. Cincizeci de ani a fost Alecsandri unul din cei mai de frunte, acolo unde era de lucrat și de muncit. El a fost unul din fruntașii acelei generații, care veșnic va sta exemplu de cugetări și de fapte de desinteresare și de devotament, de curaj și de moderație, de simțământ, de datorie și de neobosită voință».

● 18 septembrie: **Teatrul Național își redeschide porțile. Ca un omagiu adus poetului Vasile Alecsandri, stagiunea începe cu** Ovidiu, **piesă în versuri în cinci acte. Tot cu ocazia comemorării a 50 ani de la moartea lui Vasile Alecsandri, Teatrul din Sărindar își deschide stagiunea (pe 27 septembrie) cu un spectacol festiv:** Cîntece comice **create de Matei Millo și Luchian și anume:** Chirița în voiaj, **interpretată de Maria Filotti,** Barbu Lăutarul, **spus de N. Soreanu,** Haimana **și** Gură cască, **în interpretarea lui Ion Manu ș.a.**

● Directoarea **Teatrului „Regina Maria", Lucia Sturdza Bulandra — stîrnește admirația prin creația sa din** Părinții teribili, **de Jean Cocteau.**

● Iași 19 septembrie: **de dimineață, un grup de legionari, incolonați și în uniforme, se îndreaptă spre grădina publică din str. Lăpușneanu. Aici, ei distrug statuia lui I.G. Duca. Tot timpul se cîntă imnuri legionare.**

● La Biserica Albă **din București are loc o rugăciune pentru „sufletul primului și neînfricatului zburător român Aurel Vlaicu". Cu acest prilej, ziarul** Timpul **din 4 septembrie reproduce cîteva rînduri din cuvîntul înainte scris de rege la volumul** Maistorașul Aurel, ucenicul lui Dumnezeu, **cartea lui Victor Ion Popa, în care e poves-**

SEPTEMBRIE 1940

Regele Mihai și regina mamă Elena în drum spre Patriarhie

Cronică măruntă

tită viața lui Aurel Vlaicu: „Astăzi, cînd abia mai e cineva care să tăgădulască victoria desăvîrșită a avionului, ce straniu trebuie să pară celor noi veniți, cînd li se povestește, că pe vremurile de atunci trebuiai să lupți pentru a nu fi considerat nebun. Vlaicu a fost și el unul dintre acești nebuni, defăimat de cei mai mulți, susținut de un prea mic grup de prieteni, dar susținut mai ales de credința lui nețovăitoare. Venit din părțile încă nedezrobite, el întrupa într-adevăr viitorul: unirea neamului și cucerirea văzduhului".

● Cu toată **tragica învălmășeală a evenimentelor din Transilvania, grija pentru salvarea unor valori din patrimoniul nostru național n-a slăbit nici o clipă. Astfel, statuia lui** Avram Iancu **și** Santinela română **de la Tg. Mureș sînt demontate și aduse la Turda.**

Se hotărăște ca statuia lui Avram Iancu să fie așezată la Cîmpeni „unde este centrul moților, pe care craiul munților l-a dus la izbîndă", relatează Universul, **din 12 septembrie.**

● Ziarului Luceafărul **i se dă un sever avertisment pentru motivul că în numărul 38, cu data de 28 septembrie, a inserat un articol fără să-l fi trimis în prealabil serviciului de cenzură pentru a obține viza respectivă.**

● La Roman, **se stinge din viață, la 8 septembrie, profesorul Constantin Banu (n. 1873) membru marcant al partidului liberal, deputat de mai multe ori, ministru al cultelor (1922-1923), fost director al ziarului** Viitorul **și al revistei literare** Flacăra, **pe care a întemeiat-o în 1911. Profesor de mare laudă, lecțiile sale de istorie cu elevii cursului superior al liceului Matei Basarab, din Capitală, rămîn de neuitat, scrie** Universul **din 11 septembrie.**

● În sala de festivități a „Exter-

iitate menită să asigure bazele și continuitatea statului nou și a moralei legionare".

Întreaga presă bucureșteană dedică pagini întregi ororilor săvîrșite de autoritățile și de armata de ocupație horthystă, precum și de unii locuitori maghiari în teritoriul cedat în urma dictatului de la Viena. Subtitlul *O pagină zguduitoare din martiriul Transilvaniei, Timpul* din 21 septembrie scrie: „Știri îngrozitoare ne-au sosit din părțile ardelene ocupate de unguri. Gravitatea faptelor relatate era atît de mare, încît nu mi se părea omenește. Am căutat să le verificăm, pe căi care nu suferă îndoială sau desmințire. Din nenorocire, astăzi, avem confirmarea lor. Masacrele sînt fără seamăn și umplu de groază orice minte omenească. Sînt fapte de o cruzime care nu-și pot găsi, niciodată, nici explicații, nici calificare".

Redăm din ziarul menționat relatări „controlate și confirmate" de către corespondenții publicației asupra grozăviilor din Transilvania: „Unui țăran din Beiuș, județul Bihor, la care s-a găsit un drapel românesc, i s-au bătut cuie în cap.

În comuna Florești, județul Cluj, locuitorii unguri s-au organizat în bandă și în noaptea de 11 spre 12 septembrie au început să treacă prin toate casele locuite de români, maltratînd, devastînd, furînd."

La rîndul său, *Universul* din 23 septembrie relatează: „Alte barbarii s-au săvîrșit la mănăstirea Bicsad, de lîngă orașul Satu Mare. Aici e o veche biserică unită, care stă sub jurisdicția Mitropoliei de Blaj și a Vaticanului, adăpostind 14 călugări care împlinesc operă de apostolat creștin în rîndurile țărănimii din nordul Ardealului. În miez de noapte, pe la orele două, călugării s-au pomenit asaltați de un grup de tineri din organizația *Leventi.* Scoși din chilii și puși la rînd în curte, preoții, dintre care unii au înalte studii academice în străinătate, au fost scuipați, loviți cu pumnale, iar un grup de 20 țărani, refugiați din ajun tocmai pentru a se feri din calea teroriștilor, s-au pomenit împresurați de altă bandă și măcelăriți.

Tinerii leventi purtau la ei un manual de cruzimi, ridicat la rangul de catechism. În această broșură, membrii organizației sînt îndemnați să «stîrpească națiunea valahă, să nimicească orice urmă a seminției blestemate și să spintece chiar pîntecele femeilor care poartă în ei un pui de valah». Broșurile cu asemenea îndemnuri s-au tipărit în trei ediții".

Despre confirmarea acestor acte de cruzime — care sînt greu de comentat — citim în *Jurnalul politic* al Marthei Bibescu: „Doamna Fabricius [soția ministrului german la București] îmi te-

Personajul zilei
generalul
I. Antonescu
in două
ipostaze

telefonează la Federaţia Aeronautică Internaţională: s-a întors din Transilvania, unde s-a dus să o ia pe doamna [Veturia] Goga.

— Totul este adevărat, îmi declară ea. Distrug totul, ucid, e groaznic!"

Pe bună dreptate, presa acelor zile se întreabă: „În ce suflete s-au putut naşte aceste porniri şi care poate fi justificarea lor?"

Concomitent cu impunerea dictatului de la Viena, la Craiova, s-au desfăşurat tratative între guvernul român şi cel bulgar în problemele Dobrogei. Ele au început la 19 august şi s-au încheiat la 7 septembrie prin cedarea Cadrilaterului, respectiv sudul Dobrogei către Bulgaria.

Reproducem după *Universul* din 9 septembrie, relatarea privind semnarea acordului dintre România şi Bulgaria: „În dorinţa de a rezolva pe cale paşnică problemele între Bulgaria şi România în spiritul unei înţelegeri reciproce, a fost semnat ieri 7 septembrie, la Craiova, acordul prin care se înregistrează cesiunea teritorială consimţită prin nota din 16 august 1940, notă care reprezintă concluzia unor îndelungate tratative între cele două guverne. Acordul încheiat este bazat pe schimbul obligator de populaţie bulgară din judeţul Tulcea şi Constanţa cu cea română din Caliacra şi Durostor, precum şi pe un schimb facultativ al românilor şi bulgarilor din celelalte regiuni ale celor două ţări. Cele două state se angajează, în urma realizării acestui principiu, să nu ridice niciodată vreo pretenţie teritorială unul contra celuilalt. Se prevede prin acelaşi acord că guvernul român obţine de la cel bulgar o despăgubire de un miliard lei pentru investiţiile făcute în teritoriul cedat şi pentru cheltuielile pe care statul român le va suporta la executarea schimbului de populaţie. Predarea oficială se va face de la 20 septembrie la 1 octombrie".

Totodată, partea bulgară se obligă să îngrijească mausoleul de la Griviţa al ostaşilor români căzuţi în războiul pentru independenţă (1877-1878). (Într-un comunicat comun din 16 iulie 1947, guvernele român şi bulgar „constatînd că toate chestiunile teritoriale între România şi Bulgaria sînt definitiv reglate, au convenit, într-un spirit de încredere reciprocă şi de cea mai sinceră prietenie..., de a lichida chestiunile rămase nereglate, rezultînd din aplicarea Tratatului de la Craiova".)

Referindu-se la toate cele întîmplate în ultimele luni cu pămînturile strămoşeşti, tot Martha Bibescu nota în jurnalul său: „Ce va mai rămîne din ţara asta? Deocamdată este un trunchi schilodit. Să credem în bulbul din care va răsări stînjenelul". ■

Rubrică de Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

natului Zoe Romniceanu", din Calea Moşilor din Bucureşti, are loc reinstalarea d-nei Alexandrina Cantacuzino la preşedinţia „Societăţii ortodoxe naţionale a femeilor române", pe care d-sa a înfiinţat-o şi a condus-o multă vreme. Alexandrina Cantacuzino a fost preşedinta Comitetului de iniţiativă pentru ridicarea mausoleului de la Mărăşeşti.

● La cinematograful **Capitol**, filmul **Şarpele** după celebrul roman **Robii**, de **Somerset Maugham**, în interpretarea inegalabilă a lui **Leslie Howard** şi **Bette Davis**.

● **Cine a inventat stenografia? Se povesteşte că însuşi ilustrul istoric, filosof şi general grec Xenofon (430-366 î.e.n.). În jurul anului 400 î.e.n., el a elaborat un sistem de stenografie, pe care grecii îl numeau „tachigrafie". Austerul Pitagora, autorul tablei de înmulţire, folosea şi el, se pare, o metodă stenografică personală. Cicero scria şi el cu semne prescurtate inventate de Eunius, şi l-a învăţat şi pe sclavul său Tiron, înălţat la rang de secretar şi prieten, să se slujească de ele. Tiron a perfecţionat apoi metoda care a intrat în uzul romanilor, sub denumirea de „note tironiene". În 1588 apare primul tratat de stenografie modernă întocmit de englezul Timothy Bright, dedicat reginei Elisabeta. În 1651, părintele Jacques Cossard elaborează tratatul intitulat** Metodă de scriere tot atît de repede pe cît e şi vorbirea. **De atunci, stenografia a început să treacă încetul cu încetul în practica curentă.**

● Pe lîngă **Academia de înalte studii comerciale şi industriale din Bucureşti, se deschid cursuri pregătitoare pentru profesori de stenodactilografie, susţinute de prof. H. Stahl, fost director general al stenografilor Adunării deputaţilor, şi Aurel Boia, stenograf al Senatului.**

„Aveţi un potenţial minunat“

Doamna VIVIAN T. ABBOTT este Associate Director (Director asociat) şi Director of East European Programs (Director al programelor pentru Europa de Est) la International Research and Exchanges Board (Institutul pentru cercetări şi schimburi internaţionale). Se ocupă de Europa de Est de 20 ani. A venit în România încă din vremea studenţiei, cînd a participat, timp de cîteva săptămini la cursurile organizate la Sinaia. Păstrează amintiri foarte plăcute din acea vreme. Cu timpul însă, relaţiile dintre România şi S.U.A. s-au deteriorat foarte mult şi în domeniul cultural şi — după cum ne-a spus — a trebuit să facă mari eforturi pentru a păstra măcar un minim de contacte între oamenii de ştiinţă din cele două ţări. La mijlocul lunii mai 1990, doamna Vivian T. Abbott, aflată într-o scurtă vizită în România, a avut amabilitatea să răspundă redactorului Dorin Matei la cîteva întrebări pentru revista Magazin istoric.

— Reveniţi după şase ani în România. Cum apreciaţi relaţiile stabilite între IREX şi cercetătorii din România, pînă acum?

— Universităţile americane au fost întotdeauna surprinse de pregătirea profesională înaltă a cercetătorilor români care au venit în S.U.A. De la un anumit moment şi pentru mulţi ani, legăturile au fost întrerupte. IREX a organizat de mai multe ori stagii de pregătire pentru cercetătorii români, dar aranjamentele erau anulate în ultima clipă. Singurii care mai ajungeau erau, surprinzător, istoricii. Majoritatea se ocupau de relaţiile româno-americane, în perioada interbelică, cel puţin în aparenţă. Îmi părea tare rău pentru ei, eram chiar jenată. Sosea, de exemplu, Ilie Ceauşescu, ale cărui lucrări — din cîte am auzit — i le scriau alţii. A fost un lucru extrem de trist să văd diminuîndu-se schimburile cu România. Am fost plăcut surprinsă să constat, în timpul întrevederii pe care am avut-o la Academia Română, în ce măsură au reuşit valorile intelectuale să supravieţuiască. În ciuda izolării la care au fost condamnaţi, românii sînt la curent cu ceea ce se întîmplă în lume. Încercăm să vă ajutăm cît putem de mult, deşi nu este uşor, pentru că sîntem deja implicaţi într-o serie de alte proiecte.

— A doua întrebare pe care voiam să v-o adresez privea tocmai proiectele pe care IREX urmează să le pună în practică în România.

— Noi am venit acum în primul rînd pentru a vedea care sînt dorinţele dumneavoastră. Ne-am întîlnit şi urmează să ne mai întîlnim cu reprezentanţi ai Academiei, ai Universităţii şi ai altor centre de cercetare. Există foarte bune posibilităţi pentru realizarea unor programe, fie incluzînd România în cele existente deja, fie dezvoltînd altele special pentru ţara dumneavoastră. Am venit să analizăm doleanţele dumneavoastră şi să le transmitem în S.U.A. Ca să vă dau un exemplu, istoricii români s-au arătat dornici să colaboreze mai ales în domeniul istoriei balcanice şi bizantinisticii.

— Cu ce impresie plecaţi din România?

— Eu am fost bună prietenă cu Vlad Georgescu şi pot să vă spun că el nu şi-a pierdut niciodată încrederea în România. Ascultînd-o pe doamna Zoe Petre vorbind la Academia Română, m-am gîndit cu tristeţe că Vlad Georgescu nu este şi el aici. Sînt încîntată că am putut reveni în România după şase ani, că pot vorbi şi că mă pot întîlni în mod liber cu oameni. I-am cunoscut şi pe cei ce încearcă să pună în mişcare societatea românească. Aveţi un potenţial minunat. Eu nu am ştiut exact cît rău vi s-a făcut, dar acum sînt sigură că România poate renaşte.

Tot cu prilejul vizitei delegaţiei IREX în ţara noastră l-am întîlnit pe domnul WILLIAM S. MOODY, program officer **la Rockefeller Brothers Fund (Fundaţia fraţilor Rockefeller). Scopul Fundaţiei este să acorde asistenţă în cadrul unor probleme majore, precum: relaţiile internaţionale, mediu ambiant, probleme de securitate. Domnul Moody are studii de drept, este avocat şi lucrează de 20 de ani pentru Fundaţie, contribuind la realizarea unor programe în întreaga lume.**

— Care sînt direcţiile de activitate pe care şi le-a propus Fundaţia dumneavoastră în România?

— Există o Uniune Internaţională pentru conservarea naturii şi a resurselor naturale, cu sediul în Elveţia. Aceasta colaborează cu organizaţii guvernamentale şi neguvernamentale pentru conservarea unor rezervaţii naturale. În principal, în România atenţia se va îndrepta spre Delta Dunării şi noi vom acorda fonduri pentru cercetările efectuate de Academia Română în această direcţie. În viitor, ne propunem să iniţiem programe suplimentare privind protejarea mediului înconjurător, poluarea aerului şi a apelor etc. De asemenea, vrem să sprijinim pregătirea unor cercetători în domeniul ecologiei şi să procurăm programe de educaţie ecologică. O altă direcţie o constituie pregătirea unor cadre din România în management pentru o economie de piaţă. I-am sprijinit deja pe unguri să instaleze la Budapesta un asemenea centru. Noi considerăm că într-o societate democratică, organismele neguvernamentale, care nu urmăresc profitul, sînt extrem de importante. Ele trebuie să ofere alternative pentru salvarea societăţii. La noi, în S.U.A., nu guvernul rezolvă toate problemele. În general, sectorul privat dă dovadă de mai multă iniţiativă şi mai puţină birocraţie.

— Ce impresii aveţi după această primă vizită în România?

— Am fost întîmpinaţi cu foarte multă căldură, m-am simţit ca acasă. Vorbesc şi franţuzeşte şi am putut simţi foarte bine spiritul dumneavoastră. Sînt dornic să revin pentru o perioadă mai lungă de timp. Înţeleg că treceţi printr-o perioadă delicată, fragilă. Perspectivele pentru dezvoltarea unei societăţi democratice în România sînt încurajatoare. Dar situaţia este extrem de complexă. Este dificil să transformi această societate sub stress-ul psihic al celor 50 ani de represiune, făcînd faţă în acelaşi timp problemelor economice şi ritmului rapid în care progresează lumea. Eu cred că România merită mai multă atenţie în S.U.A. şi în alte ţări occidentale. Complexitatea situaţiei de aici nu este înţeleasă suficient. Sînteţi o ţară importantă în regiune şi acest lucru este prea adesea uitat. Reuşita transformărilor din România este importantă pentru dezvoltarea democraţiei în întreaga Europă Centrală şi Sud-Estică. Eu personal aş da mai multă atenţie României şi îi voi îndemna pe colegii mei din Statele Unite să facă la fel.

Primul bombardament asupra oraşului Tokio, din 18 aprilie 1942[1], a constituit o gravă lovitură dată mîndriei japonezilor [2]. În căutarea unor mijloace de ripostă, ei au conceput prima campanie din istorie de utilizare a unor baloane automate. Le-au trebuit doi ani ca să o pună la punct, dar între noiembrie 1944 şi aprilie 1945 au lansat 9 000 baloane cu gaz, ingenios concepute şi construite, pentru a arunca bombe incendiare şi brizante asupra pădurilor, fermelor şi oraşelor americane.

Noile arme, cu un diametru de 20 m, erau proiectate să zboare deasupra Pacificului, la 9 000-10 000 metri. La această altitudine, curenţii se deplasează în direcţia Americii cu o viteză de 100 pînă la 200 mile pe oră. Deşi, după lansarea lor, nu s-a exercitat nici un control uman direct asupra baloanelor, nici măcar prin radio, se estimează că cel puţin 900 pînă la 1 000 dintre ele au ajuns pe continentul american, din Alaska pînă în Mexic. Aproape 200, mai mult sau mai puţin complete, au fost găsite în nord-vestul Statelor Unite şi în vestul Canadei. Rămăşiţele a încă 75 baloane au fost descoperite la sol, în alte regiuni, sau culese din apele litorale ale Pacificului. Se pare — conform declaraţiilor unor observatori — că cel puţin 100 au explodat în aer.

1944-1945. BALOANELE,

ULTIMA ARMĂ SECRETĂ A JAPONIEI

Marina militară în alertă

Deşi s-au făcut mari eforturi pentru a minimaliza importanţa acestor atacuri, cert este că ele au marcat un moment în desfăşurarea războiului; pentru prima dată au fost trimise peste ocean proiectile lipsite de ghidaj uman, iar ameninţarea unor pagube însemnate a existat în mod real. Din fericire, zăpezile căzute peste iarnă au eliminat primejdia unor mari incendii de pădure. Dacă atacul cu baloane ar fi continuat în lunile de vară, cînd întinsele păduri din vestul continentului american sînt ca iasca, dacă japonezii ar fi menţinut ritmul de lansări din luna martie 1945, respectiv 100 baloane în medie pe zi, dacă le-ar fi echipat cu sute de mici bombe incendiare, în loc de cîteva mari (sau cu agenţi bacteriologici), atunci această armă secretă ar fi provocat un dezastru.

Niponii au testat pentru prima oară lansările de proporţii în primăvara anului 1944, cu 200 baloane. Nici unul dintre ele nu a ajuns însă pe ţărmurile Americii. Prima lansare transoceanică reuşită a avut loc la 1 noiembrie 1944. Trei zile mai tîrziu, s-a primit primul raport cu privire la apariţia baloanelor. În ziua aceea o navă de patrulare din marina militară americană a descoperit o bucată mare de pînză sfîşiată, plutind pe suprafaţa mării. Un marinar a încercat să o tragă la bord şi a constatat că dedesubt avea agăţat un obiect foarte greu. Nefiind în stare să o ridice, a tăiat parîmele cu cuţitul, aşa încît încărcătura de aparate şi explozive s-a scufundat. Tot ce s-a putut „captura" a fost plicul scrisorii; purta semne distinctive japoneze. Era limpede că între armele conflagraţiei mondiale apăruse una deocamdată misterioasă. Încă de la început, americanilor le-a fost clară primejdia. S-a cerut sprijinul tuturor departamentelor guvernamentale ale S.U.A., a fost alertată marina militară şi au fost mobilizate serviciile Biroului Federal de Investigaţii (F.B.I.). Pădurarii trebuiau să raporteze orice aterizare de balon şi să recupereze fragmentele găsite din el sau încărcătura lui, fie şi cea mai mică bucată.

După descoperirea primei pînze de balon, au trecut două săptămîni pînă ce s-a găsit în ocean un nou fragment. Ceva mai tîrziu un alt balon, ars şi parţial distrus, s-a prăbuşit pe teritoriul statului Montana. Pe la mijlocul lunii decembrie, punînd cap la cap numeroasele frînturi de informaţii, tehnicienii au reconstituit principiile de bază ale noii arme, iar graficienii au putut elabora schiţe aproximative ale aspectului ei.

Fragmentele au fost trimise laboratorului de cercetări al marinei militare din Washing-

[1] În ziua aceea, o grupare de bombardiere americane, aflate sub comanda locotenent-colonelului James H. Doolittle, a decolat la ora 7.25 de pe portavionul „Hornet", aflat la nord de insula Midway, şi a lovit puternic, pentru prima oară, metropola Tokio, producînd un efect moral considerabil şi mari stricăciuni. Au mai fost bombardate oraşele Yokohama, Osaka, Kobe şi Nagoya.

[2] Reproducem acest text — aparţinînd generalului de brigadă W.H. Wilbur, şef de stat major al Comandamentului de apărare al zonei de vest a S.U.A. în timpul războiului — din volumul II al lucrării *Secrets and Stories of the War*. Subtitlurile aparţin redacţiei noastre.

ton D.C. și Institutul de tehnologie din California. S-a constatat că pînza balonului era formată din cîteva straturi de hîrtie de pergament, lipite între ele cu un adeziv vegetal, și că materialul folosit era mult mai eficient în privința păstrării hidrogenului decît cea mai bună pînză cauciucată, întrebuințată în mod obișnuit la baloané.

Experții care au examinat nisipul din sacii de balast au comunicat denumirile a cinci localități japoneze de unde putea proveni el. Primind ordin să verifice activitățile din acele așezări, aviația militară a prezentat curînd un raport, însoțit de fotografii aeriene, asupra uneia dintre bazele de lansare. În fotografii se vedeau clădirile fabricii și în afara lor cîteva sfere gri-argintii, care păreau a fi baloane în curs de umflare, în vederea zborului spre America.

La scurt timp, unul dintre aceste baloane gri-argintii a fost depistat în aer, în apropierea unui oraș din vestul Statelor Unite. Pilotul militar trimis să aducă balonul la sol, fără să-l deterioreze, l-a dirijat cu grijă în cîmp deschis, folosind în repetate rînduri curenții de aer degajați de elice. Rafalele de vînt au provocat balansul nacelei, s-a declanșat dispozitivul de eliberare a hidrogenului, ventilul a rămas deschis și balonul s-a lăsat lent la pămînt. Din fericire, dispozitivul de autodistrugere automată n-a funcționat. Totul a fost găsit intact.

Mecanism-barometru care menținea balonul în aer, în timpul traversării Pacificului

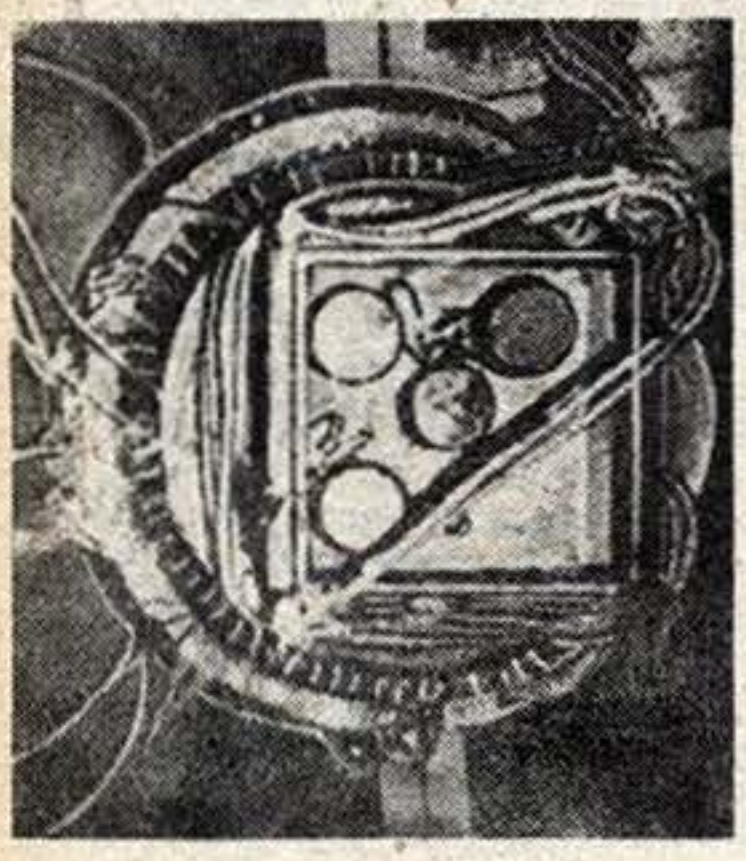

Într-o perfectă înțelegere cu... pădurarii

După cum s-a aflat ulterior, baloanele se construiau la un preț de cost de circa 160 lire sterline bucata. Fiecare dintre ele transporta aproximativ 30 saci cu nisip de aproape trei kilograme fiecare. Aceștia erau eliberați succesiv, cu ajutorul unui dispozitiv de lansare, acționat de un barometru, de îndată ce balonul cobora sub 9 000 metri. Un alt dispozitiv automat deschidea ventilul, pentru a lăsa să iasă o parte din hidrogen, atunci cînd balonul se înălța la peste 10 000 metri. Fiecare balon purta trei sau patru bombe, dintre care cel puțin una era incendiară. Celelalte erau brizante, de circa 15 kilograme. Ambele tipuri de bombe erau acționate de un mecanism de lansare proiectat să intre în funcțiune imediat ce va fi fost aruncat ultimul sac de balast. Japonezii presupuneau că, la timpul respectiv, balonul trebuia să fi ajuns deasupra continentului american. În plus, era prevăzut și un dispozitiv care să arunce balonul în aer, după lansarea tuturor bombelor. Acest dispozitiv nu a funcționat în cazul a cel puțin 10 la sută dintre baloanele ajunse pe pămînt, de aceea unele au putut fi recuperate practic intacte.

Fiecare „stol" de baloane purtătoare de bombe era însoțit de un balon care emitea semnale radio, servind drept mijloc de verificare a înaintării întregii grupări peste ocean. Japonezii vroiau să fie siguri de sosirea baloanelor cu bine pe teritoriul american, de aceea au folosit la balonul de semnalizare învelișuri de mătase cauciucată, în loc de hîrtie de pergament. Credeau că mătasea cauciucată asigura o mai mare etanșeitate pungii de hidrogen decît hîrtia. Realitatea a dovedit însă că greșeau. Numai trei baloane de mătase au ajuns în Statele Unite.

După ce au fost recuperate cîteva baloane, s-a tras concluzia că pericolul prezentat de bombele brizante era minor. Cele incendiare ar fi putut constitui însă o amenințare serioasă în anotimpul secetos (iulie-septembrie), cînd incendiile de pădure sînt mai frecvente pe coasta de vest a S.U.A. America avea mare nevoie de lemnul acestor păduri, așa că au fost constituite unități de pompieri aeropurtate, care să colaboreze cu serviciile de ocrotire a pădurilor și cu detașamentele de pompieri civili. Acest dispozitiv de apărare era însă extrem de vulnerabil.

Pentru a combate eventuala folosire a baloanelor la împrăștierea unor agenți bacteriologici sub formă de spori, care ar fi declanșat îmbolnăvirea plantelor de cultură, sau a unor microbi care ar fi atacat animalele sau chiar oamenii, în programul defensiv au fost cooptați medici specialiști în sănătatea publică, veterinari și agronomi. Au fost pregătite unități de decontaminare și s-au stocat substanțe chimice dezinfectante, costume etanșeizate și măști, în diferite puncte strategice. Fermierii și crescătorii de animale trebuiau să anunțe autoritățile la ivirea primelor semne de boli neobișnuite la vite, oi sau porci.

Pentru ca japonezii să nu afle despre succesul campaniei lor, presa și radioul din Statele Unite și Canada au acceptat să-și impună o autocenzură ce s-a dovedit de o maximă eficiență, în condițiile războiului. Din același motiv însă, populația nu a putut fi avertizată. Un grup de copii plecați în excursie în statul Oregon, găsind un balon, au tras de el declanșînd explozia bombelor. O femeie și cinci dintre ei au murit.

Cum ar fi putut autoritățile militare să avertizeze milioane de copii despre acest pericol și totodată să ceară fermierilor și pădurarilor din

Rămăşiţele unui balon japonez, găsite în Canada

zona de vest informaţiile necesare, fără ca aceste ştiri să ajungă şi la japonezi? În urma unei perfecte colaborări din partea autorităţilor şcolare, a învăţătorilor şi a poliţiei locale, ambele obiective au fost îndeplinite.

Pe neaşteptate, la sfîrşitul lunii aprilie 1945, lansările de baloane au încetat. Au suspendat oare japonezii atacul, considerînd că nu e eficient? Sau era doar un calm temporar, înaintea unei ofensive şi mai puternice? Au trecut saptămîni şi luni fără ca atacurile să fie reluate.

Misterul s-a lămurit trei ani mai tîrziu, în 1948, cînd, vizitînd Japonia, am stat de vorbă cu generalul Kusaba, care comandase ofensiva baloanelor. El mi-a relatat că fuseseră lansate, în total, 9 000 baloane şi că japonezii estimaseră că cel puţin 10 la sută ar fi trebuit să ajungă în Statele Unite şi Canada. Ştirea despre primul balon din Montana fusese recepţionată în Japonia. După aceasta însă, presa şi radioul din America nu mai scoseseră un cuvînt. Dispunînd de o singură confirmare că un balon ajunsese pe continentul american, Statul major japonez începuse să îngrădească activitatea generalului Kusaba. I se spusese de mai multe ori că operaţia lui era un eşec, că nu făcea decît să irosească resursele împuţinate ale ţării.

În sfîrşit, spre sfîrşitul lunii aprilie 1945, generalului Kusaba i se ordonase să înceteze operaţiile. Decizia Statului major sunase astfel: „Baloanele dumneavoastră nu ajung pe continentul american. Dacă ar fi ajuns, ar fi apărut ştiri în ziare. Americanii nu sînt în stare să-şi ţină gura atîta vreme". ■

W.H. WILBUR
În româneşte de
Sergiu CELAC

CINE ERA SAU CINE NU ERA SHAKESPEARE

(Urmare din p. 49)

nător de *The Poacher from Stratford* (Braconierul din Stratford)[1] îl învăţa minte pe caraghiosul şi ruralul William Shakespeare din Stratford să cuteze să se împăuneze cu penele iluştrilor lorzi care, unul din ei sau mai mulţi în colectiv, ar fi autorii operei puse pe numele său. ■

J.D. REED

Versiunea românească şi notele ştiinţifice
Dan A. LĂZĂRESCU

[1] Această calificare vădit injurioasă îşi are tîlcul ei istoric. Anume, după o relatare locală culeasă şi inclusă în prima biografie consacrată lui William Shakespeare, aceea a lui Nicholas Rowe (1674-1718), publicată în 1709 sub titlul de *Some Account of the Life, &cc. of Mr. William Shakespeare* (sic!). Pe baza acestei relatări făcute de un locuitor al oraşelului Stratford-upon-Avon, Richard Davies, puţin înaintea morţii acestuia în anul 1708, Nicholas Rowe, după ce indică anul naşterii lui Shakespeare cu aproximaţie (1563 sau 1564) mai spune că acesta ar fi avut o tinereţe foarte agitată şi, că, între altele, obişnuia să vîneze pe ascuns, „în mod nelegiuit", iepuri şi alte dobitoace, pe moşiile din preajma Stratfordului, mai cu seamă pe aceea, mai întinsă, de la Charlecote, proprietatea, din veacul al XII-lea, a neamului Lucy. Proprietarul moşiei din anul 1552 era Thomas Lucy, făcut cavaler în anul 1565 şi avînd deci dreptul să se numească Sir Thomas Lucy. Acesta pare a fi fost adept al puritanismului şi a fost membru al Camerei Comunelor pentru comitatul Warwickshire (în care e cuprins şi oraşelul Stratford) în anii 1577-1584. Era un om deosebit de aspru şi, după relatarea lui Rowe, ar fi luat masuri impotriva lui Shakespeare, învinuit de braconaj pe domeniile lui Lucy, punînd mai întîi să-l biciuiască, apoi punînd să fie zvîrlit în temniţă, şi în cele din urmă silindu-l să-şi ia tălpăşiţa din Stratford. Unii shakespeareologi au considerat că Shakespeare făcea aluzie la acest aspru moşier puritan într-un pasaj din *Nevestele vesele din Windsor* (actul I, scena 1-a), în scena dintre judecătorul Shallow şi Sir John Falstaff. În orice caz, calificativul de *braconier* i-a fost aplicat cu dărnicie lui Shakespeare de marea majoritate a scriitorilor care, de cîteva sute de ani, se învrşunează să-i conteste paternitatea scrierilor.

ŞTIINŢĂ ŞI PASIUNE

„Am pus atîta suflet şi atîta muncă la fiecare din monumentele de care m-am ocupat, incit toate mi-au rămas dragi". Această mărturisire simplă şi mişcătoare a domnului arhitect Ştefan Balş (născut la 27 octombrie 1902) ascunde o vocaţie şi o activitate unice în domeniul restaurării monumentelor istorice din ţara noastră. De ele se leagă readucerea la viaţă a multora dintre vestigiile arhitecturale de primă însemnătate din România: mănăstirile Neamţ, Snagov, Golia, Cetăţuia, Antim, Căldăruşani, Cernica, Brebu, Balamuci, Hurezi, Radu Vodă, Moldoviţa, Rişca şi Hodoş-Bodrog, bisericile Kretzulescu, „Sf. Ioan" din Piatra Neamţ, Vad-Someş, Dobrovăţ, Coşula, „Sf. Gheorghe" din Piteşti, Bărăţia din Cîmpul Lung Muscel, Războieni-Neamţ, Sf. Gheorghe Nou din Bucureşti, cetăţile Neamţ şi Cilnic, cula Duca de la Măldăreşti, casa domnească de la mănăstirea Putna etc. Lor li se adaugă numeroasele lucrări publicate în revistele de specialitate.

Anul 1990 marchează împlinirea a 60 ani de la debutul în activitatea de restaurator a domnului arhitect Ştefan Balş, care în 1930 a realizat prima sa lucrare de restaurare — biserica „Sf. Elefterie"-Vechi din Bucureşti. Cu acest prilej se cuvine să îl omagiem pe acest contemporan al nostru a cărui dragoste pentru frumosul artistic românesc, pentru vechile zidiri ale neamului nostru, l-a călăuzit fără greş de-a lungul atitor decenii de trudă şi creaţie.

— Aşadar, domnule arhitect Ştefan Balş, mă bucur că sînt cu dumneavoastră şi putem vorbi; aş vrea să ştiu care sînt maeştrii cărora le datoraţi formaţia Dvs. profesională?

— Arhitectul Horia Teodoru, care a urmărit formaţia mea iniţială din Italia, la Şcoala Română de la Roma şi care a fost şeful atelierelor de restaurare ale fostei Comisii a Monumentelor Istorice. El mi-a fost cel mai mare ajutor şi aş putea spune mentor în primii paşi în materie de restaurare.

— Unchiul Dvs. Gheorghe Balş (1868-1934) n-a avut nici o contribuţie?

— Numai prin faptul că m-a convins să mă duc să mă specializez la Şcoala de la Roma. El era un om din vechea generaţie de specialişti, care se dovedeau cît se poate de serioşi şi de credincioşi în treaba pe care o făceau. Studiase ingineria în Elveţia şi după aceea a lucrat la Constanţa, unde a făcut digul şi diferite alte lucrări, pînă cînd, în timpul Războiului de reîntregire, a lucrat în cadrul Crucii Roşii. La sfîrşitul carierei, s-a interesat de monumentele din Moldova. S-a apucat să scrie o carte despre aceste monumente istorice, o carte atît de bine documentată si bine fundamentată, încît a rămas pînă azi cea mai bună lucrare de specialitate în acest domeniu.

— Dar despre profesorul Dvs., arhitectul Horia Teodoru, ce amintiri păstraţi?

— Foarte bune, din punct de vedere profesional. A fost un foarte bun îndrumător, apt să mă corecteze în excesele pe care încercam să le fac. În primii ani cît a durat Comisia Monumentelor Istorice eram numai doi arhitecţi şi un tehnician. Atunci cînd acceptasem să merg la Roma la specializare, mă obligasem ca timp de patru ani să lucrez la C.M.I. în domeniul restaurării. Pot spune că atîta timp cît am activat la C.M.I., am lucrat aproape numai singur, activitatea principală în acei ani fiind nu aceea de restaurare, ci de reparaţii şi întreţinere a unor monumente, deoarece fondurile primite de la stat erau destul de restrînse. În primii ani, lucrări de restaurare propriu-zise am efectuat doar la biserica Kretzulescu şi mănăstirea Neamţ. Prin aceste lucrări pot spune că m-am format în meseria mea.

— Credeţi că s-ar mai putea da Bucureştilor o imagine cît mai apropiată de aceea dinaintea marilor demolări ceauşiste?

— După părerea mea, este imposibil. Ceea ce s-ar putea face, însă, este refacerea în bune condiţii ştiinţifice a cîtorva din monumentele de prim ordin, cum ar fi Văcăreştii şi altele. Deci priorităţile de restaurare ar fi mai mici, atenţia fiind concentrată spre refacerea unor monumente dărîmate în ultimii ani...

— Îmi vorbeaţi despre o posibilă reintrare în circuitul turistic a palatului de la Potlogi...

— Da, şi nu numai Potlogii; el poate fi inclus într-un circuit în care să fie cuprinse Mogoşoaia, Hereştii etc. Apoi există atîtea conace din ţară care zac în părăsire. Pentru remedierea situaţiei, după părerea mea, nu există decît o soluţie: în toată acţiunea de restaurare a acestor edificii să fie cointeresate o serie de instituţii, cum ar fi O.N.T.-ul, de pildă, care să organizeze excursii la faţa locului pentru a populariza aceste monumente.

— Dintre monumentele restaurate de Dvs. există vreunul de care sînteţi legat mai mult sufleteşte?

— Nu pot spune că am o dragoste specială pentru unul sau altul. Am pus atîta suflet şi atîta muncă la fiecare din monumentele de care m-am ocupat, încît toate mi-au rămas dragi.

Interviu consemnat de Mihai Sorin RĂDULESCU

LINIILE STRATEGICE MAGINOT ŞI SIEGFRIED: DIAGNOSTIC ISTORIC

Fondat la 30 ianuarie 1933, imperiul naţional-socialist al lui Hitler trebuia să dureze o mie de ani. În realitate, nu a avut viaţă decît 12 ani, patru luni şi cinci zile şi nu a lăsat nici o urmă tangibilă, dacă excludem consecinţele geografice şi politice ale războiului, cel mai cumplit din întreaga istorie a umanităţii. O excepţie există, totuşi: monumentul de beton şi de oţel, marele zid construit de Hitler, „Der Westwall", pe care Aliaţii l-au denumit „Linia Siegfried".

Şi astăzi, în ciuda deceniilor scurse de la momentul cînd geniul cel rău de la Berlin a ordonat construcţia lui, zidul traversează, ca o monstruoasă reptilă de culoare gri, teritoriul german pînă în Olanda, Franţa, Luxemburg, Belgia, străbătînd astfel sute şi sute de kilometri. Acest monstru de beton grotesc (asemănător prin urîţenia lui cu celălalt zid, Zidul Berlinului, ridicat de R.D.G. în anii '60 şi ajuns şi el, după noiembrie 1989, la lada de gunoi a istoriei), stupid prin inutilitatea lui, a devenit, încă din 1939, tema unui cîntec. La început, soldaţii englezi, apoi cei americani plecau la război fredonînd un refren comic, despre cum îşi vor atîrna lenjeria murdară pe Linia Siegfried, „dacă Linia Siegfried o mai fi acolo". Din păcate, ea a fost acolo şi acolo avea să rămînă încă mult timp, căci, printr-o tragică ironie a soartei, peste 100 000 dintre tinerii curajoşi, englezi, americani, canadieni sau francezi, care purtaseră pe buze acest refren vesel, aveau să-şi găsească moartea în faţa fortificaţiilor sale de oţel şi de beton.

După ce în numărul trecut am publicat un diagnostic istoric al liniei strategice franceze Maginot, reproducem — cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre — un fragment din lucrarea La Ligne Siegfried — le dernier rempart nazi **(Linia Siegfried — ultima redută nazistă), de Charles Whiting, fragment sugestiv pentru tonul persiflant cu care au privit întotdeauna Aliaţii monstrul de beton construit de Hitler.**

Hemingway în „Infernul de la Huertgen"

În vreme ce aproape în toate punctele Liniei Siegfierd luptele scădeau în intensitate, iar generalul Walther Model se pregătea pentru un mare atac-surpriză, economisindu-şi forţele ca o bună gospodină, singurul colţişor al Germaniei unde hitleriştii atacau încă era Huertgen. Pădurea părea să concentreze atenţia înalţilor comandanţi militari, fără ca atitudinea lor vizavi de ea să se bazeze nici pe logica militară, nici pe avantajele tactice şi strategice pe care le prezenta. Bătălia pentru pădure devenise o obsesie aproape personală.

În după-amiaza zilei de 15 noiembrie [1944], aruncînd o privire afară de la punctul său de comandă, o groapă adîncă într-o mică poiană din Huertgen, colonelul Tom Kenan zări un civil care îl privea ţintă. Statura sa, şi aşa impozantă, era şi mai accentuată de bluzonul de campanie, dintre acelea albe ale germanilor. Iar sub braţ purta un pistol-mitralieră „Tommy gun"[1].

Noul sosit se prezentă chiar el: „Hemingway"[2] şi adaugă cu o strîmbătură: „Ernest Hemorroid, Ernie Pyle al săracului"[3]. Papa Hemingway, care reapăruse în rîndurile Regimentului 22 infanterie.

În noaptea aceea, izolat în rulota colonelului Lanham, care era echipat cu o cască germană împodobită artistic, folosită însă ca oală de noapte, Hemingway şi Lanham au flecărit şi s-au cinstit pînă în zori. Lanham era prost dispus. Îi povesti lui Hemingway că a avut o presimţire, că era convins că n-o să supravieţuiască bătăliei de la Huertgen. Dar Hemingway,

---

[1] Pistol-mitralieră denumit în S.U.A. „Tommy gun", după numele Thompson, cel care, în 1916, l-a inventat.

[2] Renumitul scriitor american (1899-1961), autorul binecunoscutelor romane: *Adio arme, Cui îi bate ceasul, Bătrînul şi marea* ş.a. a participat, în calitate de corespondent de război, la primul război mondial, la războiul civil din Spania şi la cel de al doilea război mondial.

[3] Ernie Pyle a fost un corespondent de război celebru, care a murit într-una dintre luptele de pe frontul Pacificului.

auzind asta, explodă: se saturase de toate „tîmpeniile" presimțirilor. „Marele Ernie Pyle", un om pe care el nu-l iubea, avea întotdeauna presimțiri. Oricum, Hemingway bătu în lemn, căci își spunea că Huertgen e un loc unde vor mai muri încă mulți oameni.

A doua zi dimineață, Lanham ieși ca să inspecteze pozițiile Batalionului 1 Hemingway, care îl însoțea, întîlni atunci „un rel de omuleț spălăcit", care deținea în mod provizoriu comanda Batalionului 1. Ceva mai tîrziu, Lanham îi mărturisi că acest comandant de batalion nu-l entuziasma și că-i e teamă că va trebui nu peste mult timp să-l schimbe din funcție. Hemingway declară deodată cu ton grav: „Nici n-o să trebuie să-l înlocuiți din funcție".

Colonelul, scund, un temperament violent, îl întrebă pe un ton răstit de ce, iar Hemingway îi replică: „Fiindcă n-o să reziste, pute a mort". Peste zece minute, cînd jeepul lor ajunse la comandamentul Regimentului 22, colonelul Ruggles, locțiitorul comandantului, ieși alergînd. Salută și anunță cu glas aprins: „Domnule colonel, comandantul a fost omorît! Cine va lua comanda Batalionului 1?"

Se pare că o schijă de obuz pătrunsese prin rondinele buncărului unde era instalat cartierul general al Batalionului 1 și comandantul fusese omorît pe loc. Hemingway se îndepărtă, lăsîndu-l pe Lanham să rezolve situația.

Pe urmă colonelul l-a întrebat: „Cum dracu ai știut?"

Hemingway, cu paharul în mînă, ca de obicei, ridică din umeri și mormăi cîteva cuvinte, în care se referea la duhoarea morții care îl frapase în Normandia, cu trei luni înainte.

În ziua de 20 noiembrie, după un scurt răgaz, regimentele 22 și 8 infanterie atacară din nou două cătune: Kleinheim și Grosshau, fără a bănui că o proaspătă divizie de infanterie germană se infiltrase în timpul nopții pe înălțimile împădurite din fața lor.

Mărturia unui medic

Permanent aceeași rutină, devenită și mai periculoasă, datorită faptului că germanii ascunseseră în spatele Regimentului 22 al lui Lanham un observator de artilerie, care n-a fost descoperit niciodată. Acest adversar curajos reuși să dirijeze tirul tunurilor germane cu atîta precizie asupra trupelor care înaintau, încît ele suferiră pierderi groaznice. Și pe deasupra infanteria germană sosită de curînd începu să lanseze contraatac după contraatac. La căderea nopții, Regimentul 8 nu înaintase decît cîteva sute de metri, iar germanii ocupau în pădure poziții atît de apropiate, încît erau capabili să-i împiedice pe soldații americani să taie lemne pentru a-și acoperi adăposturile îngropate în pămînt, spre a se apăra de căderea copacilor și crengilor sfîrtecate de explozii.

Astfel, în pădurea de la Huertgen Divizia 4 începu să sîngereze[1], întocmai cum se întîmplase mai înainte cu diviziile 9 și 28. George Morgan, din Regimentul 22, comunica corespondenților de presă: „Nu puteai vedea nimic, era imposibil să ai un cîmp de tragere. Artileria despica arborii ca un ferăstrău... Era o harababură că abia puteai înainta. Toți eram uzi, înghețați, căci o ploaie rece amestecată cu zăpadă topită nu contenea. Atunci am, declanșat un nou atac și în curînd nu mai rămăsesem decît o mînă de oameni"...

Germanii n-o duceau nici ei mai bine. Într-un jurnal, pe care americanii l-au găsit la un german căzut lîngă Grosshau, soldații din Divizia 4 au relevat aceste două pasaje: „E duminică! Doamne, azi e duminică! În zori, liziera pădurii a fost supusă unui baraj de artilerie. Pămîntul se cutremura atît de tare încît ni s-a oprit respirația. În adăpostul meu au fost aduși doi răniți, dintre care unul avea mîna tăiată. Mă întreb dacă n-ar trebui să i se amputeze restul brațului, dar nu pot să mă hotărăsc. Cît de curajoși sînt cei doi! Mă rog lui Dumnezeu ca toate astea să nu fie un sacrificiu inutil. În stînga noastră, începe să se audă răpăitul mitralierelor și după aceea iată-i pe prieteni venind.

Îi vedem venind în valuri mari spre tabără. Jur-împrejurul lor tancurile au început să tragă nebunește. Acum, că artileria americană a încetat, doar blindatele continuă focul. Nu îndrăznesc să-mi scot capul din adăpost — pînă la urmă intră în acțiune trei tunuri de asalt germane. După cîteva lovituri se văd mai multe blindate în flăcări. Infanteria trece la adăpost și atacul își pierde din virulență, pentru a înceta apoi complet. Pare de necrezut că putem rezista împotriva unor astfel de atacuri doar cu o mînă de oameni"...

Peste două zile, iată ce mai scria medicul german (căci serviciile de informații ale Diviziei 4 nu s-au îndoit niciodată că era vorba despre un medic): „Noaptea trecută a fost destul de neplăcută. Aproape că n-am dormit, iar dimineața artileria a devenit mai agresivă decît oricînd. Aproape că n-o mai pot suporta și iată că avioanele au reapărut. Apoi se așterne din nou liniștea dinaintea furtunii. Pe neașteptate țîșnesc

[1] În bătălia din această zonă, de la începutul lui septembrie pînă în decembrie 1944 au fost angajate succesiv diviziile 9,28, 4,8 și 1 (ultima fiind apreciată elita armatei americane) infanterie, Divizia 5 blindată, plus diverse formațiuni de sprijin, totalizînd 120 000 militari. Bătălia a fost extrem de sîngeroasă, intrînd în istorie sub denumirea „Infernul verde de la Huertgen". Huertgenwald, Pădurea Huertgen, situată imediat la sud de orașul Aix-la-Chapelle, avînd o lungime de 32 km și o lățime de 16 km, pe un teren extrem de accidentat, acoperit de o plasă impenetrabilă de copaci și boschete, se înfățișa ca unul dintre acele înspăimîntătoare decoruri din vechile basme germane. În asemenea condiții, mașina, tancul, armamentul greu erau practic inoperante. Ostașul nu putea conta decît pe sine însuși. De aceea luptele de aici au fost purtate pedestru și s-au soldat cu pierderi grele. În interval de trei luni, marile unități menționate mai sus au pierdut 33 000 oameni, adică mai mult de un sfert din efective.

din pădure blindatele și hoardele prietenilor. Sînt întîmpinate cu un foc întrerupt, dar nu se adăpostesc. Noi tragem atîta că țevile pușilor ne frig degetele și pînă la urmă reușim să-i oprim.

Ne bucurăm că ce-i mai greu a trecut, cînd deodată îi vedem năvălind în stînga noastră. Azvîrlim în ei cu grenade de mînă, dar n-o să putem rezista multă vreme... Nu mai sîntem decît cinci. Trebuie să ne repliem, căci se și disting în mijlocul copacilor siluetele îmbrăcate în kaki. Cînd nu mai sînt decît la cîțiva zeci de pași de mine, mă întorc și pornesc calm cu mîinile în buzunare. Ei nu încearcă nici măcar să tragă asupra mea, poate din cauza crucii roșii cusute pe spatele meu.

Ocupăm o nouă poziție pe șoseaua Grosshau. Putem auzi blindatele care se apropie, dar prietenii nu vor continua desigur înaintarea... Sînt prea timorați, spre a întreprinde așa ceva".

O notă de plată cam piperată

În general, viitorul laureat al premiului Nobel s-a mărginit, ca activitate, după o zi epuizantă de lupte sîngeroase, la ședințe de înfruntare orală cu ofițerii lui Lanham și, ocazional, cu vizitarea sectoarelor mai liniștite ale frontului.

Îi plăcea să îl necăjească pe preotul diviziei în legătură cu diverse teme religioase, subliniind îndeosebi această observație, deseori citată, că „în adăposturile îngropate în pămînt nu există atei". Își bătea joc de asemenea cu nerușinare de medicul psihiatru al diviziei, maiorul Maskin. Dintotdeauna Hemingway nutrise un sentiment puternic de antipatie față de cei pe care el îi numea „reductorii capului".

Într-o zi, Lanham îi permise lui Hemingway să se ducă pe front spre a vizita satul Grosshau, pe care americanii îl cuceriseră în sfîrșit cu pierderi foarte grele. Hemingway îl poreclise un „sat de nimic", dar de fapt, cum a explicat în urmă Lanham, satul ăsta cu buncărele lui, care aveau ziduri mai groase de un metru, „făcea parte integrantă din sistemul de apărare al Liniei Siegfried".

La 30 noiembrie, Hemingway, care pornise curajos la drum prin noroiul și zăpada topită, fu silit de mai multe ori să se adăpostească de tirurile artileriei. Pretutindeni se vedeau cadavre de americani sau germani.

„Nota de plată", cum a poreclit Lanham acest măcel, fusese „piperată"[1]. Corpul unui soldat american întins pe șosea fusese atît de mult aplatizat de trecerea vehiculelor, încît era aproape imposibil să ghicești că-i vorba de cadavrul unui om. Un german fusese pe jumătate ars de jeturile de fosfor alb, iar acum un cîine lihnit de foame se desfăta devorîndu-i trupul.

Aceste viziuni s-au întipărit în memoria lui „Papa Hemingway" și nu-i de mirare că ele au constituit tema principală a coșmarurilor lui și au dat un ton atît de amar, irațional și cinic singurei cărți pe care el a scris-o despre acest război, *După și printre copaci*.

Dar Hemingway și-a jucat pînă la sfîrșit rolul său, participînd la război cu două bidoane agățate de centiron, un centiron german, cu o cataramă purtînd inscripția „Gott mit uns" („Dumnezeu e cu noi", deviza soldaților germani), unul dintre bidoane fiind plin cu gin și celălalt cu vermut. Desigur, el era cam bătrîn pentru roluri dintr-astea, dar pe atunci cei mai mulți dintre oamenii Diviziei 4 erau puțin cam scrîntiți, tinerii ca și vîrstnicii. ■

Charles WHITING
În românește de
Paul B. MARIAN

[1] În două săptămîni de lupte, Regimentul 22 infanterie a pierdut 2 678 oameni, fiind de fapt virtual decimat.

O CARTE MULT AȘTEPTATĂ

În sfîrșit! În sfîrșit, a apărut și această carte atît de mult așteptată. Neglijată, uitată, obstrucționată, sabotată timp de aproape două decenii, ea a cunoscut toate urgiile cenzurii dictaturii ceaușiste, cărora li s-a adăugat și atitudinea ostilă a unor persoane inexplicabil neprietene omului politic și, în consecință, și memorialistului, Armand Călinescu. Așadar putem spune că volumul a avut, pînă la apariție, o soartă la fel de tensionată și zbuciumată ca și omul pe care ni-l propulsează în atenție.

Armand Călinescu a fost o personalitate de prim rang a vieții politice românești din perioada interbelică, căreia cel dintîi Magazin istoric — înfruntînd numeroase opreliști — i-a consacrat ample articole și evocări, publicînd chiar și unele extrase din memorialistica adunată azi în volum de către cunoscutul istoric Al.Gh. Savu (Magazin istoric, nr. 7/1967, 5/1973, 7/1975, 4,6-9/1977, 10/1987). Eforturile noastre au întîlnit o totală solicitudine din partea soției fostului premier, doamna Adela Călinescu și a fiului său, arhitect Barbu Călinescu, el însuși autor în paginile revistei noastre. Atenția pe care Magazin istoric a acordat-o lui Armand Călinescu era rezultatul firesc al interesului manifestat de sutele de mii de cititori față de viața și activitatea celui care s-a implicat atît de profund în istoria dramatică a României deceniilor trei și patru ale secolului nostru. În așteptarea unei monografii, iubitorii de istorie au acum posibilitatea să-l cunoască mai bine, mai direct pe cel care, servind cu credință patria, independența și integritatea ei teritorială, avea să plătească un tribut total — însăși viața. (Armand Călinescu. Însemnări politice 1916-1939, ediție îngrijită și prefațată de dr. Al.Gh. Savu, Editura Humanitas, 1990, 432 pp., 23 lei.)

Marian ȘTEFAN

REBUS

MIHAI BRAVU

ORIZONTAL: 1. Domn al Țării Românești, tatăl lui Mihai Vodă — Investit ca domn.

2. Coaliția „Liga Sfîntă", la care s-a alăturat și Mihai — Cete.

3. Aici a avut loc, la 13 august 1595, vestita bătălie în care Mihai a spulberat marea oaste otomană.

4. Obicei — 1601 — Teatru de operațiuni.

5. Boier român, mare ban în timpul lui Mihai Voievod, s-a acoperit de glorie în campaniile din Transilvania și Moldova. — Persia azi.

6. Locul bătăliei din septembrie 1600, unde oastea lui Mihai a suferit o grea înfrîngere în lupta cu armata imperială a generalului Basta unită cu cea a nobilimii maghiare din Transilvania. — Popa Petre!

7. Urmărită la sfîrșit! Parcaj ovin.

8. Uluit la față! — Familie de boieri din Țara Românească și Moldova cu important rol politic, după domnia lui Mihai. — Găzduire în epocă.

9. Carnivor feroce — A ovaționa.

10. Osmanlîu — Epitet al zeiței Diana.

11. Legătură (pl.) — Soare egiptean.

12. Aproape tot Fieniul! — Iertat de domn.

VERTICAL: 1. Hrisoave de pace — Împărat german, rege al Boemiei și Ungariei, care a încheiat tratat de alianță cu Mihai Viteazul și Sigismund Báthory.

2. Suita cu care Mihai Vodă a intrat în Alba Iulia unde a fost proclamat, în anul 1600, domn al „Țării Românești, al Transilvaniei și a toată Țara Moldovei", realizînd pentru prima oară unirea celor trei țări române. — Armată de rezervă în vechea organizație militară (pl.).

3. Deslușit din letopiseț — Popă musulman.

4. Mihnea cel..., domn în Țara Românească — Poliglot la Poarta otomană.

5. Belea autohtonă — Patronimic bisericesc.

6. Și aici, ca și la Putinei și Șerpătești (1595), Mihai Vodă a înfrînt cîteva oști turcești și tătărești — La început negustător!

7. Vehicul de epocă — Fuge glonț spre

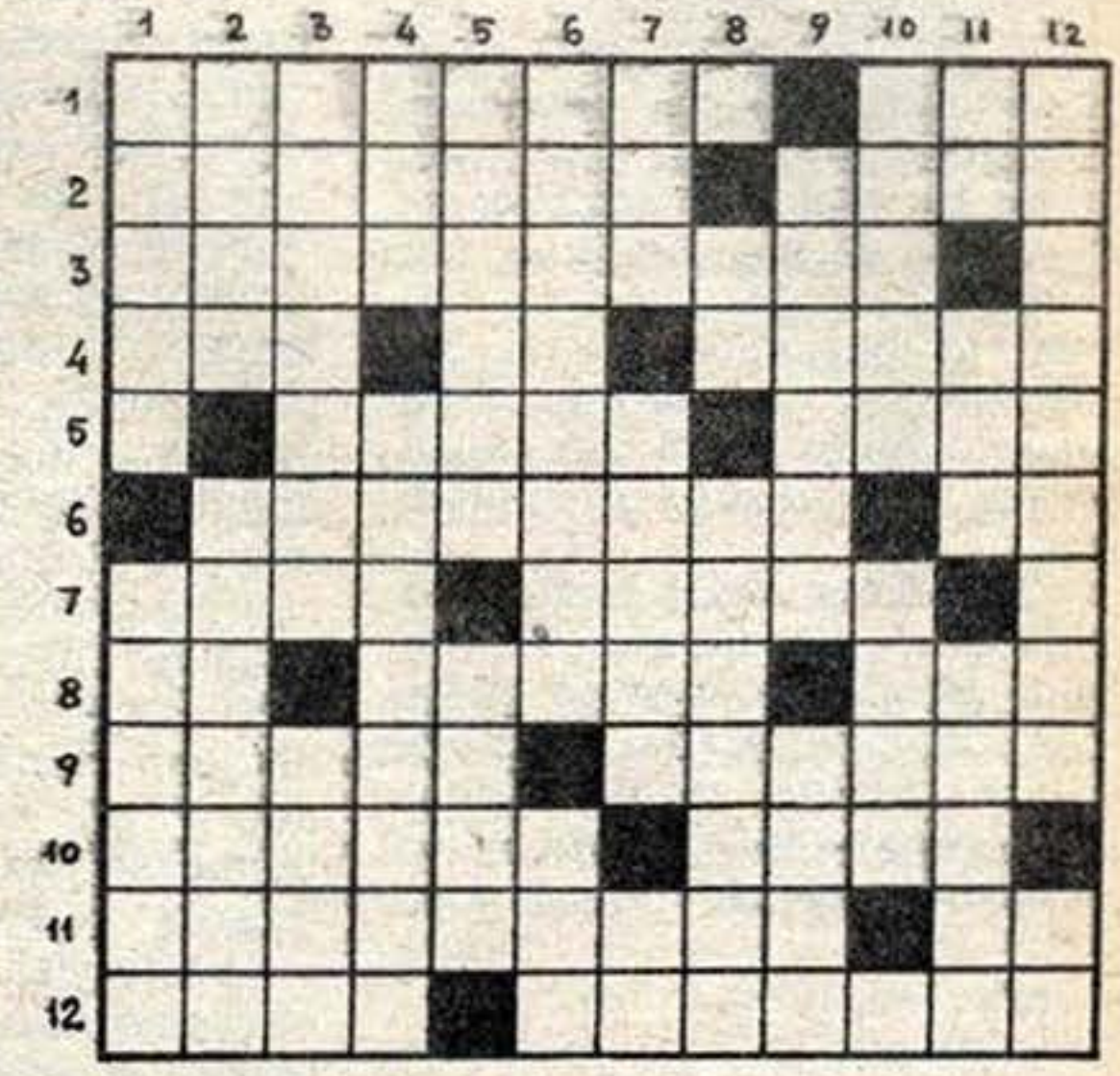

vînat — Neculce Radu.

8. Simbolul einsteiniului — Fasole cu proptele.

9. Istoric român (1856-1923), specialist în istoria Evului Mediu — Scriitor flamand.

10. Modest urmaș al dregătorului ce avea în grijă paza porții domnești. — Pictor român, autor al tabloului „Izgonirea turcilor la Călugăreni".

11. Net. — Tubercul comestibil — Lac tămăduitor, în Bărăgan.

12. Mare vizir al imperiului otoman, comandant al armatei turcești înfrînte de Mihai Vodă la Călugăreni și Giurgiu (2 cuv.). — Cal dobrogean.

Cuvinte rare: IANA, LAET.

Nicolae BUCUR

Soluția careului *Miron Costin* apărut în numărul trecut al revistei: Ureche — Viața — Comis — Vederi — Rmel — Polonia — Aaron — Ril — Mz — Ini — Țînc — Ii — N — TA — Cîinoși — As — Ij — Ce — R — A — Co — Aj — Organ — Logofăt — Uarc — Uliu — Prun — Au — Mavrocordat — Era — Cantemir.

DIALOG CU CITITORII

„RESPECT ŞI ONOR EROILOR ROMÂNI"

Lt. col. (r) GEORGE I. LEUCIAN, din Baia Mare: Deşi aveam numai 17 ani, am participat, ca sergent voluntar în Batalionul 11 vînători de munte, la toate bătăliile duse de această subunitate în cadrul Diviziei 3 munte comandată de general de divizie Leonard Mociulschi. Una din cele mai crîncene confruntări a fost aceea pentru eliberarea oraşului cehoslovac Lucenec. Luptele s-au purtat în perioada 30 decembrie 1944-14 ianuarie 1945. Alături de Divizia 3 munte, a participat la bătălie şi Divizia 2 munte, ambele grupate în Corpul 4 armată, comandat de general de divizie Filip Agricola. Pierderile suferite de cele două divizii de vînători de munte români în acele crîncene bătălii s-au ridicat la peste 1 222 morţi şi 2 700 răniţi şi dispăruţi.

În cinstea celor căzuţi, la Lucenec s-a ridicat un frumos monument, inaugurat la 6 iulie 1945, cu ocazia festivităţilor organizate la reîntoarcerea victorioasă a trupelor noastre de pe front. Am participat la acele festivităţi.

În 1988, din iniţiativa veteranilor din Baia Mare, un grup de 40 persoane, am organizat o excursie, ajungînd şi la Lucenec, depunînd o coroană de flori cu tricolor şi ţinînd un minut de reculegere în amintirea camarazilor noştri căzuţi eroic pe cîmpurile de luptă împotriva fascismului. Alăturat anexez fotografia în care apar (de la stînga la dreapta): serg. (r) Popa Petre, sblt. (r) Demian Iosif, lt. col. (r) Leucian George, serg. major (r) Toma Nicolae şi plut. (r) Mugur Vasile.

La 6 iulie 1990 s-au împlinit 45 ani de la inaugurarea monumentului şi parcă aud şi acum cuvintele rostite de primarul din Lucenec: Cel mai mare respect şi onor eroilor români căzuţi.

ECOU

Apelul lansat de prof. univ. dr. docent MIHAI POP (Pentru o arhivă a istoriei vii, Magazin istoric, **nr. 3/1990) a avut ecou.** La rîndul ei, **Albina — ne scrie dr. ALEXANDRU POPESCU, din** Bucureşti —, revistă de cultură pentru sate, una din publicaţiile româneşti cu îndelungată existenţă (întemeiată de Spiru Haret în 1897), a lansat un apel către toţi aceia care au avut de suferit în urma abuzurilor dictaturii comuniste, ca şi în temniţele ei, de a trimite redacţiei relatări biografice în vederea publicării lor. S-a pornit de la ideea că asemenea relatări au o valoare inedită pentru reconstituirea mai ales a „istoriei vii", cu reverberaţii pe planul mentalităţii, a ţărănimii, una din păturile sociale care au avut cel mai mult de suferit în această perioadă întunecată, fiind adusă pînă în pragul distrugerii vetrei tradiţionale, a fiinţei sale sociale şi culturale.

Numeroasele relatări primite de la locuitorii satelor, ţărani, profesori, diferite categorii de lucrători din mediul rural, care au început să fie publicate în paginile revistei **Albina,** evocă zguduitor episoade, care altfel ar fi riscat să rămînă pe veci anonime. Această „istorie trăită" — **consideră autorul corespondenţei** — probează, alături de tragismul ei, existenţa unui spirit de împotrivire, a străduinţei, adesea eroice, de păstrare a unor străvechi valori sociale etnice, spirituale, aşadar desfăşurarea unei adevărate **rezistenţe prin tradiţie.**

Credem că publicarea unor asemenea relatări prezintă nu numai un larg interes documentar pentru cercetarea istorică, etnologică, sociologică, ci are şi semnificaţia unui gest de restituire şi de pioşenie, mai ales pentru generaţiile viitoare.

MEVLANA

Cititorul MARIAN DUMITRU, din Bucureşti, **ne solicită cîteva date despre un personaj istoric pe care l-a întîlnit în lecturile domniei sale: Mevlana. Pentru a-i răspunde, am apelat la o comunicare susţinută în Republica Turcia, la Konya, în 1987, de regretatul istoric Eugen Stănescu (2.V.1922-11.IX.1989), care a fost secretar general al Societăţii române de studii bizantine, membru al comitetului Asociaţiei internaţionale de studii bizantine şi al Comisiei internaţionale pentru studierea adunărilor de stări şi parlamentare. Iată ce spunea profesorul Eugen Stănescu, care s-a numărat încă de la primele numere printre colaboratorii revistei** Magazin istoric: „În Anatolia pierdută definitiv de imperiul bizantin, se dezvolta nu numai un sentiment de ostilitate, normal între cei ce pierduseră — bizantinii — şi cei ce cîştigaseră — selgiukizii —, dar şi unul de coabitare, care făcea vizibilă tendinţa celor două părţi de a căuta un modus vivendi. Dincolo de atitudinea autorităţilor, oamenii de rînd căutau să trăiască în pace. În sec. XIII, spiritul de toleranţă a fost personificat de Mevlana. Ecouri ale operei şi personalităţii lui Mevlana se găsesc şi în opera marelui umanist român Dimitrie Cantemir. Referindu-se la secta dervişilor **mevlevi,** acesta nota: «prima şi cea mai de seamă **tekke** (căci astfel se numeşte mănăstirea dervişilor) a mevleviilor este în Iconia, unde spun că însăşi căpetenia acelei secte, Mevlana, a arătat pildele faptei sale bune...» Cum cartea lui Dimitrie Cantemir — **Sistema religiei muhammedane** — este scrisă într-un spirit de adevărată toleranţă, cu scopul real de a face mai bine cunoscută religia celuilalt, nu este lipsit de interes faptul că el vroia să arate creştinilor locul lui Mevlana în istoria Islamului!"

COLECŢIONAR

La rîndul său, MARIAN TEODORESCU, din Ploieşti, **mărturisindu-ne faptul că este un pasionat cititor al revistei, continuă:** „Deşi m-am născut atunci cînd revista era la al treisprezecelea număr (mai 1968), de la vîrsta de nouă ani am început să o colecţionez. **Magazin istoric** fiind o publicaţie care mă pasionează.

În aprilie acest an, revista a împlinit 23 ani de la apariţia primului număr. Îi doresc viaţă lungă şi să-şi păstreze locul cîştigat în atenţia cititorilor.

LEGĂTURI

IOAN HADEŞ, din com. Budeşti, jud. Bistriţa-Năsăud, **vechi admirator al revistei noastre, a cărei colecţie aproape completă şi-a alcătuit-o de-a lungul anilor, ne trimite cîteva pagini din monografia comunei d-sale, alcătuită de profesorul** Gheorghe Gherman, **astăzi decedat. Evocînd figura acestui dascăl pasionat de istorie, corespondentul nostru menţionează faptul că** acesta a organizat un cerc de istorie, la care alături de elevii şcolii participau şi bătrînii satului. A contribuit, de asemenea, la crearea unui muzeu istoric local, în care se află numeroase dovezi arheologice, numismatice, etnografice ale continuităţii românilor în aceste ţinuturi.

Între alte exponate din muzeul amintit — **scrie în continuare corespondentul nostru** — se află şi o **Cazanie** tipărită în 1732 la Rîmnicu Vîlcea, dovadă a faptului că schimburile culturale de-o parte şi de alta a Carpaţilor n-au fost niciodată întrerupte, fiind izvorîte din adîncile legături frăţeşti, de limbă şi de neam, de credinţă şi de obiceiuri.

CONTENTS (Romanian History) **A. Dumitriu** Nosce te ipsum (II) ● The December 1989 Revolution: Braşov ● **Gh. David** Historical Monuments destroied by ceauşescu's Dictatorship: The Cotroceni Monastery ● **B.V. Anania** The Bible with the Romanians ● **Şt. S. Gorovei** The Metropolitan Petru Movilă (1597-1646) ● **A. Rădulescu** From Tomis to Constanţa ● The End of Carol II's Reign. New Documents ● **D. Ivănescu** 1934. Traian Bratu, The Rector of the Jassy University, blames the Fascism ● 1919. The Gipsies from Transylvania state Their Loyalty to The Great Romania ● **A. Şipereo** June 1941 - August 1944. René de Weck, The Swiss Minister, Cables from Bucharest (VI) ● Interviews with Vivian T. Abbott and William S. Moody (USA) ● In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **A. Dumitriu** Nosce te ipsum (II) ● La Révolution de décembre 1989: Braşov ● **Gh. David** Des monuments historiques détruits par la dictature ceauşescu: le monastère Cotroceni ● **B. V. Anania** La Bible chez les Roumains ● **Şt. S. Gorovei** Le métropolite Petru Movilă (1597-1646) ● **A. Rădulescu** De Tomis à Constanza ● Nouveaux documents sur la fin du règne de Carol II ● **D. Ivănescu** 1934. Traian Bratu, le recteur de Iassy. condamne le fascisme ● 1919. Les Tsiganes de Transylvanie expriment leur loyauté pour la Grande Roumanie ● **A. Şipereo** Juin 1941 - Août 1944. Les rapports confidentiels de René de Weck, le ministre de Suisse à Bucarest (VI) ● Des interviews avec Vivian T. Abbott, William S. Moody (USA) ● À Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **А. Думитриу** Nosce te ipsum (II) ● Революция декабря 1989 г.: Брашов ● **Г. Давид** Исторические памятники, уничтоженные чаушесковкой диктатурой: монастырь Котрочен ● **Б.В. Ананиа Библия** у румын ● **Шт. С. Горовей** Митрополит Петру Мовилэ (1597-1646) ● **А. Рэдулеску** От Томиса до Констанцы ● Конец правления Короля II-ого. Неизданные документы ● **Д. Ивэнеску** 1934. Ясский ректор Траян Брату осуждает фашизм ● 1919. Трансильванские цыгане выражают свою лояльность за Большую Румынию ● **А. Шиперко** Июнь 1941 г. - август 1944 г.: Донесения Рене де Века, министра Швейцарии в Бухаресте (VI) ● Интервью Вивиана Т. Эбботта, Вилльяма С. Муди (США) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) **A. Dumitriu** Nosce te ipsum (II) ● Die Revolution von Dezember 1989: Braşov ● **Gh. David** Vernichtete von Ceauşescu's Diktatur historische Denkmäler: Cotroceni Kloster ● **B. V. Anania** Die Rumänen und das Heilige Buch ● **Şt. S. Gorovei** Bischof Petru Movilă (1597-1646) ● **A. Rădulescu** Von Tomis bis Constantza ● Carol II — das Ende seiner Herrschaft. Unveröffentliche Dokumente ● **D. Ivănescu** 1934. Ein Gegner des Faschismus: der Iassyer Rektor Traian Bratu ● 1919. Die Siebenbürger Zigeuner ausdrücken Loyalität zu Gross Rumänien ● **A. Şipereo** Juni 1941 - August 1944. Der schweizerische Gesandte in Bukarest, René de Weck, berichtet (VI) ● Gespräche mit Vivian T. Abbott, William S. Moody (Vereinigte Staaten) ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) **A. Dumitriu** Nosce te ipsum (II) ● La Revolución de diciembre de 1989: Braşov ● **Gh. David** Monumentos históricos destruidos por la dictadura ceauşescu: el monasterio de Cotroceni ● **B. V. Anania La Biblia** entre los rumanos ● **Şt. S. Gorovei** El metropolita Petru Movilă (1597-1646) ● **A. Rădulescu** Desde Tomis a Constanza ● El final del reinado de Carlos II. Documentos inéditos ● **D. Ivănescu** 1934. El rector de la ciudad de Iaşi, Traian Bratu, condena el fascismo ● 1919. Los gitanos de Transilvania expresan su lealtad frente a la Rumanía Grande ● **A. Şipereo** Junio de 1941 - Agosto de 1944. Los informes del ministro de Suiza en Bucarest, René de Weck (VI) ● Entrevista con Vivian T. Abbott, William S. Moody (EE. UU.) ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică, anul XXIV, nr. 9 (282), septembrie 1990. Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2 parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406; 917.

Acest număr al noii serii a revistei *Magazin istoric* a fost pregătit pentru tipar de : *Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Cristian Popişteanu (redactor şef), Marian Ştefan, Ioana Ursu (secretar general de redacţie)* ; secretariat tehnic : *Anton Tănase, Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram, Floarea Dragne, Tudora Petre* ; macheta artistică : *Radu Ion Popescu;* tipărit prin Editura Presa Liberă la Combinatul Poligrafic Bucureşti cu sprijinul colectivelor secţiilor fotoculegere, offset şi legătorie.

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic — Bucureşti
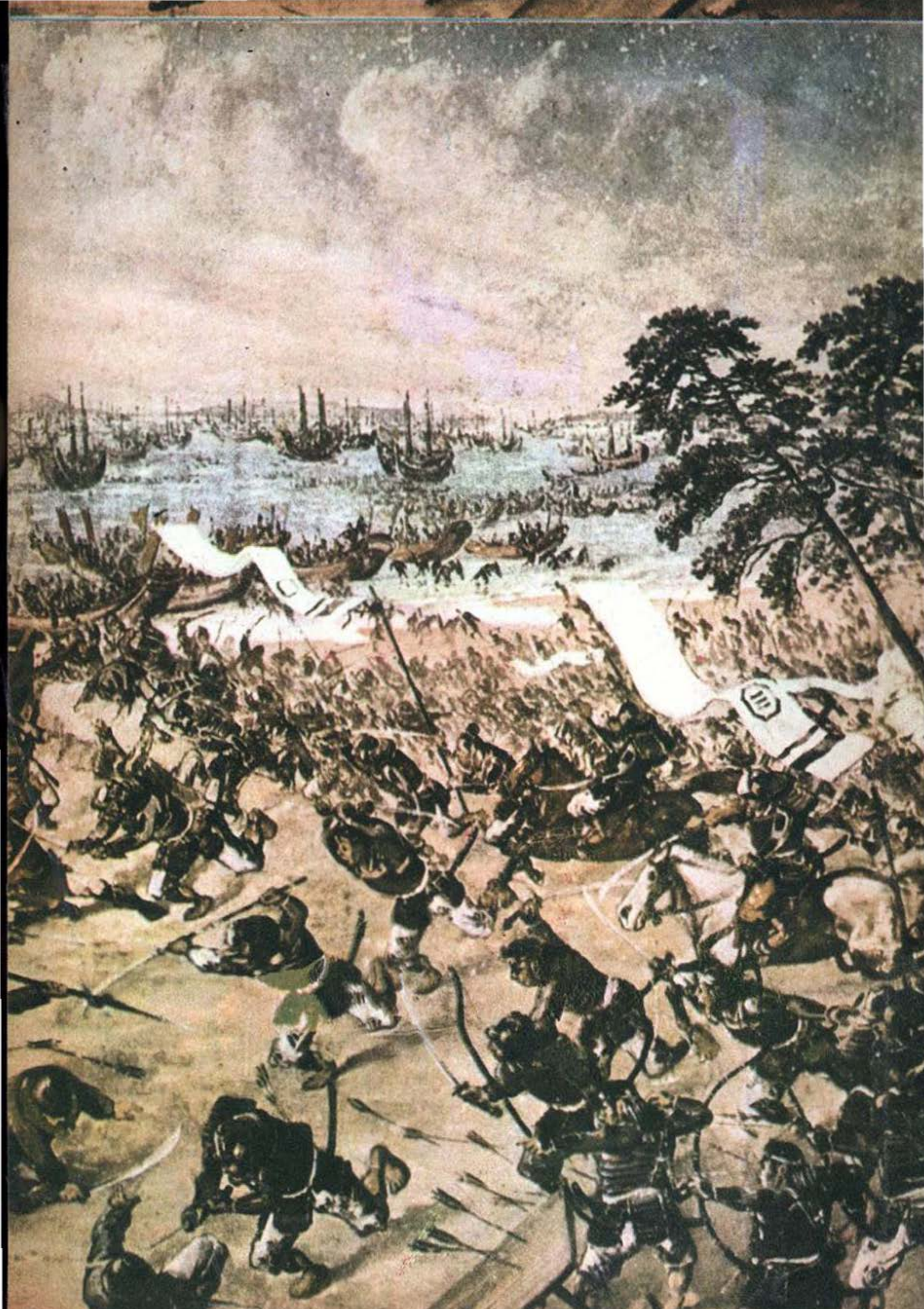
42 427